

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

ANALÝZA VYBRANÝCH JAZYKŮ J. R. R. TOLKIENA

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Maturová, Ph.D.

Autorka práce: Bc. Martina Pešková

Obor: Bohemistika

2022

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 29. listopadu 2022

.....
Martina Pešková

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Markétě Maturové, Ph.D., za odborné vedení, cenné připomínky, konzultace, trpělivost a podporu, kterou mi během psaní poskytovala.

ANOTACE

Tato diplomová práce je dílčí sondou do problematiky konstruovaných jazyků, jež v teoretické části popisuje, klasifikuje a vymezuje funkce, které nejen v literatuře zastupují. Hlavním tématem jsou konstruované jazyky J. R. R. Tolkiena, který na nich vybudoval celý svět, jenž utváří ve svých dílech jako *Silmarillion*, *Hobit*, *Pán prstenů* a další. Praktická část se proto věnuje jeho dvěma konkrétním jazykům – sindarštině a quenijštině, které ze všech konstruovaných jazyků rozvinul nejvíce. Jednotlivé analýzy jsou pak zaměřeny zejména na popis fonetické, morfologické a lexikální roviny.

ANNOTATION

This dissertation explores the problematics of the constructed languages. The function of the languages which are represented not only in literature is defined and clasified in the theoretical part. The main topic is focused on the constructed languages of J. R. R. Tolkien, who created a whole world based on them and introduced them in his work such as Silmarillion, The Hobbit, The Lord of the Rings, et cetera. Therefore, the practical part is aimed at his two specific languages - Sindarin and Quenya, that he developed the most out of all the constructed languages. The individual analysis are focused on the description of the phonetic, morphological and lexical aspects.

OBSAH

Úvod.....	8
1. Konstruované jazyky	10
1.1 Historie konstruovaných jazyků.....	10
1.2 Funkce konstruovaných jazyků.....	18
1.3 Strategie tvorby jazyků	18
2. Životopis J. R. R. Tolkiena	23
3. Tolkienův svět jazyků.....	27
3.1 Rekonstrukce Tolkienových jazyků.....	27
3.2 Studium Tolkienových jazyků	36
4. Písmo	40
4.1 Cirth neboli Angerthas	40
4.2 Tengwar.....	42
5. Sindarština	45
5.1 Historie sindarštiny	45
5.2 Fonetická rovina.....	45
5.2.1 Souhlásky.....	48
5.2.2 Samohlásky	50
5.2.3 Přízvuk.....	52
5.2.4 Dělení slabik	52
5.2.5 Mutace	53
5.3 Morfologická rovina.....	57
5.3.1 Podstatná jména	57
5.3.2 Přídavná jména	60
5.3.3 Zájmena	60
5.3.4 Slovesa.....	60
5.3.5 Příslovce, předložky, částice a citoslovce.....	65

6.	Quenijština	66
6.1	Historie quenijštiny	66
6.2	Fonetická rovina	68
6.2.1	Souhlásky	68
6.2.2	Samohlásky	69
6.3	Morfologická rovina	69
6.3.1	Podstatná jména	69
6.3.2	Přídavná jména	73
6.3.3	Zájmena	74
6.3.4	Slovesa	76
7.	Lexikální rovina	80
	Závěr	83

Úvod

„Říše pohádek leží daleko a hluboko a vysoko a je plná mnoha rozličných věcí: lze tu nalézt všeliká zvířata a ptáky, bezbřehá moře a nespočetně hvězd, krásu, jež očarovává, a na každém kroku nebezpečí, radost i smutek, ostré jak meč. Člověk se snad může považovat za šťastného, že do té říše zabloudil, avšak samo její bohatství a podivuhodnost poutají jazyk poutníka, jenž by o nich chtěl vyprávět. A dokud tam přebývá, není radno, aby se příliš vyptával, jinak se brány uzavřou a klíče od nich budou ztraceny.“¹ Z tohoto Tolkienova úvodu eseje *O pohádkách* je patrné, co si autor myslel o tom, proč nás jiné říše a světy tolik lákají. U některých lidí tato fascinace neznámem a jinými světy pokračuje i v dospělosti, a mnohdy tak sahají po fantasy literatuře, která je mimochodem v knihkupectvích dost často vedle té dětské. Je to tím, že fantasy žánr má k dětské literatuře tak blízko a daleko zároveň, anebo tím, že může být pro společnost asociací pohádky?

Po několikerych debatách na téma fantasy a sci-fi žánru se svými přáteli jsem usoudila, že někteří z nich opravdu považují zejména žánr fantasy za asociaci pohádky, a dost často tak některá díla odsoudí hned na začátku. Dle mého názoru ale patří fantasy i sci-fi literatura mezi populární žánry, jelikož už téměř od svého počátku boří mýty a zároveň je jistým způsobem velice korektní a inkluzivní, což je atraktivní téma dnešní doby. Častokrát se ale setkávám s názory, že zrovna v případě Tolkiena tomu tak není, a to bych ráda vyvrátila. V jeho díle se vyskytuje například několik ras, které dokáží existovat vedle sebe, ba dokonce spolupracovat, ačkoliv z některých se v průběhu věků určitým způsobem stali nepřátele. I tak ale mohou vznikat přátelství, jako tomu bylo například u trpaslíka Gimliho a elfa Legolase. Avšak někteří lidé mnohdy Tolkienovi vyčítají absenci ženských postav a já si pak často kladu otázku, zda dotyční Tolkienovo dílo opravdu četli, nebo znají pouze ta nejznámější, jako je *Pán prstenů* či *Hobit*. Tam je ženských hrdinek opravdu pomálu, ale například v *Silmarillionu* toto tvrzení neplatí. Navíc i zde musíme brát v úvahu, v jakém období jeho dílo vznikalo. Z mého hlediska je na jeho dobu velice progresivní, protože v něm můžeme nacházet prvky témat jako je mocenské postavení, ekologická problematika a tak podobně, i když Tolkien sám tyto interpretace vyvracel.

1 TOLKIEN, J. R. R. „O pohádkách“. In: *Pohádky*, s. 115.

Jsem jednou z těch, kterou říše pohádek a různé fantasy světy lákají od mala. Fascinace Tolkienovým světem přišla už v dětských letech, a to zejména díky mému staršímu bratrovi, který díla jako *Pán prstenů*, *Harry Potter*, *Narnie* a další velké příběhy s velkým zapálením sledoval a četl, takže i já jsem se k těmto věcem dostala možná o dost dříve než většina mých vrstevníků. Mnozí z nás znají *Pána prstenů* nebo *Hobita* především díky filmovým verzím režiséra Petera Jacksona. I já patřím k těm, kteří tyto příběhy nejprve viděli a až po několika letech si je přečetli, za což může do jisté míry i fakt, že mé první seznáení s těmito díly přišlo ve věku, kdy jsem ještě pořádně číst neuměla. Ovšem s přibývajícímí lety jsem chtěla vědět více. Chtěla jsem zjistit, co za vytvořením tak ohromného a komplexního světa stálo.

Poté, co jsem se dozvěděla, že svět, mytologie a jednotlivé příběhy jsou vystavěné na Tolkienově lásce k jazykům, napadlo i mne spojit studium jazyka s láskou k Tolkienově dílu. Tato práce tak pro mě znamená zejména prohloubení individuálních znalostí Tolkienova světa, i když za tak krátký časový úsek je téměř nemožné dívat se na téma Tolkienových jazyků jinak než okrajově. Tato práce je proto jakousi dílčí sondou k výzkumu tématu konstruovaných jazyků v českém prostředí, jelikož je toto téma na našem území pole příliš neprobádané. Zároveň ale není úplně snadné k tomuto tématu přispět nějakými novými a zásadními poznatky.

V úvodní kapitole se tak zaměřím na fenomén konstruovaných jazyků jako takový. Pokusím se objasnit jednotlivé strategie a funkce, které lze u těchto jazyků nejen v literatuře vysledovat. Poté stručně přiblížím Tolkienův život spolu s jeho prvními aktivitami spojenými s konstruováním jazyků a představím jeho svět jazyků z poněkud širší perspektivy. V praktické části pak podrobím analýze dva konkrétní jazyky – sindarštinu a quenijštinu. U těchto jazyků se pokusím o bližší popis historie, jež Tolkien podává zejména v *Silmarillionu* a dalších nedokončených příbězích. Následně se zaměřím na fonetickou a morfológickou stránku jednotlivých jazyků. V závěrečné kapitole pak kategorizuji jednotlivá slova podle jejich tematických okruhů.

1. Konstruované jazyky

Konstruované jazyky jsou vědomě nebo záměrně utvořené jednou osobou, zřídka kdy malou skupinou lidí. Ačkoliv tento fenomén zaznamenal největší rozvoj v posledních desetiletích 20. století a zejména pak v prvních letech 21. století, je vědecké studium konstruovaných jazyků stále ve svých počátcích, nehledě na to, že je mnoho různých způsobů, jak tento jev zkoumat.²

Konstruované jazyky jsou známé pod rozdílnými termíny, jako jsou umělé jazyky, vynalezené jazyky, fiktivní jazyky, modelové jazyky a další, nicméně tyto výrazy se svým významem mnohdy liší a v některých případech mohou být nepřesné. Nejrozšířenějším termínem, zejména v komunitě lidí, kteří tyto jazyky vytvářejí, je conlang – zkratka z anglického slovního spojení „constructed language“. Vznik tohoto termínu je datován do roku 1991, kdy byl použit jako krátký název pro e-mailovou konferenci, jež se věnovala diskuzi o konstruovaných jazycích. Z termínu conlang pak plynou další odvozená slova, jako například sloveso conlang pro činnost vytváření konstruovaného jazyka nebo podstatné jméno conlanger, označení pro toho, kdo jazyk konstruuje.³ Ačkoliv by bylo vhodnější používat originální anglické varianty těchto slov, z důvodů totožného znění podstatného jména a slovesa budu dále používat počeštěná slova konlang, konlangování a konlanger.

Jednu z možností, jak klasifikovat konstruované jazyky, nastínil Douglas Ball ve své studii *Constructed languages* publikované v knize *The Routledge Handbook of Language and Creativity*. Douglas Ball se rovněž snažil vysvětlit rozdíly mezi jednotlivými konlangy, jelikož většina z nich má centrální účel, který může sloužit jako rys potencionální klasifikace.

Nejznámějším (historicky zřejmě i nejstarším) účelem konlangu je sloužit jako alternativní prostředek komunikace pro mluvčí různého jazykového původu. Do této kategorie se řadí všechny snahy o vytvoření mezinárodního pomocného jazyka, který je často zkracován a znám pod pojmem auxlang z anglického slovního spojení „international auxiliary language“. Nejproslulejším příkladem takového jazyka je zřejmě esperanto vynalezené v 19. století polským židovským lékařem Ludvíkem Lazarem

2 Srov. BALL, Douglas. *Constructed languages*, s. 143–157.

3 Srov. tamtéž, s. 143–157.

Zamenhofem. Esperanto dodnes patří mezi nejrozšířenější mezinárodní pomocné jazyky, ačkoliv to není jediný jazyk s touto funkcí.⁴

Vedle mezinárodních pomocných jazyků existují jazyky s funkcí doprovázet beletrii. V tomto případě se často hovoří o pojmu fiktivní jazyk, který Ball dále doplňuje o přesnější pojem parafiktivní jazyk, tedy jazyk vyskytující se vedle fikce.⁵ I z mého hlediska se tento výraz jeví daleko přesnějším a jasnějším, jelikož se v mnoha případech těchto konstruovaných jazyků jedná o fenomén, jenž žije i mimo dílo, nikoliv pouze v něm. Tento typ konlangů je nejčastěji zastoupen ve sci-fi a fantasy literatuře, v níž se nachází spousta nadpřirozených a jiných bytostí, pro které musel být vymyšlen jazyk, jímž by bytosti mezi sebou komunikovaly a působily tak uvěřitelněji. Tento fenomén popisuje i Jiří Jelínek v kapitole *Fiktivní jazyky ve fantastice* v knize *Na rozhraní světů: fantastická literatura v mezioborovém zkoumání*, v níž na ukázce knihy *Čaroděj Zeměmoří* autorky Ursuly K. Le Guinové demonstruje přítomnost fiktivního nebo jiného, neobvyklého a tajného jazyka, která je „nutná, aby mohlo vzniknout napětí mezi lidmi, kteří jej alespoň zčásti ovládají, a lidmi, kteří používají pouze běžný, ‚pokleslý‘ jazyk.“⁶ Dále mluví například o různých funkcích, jež mohou fiktivní jazyky plnit, jako je například charakteristika celé fiktivní kultury, využívání bohatosti jazyků k naznačení bohatosti fikčního světa, metafora společenských vztahů (zobrazování úpadku či totality), fiktivní jazyky v úloze překážek, které musí hrdina zdolat, posílení lyrické složky díla a neopomíjí ani popularizační funkci.⁷ V současnosti je viditelnost parafiktivních konlangů na vzestupu, za což můžeme do jisté míry vděčit klingonštině, pravděpodobně nejznámějšímu konstruovanému jazyku žánru sci-fi, a zfilmování Tolkienova díla Peterem Jacksonem, které znovu vzbudilo zájem o Tolkienovy jazyky, zejména o ty elfské – sindarštinu a quenijštinu. Trilogie Petera Jacksona zároveň znamenala vymyšlení nových elfských slov a větných konstrukcí, které nebyly v Tolkienově originálu a o které se postaral David Salo. Někteří fanoušci jeho verzi sindarštiny označují za tzv. neo-sindarštinu. Klingonština byla vynalezena Jamesem Doohanem a Markem Okrandem ve spolupráci s různými lingvisty pro potřeby seriálů a filmů *Star Trek*. Následný zájem fanoušků pak vedl k publikování

4 Srov. BALL, Douglas. *Constructed languages*, s. 143–157.

5 Srov. tamtéž, s. 143–157.

6 JELÍNEK, Jiří. „Fiktivní jazyky ve fantastice“. In: DĚDINOVÁ, Tereza (ed.) *Na rozhraní světů: fantastická literatura v mezioborovém zkoumání*, s. 134.

7 Srov. tamtéž, s. 133–148.

několika materiálů, včetně klingonského překladu Shakespearova *Hamleta*, a vytvoření *Klingonského jazykového institutu*.⁸

Ráda bych se vrátila ještě k otázce sekundární literatury, kterou se opět zabývá Jiří Jelínek. Ta si podle něj ne vždy všímá trendu zahrnování konlangů ve sci-fi a fantasy žánrech, přitom dnes jsou fiktivní jazyky již jejich neodmyslitelnou součástí, a proto se snaží vysledovat, jak se s tímto úkolem vyrovnávají jednotliví autoři. Hovoří zde o dvou postupech – „fiktivním překladu“ a „univerzálním překladači“. Říká, že se „jedná v podstatě o odpovědi na otázky, proč fiktivnímu jazyku rozumí čtenář a proč fiktivnímu jazyku rozumí postava“.⁹ Fiktivní překlad vyhodnocuje jako postup metafikční a všímá si toho, že se objevuje zejména v umělecky ambicióznějších dílech. Tento postup vysvětluje na příkladu Tolkiena, v jehož dílech je jazyk Obecné řeči reprezentován starší variantou angličtiny (a zde také naráží na problémy překladu), aby bylo dílo pro čtenáře srozumitelnější a aby vynikly elfské jazyky, které jsou uváděny v originálním znění. Ne vždy je ale fiktivní překlad využíván k tomu, aby vynikly další jazyky, ve většině případech tento postup volí autoři ve snaze vyhnout se otázce konstruovaných jazyků. Postup univerzálního překladače je pak vyhodnocován jako součást fikce samotné, jelikož ho lze charakterizovat jako „magickou pomůcku, která hrdinovi pomůže porozumět kterémukoli jazyku, popřípadě v kterémkoli jazyce komunikovat.“¹⁰ Takovou pomůckou je jistým způsobem i Prsten z Tolkienových příběhů. Když se Frodo ocitá spolu se skřety v jeskyni, „slyšel je a jasně rozuměl tomu, co říkali. Možná že Prsten poskytoval nositeli i porozumění jazykům anebo prostě porozumění vůbec, zejména pro služebníky svého tvůrce Saurona, takže když dával pozor, rozuměl a mohl si překládat myšlenky.“¹¹ V souvislosti univerzálního překladače hovoří ještě o tzv. tlumočnících, kteří jsou často robotičtí, nebo přinejmenším nelidští.¹²

Jiné konlangy mají pak za účel testovat hypotézy o jazyce nebo zkoumají logické závěry konkrétních názorů na jazyk. Tato skupina se často označuje jako umělé jazyky nebo engelang z anglického slovního spojení „engineered language“. Nejznámějším počinem

8 Srov. BALL, Douglas. *Constructed languages*, s. 143–157.

9 JELÍNEK, Jiří. „Fiktivní jazyky ve fantastice“. In: DĚDINOVÁ, Tereza (ed.) *Na rozhraní světů: fantastická literatura v mezioborovém zkoumání*, s. 143.

10 Tamtéž, s. 144.

11 TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Dvě věže*, s. 374.

12 Srov. JELÍNEK, Jiří. „Fiktivní jazyky ve fantastice“. In: DĚDINOVÁ, Tereza (ed.) *Na rozhraní světů: fantastická literatura v mezioborovém zkoumání*, s. 133–148.

v kategorii engelangů je zřejmě loglan, radikálně odlišný jazyk vytvořený v padesátých letech americkým sociologem Jamesem Cookem Brownem.¹³

Částečně estetický účel mají do určité míry všechny konlangy, nicméně některé z nich mohou mít tento účel jako jediný. V tomto případě hovoříme o jazyku uměleckém neboli artlangu z anglického spojení „artistic language“. Tato skupina se pak může větvit na tzv. osobní jazyky, které jsou „pro své tvůrce velmi osobními formami vyjádření a ve skutečnosti mohou být tajné“,¹⁴ a tzv. naturalistické jazyky, které „usilují o to, aby byly věrohodné a daly se nalézt ve vnějším světě.“¹⁵ Ve skutečnosti je takových uměleckých jazyků málo, nebo minimálně nejsou známy mimo komunitu či osobnost tvůrce, do jisté míry za artlangy můžeme považovat všechny Tolkienovy jazyky, protože než začaly fungovat jako parafiktivní jazyky, existovaly pouze jako osobní jazyky pro Tolkienovo potěšení.¹⁶ Domnívám se, že z tohoto důvodu je relevantní o Tolkienových jazycích mluvit jako o konstruovaných, fiktivních, parafiktivních i uměleckých, což se ale v případech jiných konstruovaných jazyků říct nedá.

Dalším způsobem, a zřejmě tím nejznámějším, je klasifikace konstruovaných jazyků podle zdroje slovní zásoby. Z pohledu této klasifikace se jazyky rozdělují pouze na dvě kategorie, a to na apriorní jazyky, tedy na ty, „jejichž slovní zásoba není úzce modelována podle žádného známého jazyka;“¹⁷ a na aposteriorní jazyky, u nichž „slovní zásoba pochází z některých již dříve ověřených jazyků.“¹⁸

Do skupiny aposteriorních jazyků patří například moderní hebrejščina nebo nynorsk, jedna ze spisovných variant norštiny. Nynorsk ze západonorských dialektů ve čtyřicátých letech 19. století zkonstruoval lingvista Ivar Aasen a moderní hebrejščina byla nově vytvořena na základě staré vymřelé hebrejštiny. K aposteriorním jazykům mimo jiné patří i mimonština (známá také jako banánový jazyk), parafiktivní jazyk, jímž mluví žluté postavičky Mimoňů z filmů *Já padouch* a *Mimoni*. Jejich jazyk obsahuje hodně slov a vět, které připomínají jiné jazyky, jelikož životním úkolem Mimoňů je sloužit těm největším padouchům po celé zemi, a jak se Mimoni po staletí protloukali dějinami,

13 Srov. BALL, Douglas. *Constructed languages*, s. 143–157.

14 Srov. tamtéž, s. 145.

15 Tamtéž, s. 145.

16 Srov. tamtéž, s. 143–157.

17 Tamtéž, s. 145.

18 Tamtéž, s. 145–146.

pochytili slova z různých jazyků a kultur. Tvůrcem tohoto jazyka je animátor Pierre Coffin.¹⁹

K apriorním jazykům patří především parafiktivní jazyky ze sci-fi a fantasy žánru, a to i přesto, že se autoři těchto konlangů často inspiroují jazyky již existujícími, vypůjčují si gramatiku a podobně. Hranice mezi apriorními a aposteriorními jazyky tak nebývá vždy ostrá. Z toho důvodu se k apriorním jazykům řadí i ty Tolkienovy, jež jsou inspirovány existujícími jazyky a mýty. Dále sem patří například na'vijština, mimozemský jazyk z planety Pandora, na níž žije humanoidní rasa Na'vi z jednoho z nejúspěšnějších snímků všech dob – *Avataru*. Zakladatelem na'vijštiny je režisér James Cameron, který vymyslel prvních 30 slov včetně názvu. Poté na něj navázal Paul Frommer, lingvistický konzultant a profesor komunikace na *University of Southern California*. Dalším veleúspěšným jazykem patřícím do této skupiny je již zmiňovaná klingonština a dále se sem řadí například jazyky ze seriálu *Hra o trůny*. Autorem těchto konlangů je lingvista David J. Peterson, předseda a jeden ze zakladatelů organizace *The Language Creation Society*.²⁰ Autor knižní předlohy, George R. R. Martin, si kdysi posteskl, že není na jazyky takový talent jako byl J. R. R. Tolkien, proto v knize žádné jiné jazyky nenajdeme, pouze poznámky typu „řekl valyrijsky“ a několik dothrackých slov, která vymyslel. V tomto případě si tedy můžeme všimnout, že se autor rozhodl pro využívání postupu fiktivního překladu, o kterém jsem se zmiňovala výše. S konkrétními konstruovanými jazyky se tak setkáváme až v seriálu od produkční společnosti *HBO*, která uspořádala výběrové řízení na konlangera, který by jim otázku jazyků pomohl vyřešit, a tak byl vybrán právě David J. Peterson, autor dvanácti konstruovaných jazyků. Peterson se podíval na problém ze širší perspektivy a snažil se porozumět dothracké kultuře. Dothracové jsou především nomádi a válečníci, proto není divu, že mnoho slov a pojmů je spjata s koňmi a jezdecktím. Kromě dothračtiny David J. Peterson zkonstruoval také valyrijské jazyky a miliónům fanouškům po celé zemi jsou známé především dva valyrijské výrazy – „valar morghulis“ (v překladu „všichni muži musí zemřít“) a „valar dohaeris“ (v překladu „všichni muži musí sloužit“) – jimiž se zdraví lidé ve Svobodných městech. V Západozemí se pak tyto

19 Srov. WAHLGREN, Yens. *Stopařův průvodce po galaxii jazyků: fantastická lingvistika od Tolkiena po Klingony*, s. 67–112.

20 Primárním účelem *The Language Creation Society* je propagace a podpora umění, řemesla a vědy o tvorbě jazyků prostřednictvím konferencí, knih, časopisů, osvětových aktivit nebo jiných prostředků. Srov. „About Conlanging and Conlang.org“. In: *conlang.org* [online].

jazyky učili především vzdělání šlechtici a ovládali je některé z postav, například Samwell Tarly a Tyrion Lanister, kteří čtou knihy vzdělavců psané valyrijštinou.²¹ Tento jazyk je pak dále rozvíjen v *Rodu draka*, prequelu k seriálu *Hra o trůny*, vyprávějící příběh o rodu Targaryenů, kteří vysokou valyrijštinu ovládali, a proto tak můžeme dialogy tohoto jazyka slyšet především prostřednictvím postav Deamona a Rhaenyry Targaryen.

Avšak existují i další příklady, které do skupiny konstruovaných jazyků patří, i když se za jazyky v tom pravém slova smyslu považovat nedají. Takovým příkladem je tzv. grammelot, což není ani jazyk konstruovaný, ale ani jazyk přirozený. Toto slovo je odvozeno zřejmě z francouzského slova „grammeler“, což znamená „mumlat“ nebo „bručet“. Angel Beolco je renesanční autor, kterému je vznik tohoto jazyka připisován. Svého času byl grammelot důležitým nástrojem pro obcházení cenzury a stal se tak důležitým prvkem satiry. Mluvčí často vycházejí z již existujícího přirozeného jazyka a snaží se napodobit jeho melodii, přičemž důležitým elementem je i vyjadřování pocitů a emocí, proto tento jazyk není zcela nesrozumitelný, i když použitá slova nesrozumitelná jsou.²²

Příkladem grammelotu je například simština použitá ve hře *The Sims*, kterou zkonstruoval tvůrce hry Will Wright a lingvista Marc Gimbel. Ti sestavili simštinu z mnoha různých jazyků, jako je ukrajinština, finština, latina, angličtina a další, aby byl jazyk blízký mnoha hráčům po celém světě. I když je simština ve hře především prostředek pro vyjadřování pocitů a slouží zejména jako zvuková kulisa, v dnešní době se již nejedná o čistý grammelot. Simština se tak posunula o krok blíže k opravdovému konstruovanému jazyku, čemuž dopomohli především fanoušci hry, kteří se o jazyk začali přirozeně zajímat a začali rozpoznávat a dekódovat různá slova. Postupně tak začaly vznikat slovníky, a dokonce existuje i tzv. old simlish („stará simština“), u níž se tvůrci snažili, aby zněla vznešeněji, neboť se jí mluví ve hře *The Sims Medieval*, ve které je děj zasazen do středověku.²³

Dalšími velice známými moderními grammeloty jsou i jazyky z velmi úspěšných *Star Wars*. Zde slouží primárně jako rekvizity a mají tak pouze znít. Nebyla proto potřeba vytvářet funkční konlangy s vlastní gramatikou. Tomu, že jazykům ve filmech můžeme

21 Srov. WAHLGREN, Yens. *Stopařův průvodce po galaxii jazyků: fantastická lingvistika od Tolkiena po Klingony*, s. 172–183.

22 Srov. tamtéž, s. 42–66.

23 Srov. tamtéž, s. 42–66.

rozumět, napomáhá i robot C-3PO, který ovládá šest miliónů forem komunikací, a jedná se tak o další příklad postupu univerzálního překladače, který zmiňuje Jiří Jelínek. Tím nejznámějším a zřejmě nejrozvinutějším jazykem ve *Star Wars* je huttšina sloužící jako obchodní jazyk, jímž při obchodování mluví mnoho obyvatel galaxie. Objevuje se už v prvním filmu ze sedmdesátých let, nicméně větší prostor dostala až ve *Star Wars Epizoda I* z roku 1999 díky dialogům Anakina s létajícím obchodníkem Watterem a závodníkem Sebulbou. Stejně jako v případě simštiny, i zde se tento jazyk od grammelotu postupem času posunul směrem k opravdovějšímu jazyku. Postavy filmů *Star Wars* k nám však promlouvají i dalšími jazyky, například shyriiwook, jímž mluví Wookie Chewbacca, ale také jazykem Tuskenů, ewočinou, jawštinou a podobně.²⁴

1.1 Historie konstruovaných jazyků

V této kapitole se pokusím o stručné nastínění historie konlangování. Mým cílem je poukázat na to, že vymýšlení a konstruování jazyka není pouze moderní záležitost posledních desítek let, tudíž se nebudu snažit o detailní popis historie tohoto fenoménu. Konstruovaných jazyků za několik posledních století vzniklo opravdu mnoho, vlastně ani pořádně nelze zjistit, jestli jich jsou stovky, nebo tisíce. Je to z toho důvodu, že například konstruované jazyky vznikající pro vlastní potřebu jsou těžko zmapovatelné. A protože je konlangů opravdu mnoho, ani já zde nebudu všechny vyjmenovávat a velmi okrajově uvedu pouze několik příkladů.

Historie konlangů sahá až k antice. První věta v konstruovaném jazyce byla užita v komedii *Archaňané* starořeckého dramatika Aristofana. Kromě samotného užití konstruovaného jazyka se již v antice řešil vztah jmen k věcem. Vymýšlení vlastních slov se dotkl i řecký spisovatel Athénaios ve svém díle *Deipnosophistai*, což je soubor tvořen mnoha příběhy a myšlenkami, kteří si vyprávějí účastníci z hostiny. Jedním z nich je i příběh o Dionýsovi ze Sicílie, jenž si vymýšlel vlastní slova.²⁵

Vymýšlení a konstruování jazyků pokračovalo i nadále po antice. V roce 1912 byl objeven tzv. Voynichův rukopis, který našel knihkupec Wilfrid Voynich a následně se celý zbytek svého života snažil záhadný text rozluštit. Rukopis je psaný úhledným, ale nesrozumitelným písmem, jež se dodnes nepodařilo dešifrovat. Odhaduje se, že rukopis byl napsán v 15. století a inspiroval mnoho literárních děl, mimo jiné i počítačovou hru

24 Srov. WAHLGREN, Yens. *Stopařův průvodce po galaxii jazyků: fantastická lingvistika od Tolkiena po Klingony*, s. 42–66.

25 Srov. tamtéž, s. 19–21.

Assassin's Creed IV: Black Flag, v níž se hráč v průběhu hry snaží posbírat všechny ztracené listy rukopisu. Dalším poměrně známým jazykem je enochiánština neboli andělský jazyk, jímž se v osmdesátých letech 16. století pokusil John Dee navázat trvalý kontakt s anděly.²⁶

První vlna konstruovaných jazyků přišla až v 17. století, za což s největší pravděpodobností mohly technologické pokroky knihy, díky kterým se množství ověřených konstruovaných jazyků znásobilo. V témže století pokračoval spor mezi učenci, který zde byl již od dob antiky. Tím byla domněnka, že jazyky stojí v cestě k poznání věcí samotných, a není proto divu, že v této době vznikaly především jazyky filosofické a logické, jež byly založeny na klasifikaci idejí. 17. století se tak dá označit za „věk filozofických engelangů“. Taktéž se poprvé objevil cíl o vytvoření mezinárodního pomocného jazyka, ve kterém by mohla probíhat úspěšná mezinárodní komunikace. Na této myšlence v té době pracovalo nejméně šestnáct myslitelů, avšak vznikaly spíše lingvistické utopie. Ve stejné době se také západ začal intenzivně zajímat o čínské znaky, které dle Francise Bacona reprezentují samotné ideje, nikoliv pouze slova a zvuky.²⁷

Druhá vlna hledání dokonalého jazyka přišla v 19. století. Byla vytvořena asi stovka jazyků, ale tentokrát autoři nevycházeli z matematiky a jejích principů, nýbrž ze srovnávací jazykovědy. Jazyky byly tvořeny ze slov z různých evropských jazyků a jejich tvůrci se snažili vymyslet snadnou a logickou gramatiku bez výjimek. Toto století se proto nazývá „věkem auxlang“²⁸. Na rozdíl od 17. století, kdy jazyky vznikaly spíše pro jednotlivce, v 19. století si nejméně ze zamýšlených univerzálních jazyků osvojili i jiní lidé než jejich autoři. Nejznámějším z nich je pravděpodobně esperanto, kterému se daří dodnes. Ovšem i tak se tyto jazyky používaly zejména v určitých kruzích a jednalo se o moderní záležitost. Dorozumívacím jazykem vzdělanců a vědců se stala francouzština. Dalším významným konlangem, který se pokusil o překonání mezikulturní bariéry, je solresol, jenž byl vynalezen v roce 1827 Jeanem-Françoisem Sudrem. Tento jazyk nebyl založen na slovech, nýbrž na myšlence hudby jako univerzálního jazyka.²⁸

20. století se dá do určité míry považovat za určité pokračování auxlangů a návratem k engelangům. V roce 1955 vznikl jazyk, jenž sloužil především k otestování

26 Srov. WAHLGREN, Yens. *Stopařův průvodce po galaxii jazyků: fantastická lingvistika od Tolkiena po Klingony*, s. 21–23.

27 Srov. tamtéž, s. 29–33. nebo srov. BALL, Douglas. *Constructed languages*, s. 143–157.

28 Srov. tamtéž.

Sapir-Whorfovy hypotézy. Vynalezl jej James Cook Brown a pojmenoval ho loglan. Nebyl to však jediný jazyk, který vycházel nebo testoval Sapir-Whorfovu hypotézu.²⁹ Zřejmě k nejznámějším počínům tohoto století patří dílo Tolkienovo.

Ke konci 20. století a zejména pak na začátku 21. století je důležitý význam konlangů v popkultuře a „je velmi pravděpodobné, že zvýšená viditelnost konlangů v televizi a filmu inspiruje stále větší počet lidí, aby se zapojili do činnosti konlangování.“³⁰ Zhruba ve stejné době došlo k vzestupu tvoření nových jazyků i díky nástupu internetu. Do té doby bylo konlangování spíše osamělou činností. Nejstarším zavedeným způsobem, jenž podpořil vzájemnou interakci mezi konlangery, je e-mailový seznam *The Conlang Mailing List*, který vznikl na počátku devadesátých let 20. století. Od té doby vzniklo mnoho dalších online fór a začaly se vytvářet i skupiny na sociálních sítích. Nejznámější a zřejmě i největší událostí v setkávání tvůrců konstruovaných jazyků, jež poprvé proběhla v roce 2006, je konference známá jako *Language Creation Conference* (LCC).³¹

1.2 Funkce konstruovaných jazyků

Konstruované jazyky jsou vytvářeny s rozdílnými cíli. Jak jsem již dříve naznačila, o funkcích fiktivních jazyků se zmiňuje i Jiří Jelínek. Určitým způsobem se ale funkcemi zabývá i Yens Wahlgren ve *Stopařově průvodci po galaxii jazyků*. V této kapitole se tedy pokusím oba pohledy přiblížit a do jisté míry snad i sjednotit.

Začnu nejprve těmi, o kterých se zmiňuje Jiří Jelínek. Ten hovoří o úloze konstruovaného jazyka jakožto charakteristiky celé fiktivní kultury. Říká, že „není rozhodující, zda se jedná o vnější popis zvukové stránky řeči nebo zda se povaha smyšlené společnosti vyjevuje strukturováním jazyka.“³² Jiří Jelínek tento příklad demonstruje na románu *Mimner* Jiřího Gruši a popisuje, jak je díky spojování příjemných a nepříjemných významů vytvářena tíseň.³³ Vzhledem k povaze mé práce si dovoluji uvést jiný příklad, a to konkrétně situaci, kdy se hobiti Smíšek a Pipin setkají se Stromovousem, entem, jehož národ je charakteristický svou moudrostí, dlouhověkostí a samotářstvím, což se následně odráží i v entštině, která je v díle zaznamenána pouze okrajově, nicméně

29 Srov. WAHLGREN, Yens. *Stopařův průvodce po galaxii jazyků: fantastická lingvistika od Tolkiena po Klingony*.

30 Srov. BALL, Douglas. *Constructed languages*, s. 143–157.

31 Srov. tamtéž, s. 143–157.

32 JELÍNEK, Jiří. „Fiktivní jazyky ve fantastice“. In: DĚDINOVÁ, Tereza (ed.) *Na rozhraní světů: fantastická literatura v mezioborovém zkoumání*, s. 139.

33 Srov. tamtéž, s. 133–148.

v příběhu je povaha entů na popisu jejich řeči příkladně demonstrována. Při setkání s hobity tak Stromovous například pronese: „Budu vám říkat Smíšek a Pipin, když dovolíte – hezká jména. Protože já vám své jméno neřeknu, aspoň prozatím ne. (...) Především by to trvalo moc dlouho; moje jméno pořád roste a žiju už náramně dlouho. Takže moje jméno je jako příběh. Opravdová jména vám prozradí celý příběh věci, ke kterému patří; tak je to v mém jazyku, ve staré entštině, jak byste ji nazvali. Je to krásná řeč, ale moc dlouho v ní trvá, než se něco poví, protože my v ní říkáme jen to, co stojí za to, aby se vyprávělo a poslouchalo dlouze.“³⁴

Jako další funkci uvádí využívání bohatosti jazyků k naznačení bohatosti fikčního světa. I tuto funkci lze demonstrovat na Tolkienových knihách, v jednom díle se do větší či menší míry objevuje několik různých jazyků, kterými mluví různé národnosti a rasy v rámci utvořeného světa. Vedle Obecné řeči se tak objevuje sindarština, quenijština, Černá řeč, entština, khuzdulština a podobně. Zároveň hovoří i o funkci jazyka jako o metafoře společenských vztahů, kdy prostřednictvím jazyka může být vyjádřen například úpadek. Zde sám Jiří Jelínek volí příklad Tolkienova díla, a říká: „quenijština (jazyk elfů v Blažené říši), sindarština (jazyk temných elfů ve Středozemi) a Obecná řeč (nejpoužívanější lidský jazyk na konci Třetího věku) jsou novou variací na zlatý, stříbrný a železný věk. Vypravěč románu hovoří o setrvalém úpadku. (...) Přitom je zřejmé, že vše včetně jazyků bude ochabovat i nadále. Občasné návraty ke slavné minulosti jsou však možné. Například když Aragorn během své korunovace promluví quenijsky a zopakuje slavná slova Elendilova, působí tato pasáž díky využití nejstarobylejšího možného jazyka obzvlášť majestátně. Motiv úpadku se v tu chvíli propojuje s motivem ‚věčného návratu‘.“³⁵

Dále hovoří o funkci fiktivního jazyka jako nějaké překážky, jíž musí hrdina během cesty za dosažením cíle překonat, či o funkci využití fiktivního jazyka pro posílení lyrické složky díla. Tyto dvě funkce je opět možné nalézt v Tolkienově díle, přičemž o lyrické složce v podobě básní v elfském jazyce, které vznikly ještě před *Pánem prstenů*, hovoří sám Jiří Jelínek, jenž zmiňuje i další funkci, a tou je popularizační funkce lingvistiky.³⁶

34 TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Dvě věže.*, s. 72.

35 JELÍNEK, Jiří. „Fiktivní jazyky ve fantastice“. In: DĚDINOVÁ, Tereza (ed.) *Na rozhraní světů: fantastická literatura v mezioborovém zkoumání*, s. 137.

36 Srov. tamtéž, s. 133–148.

Yens Wahlgren pak mluví o využití jazyka jako fanfikce, tedy o jevu, kdy jazyk své dílo přeroste. Fenomén fanfikce se do povědomí širší veřejnosti dostal zhruba v sedmdesátých letech, současně internet následně usnadnil situaci všem autorům fanfikcí a dopomohl tak k bezplatnému šíření textů. Fanfikce vychází primárně z již existujícího díla, avšak neomezuje se jen na psané slovo, takže vznikají i různé fanouškovské filmy, seriály a podobně. A „stejně jako fanoušci cítí, že ‚mají právo‘ vyprávět nové příběhy o svých oblíbených postavách z literatury a filmu a dál s nimi pracovat, vnímají někteří podobně i konstruované jazyky,“³⁷ vznikají tedy různé „Fan-scholars“ („fanoušci-badatelé“), kteří jsou často akademicky vzdělaní a využívají při svém zkoumání akademické teorie a metody. Takovými příklady jsou například organizace *The Elvish Linguistic Fellowship* (ELF) – „Elfské jazykové společenstvo“ nebo *The Klingon Language Institute* (KLI) – „Klingonský jazykový institut“. Tyto organizace pak publikují různé články, časopisy, monografie a pořádají konference, kde přednáší příspěvky ze svého bádání.³⁸

Wahlgren dále mluví o funkci konstruovaného jazyka jako rekvizity. V tomto případě „fanoušky nezajímá především jazyk, ale charakterové rysy těchto bytostí a celá jejich kultura. Fascinuje je výroba oblečení, výzbroje, šperků a umělých předmětů. (...) Mnoho takových fanoušků se asi spokojí se jménem inspirovaným daným jazykem a několika pozdravy, které používají, aby mohli psát nebo si něco ozdobit. Jazyk se tak stává rekvizitou a slouží zejména pro větší rozmanitost příběhu.“³⁹ Takové věci se často dějí při tzv. larpech, což je druh rolových her, ve kterých fanoušci ztvárnují své oblíbené postavy. Oblíbeným fiktivním prostředím těchto her pak bývá právě Tolkienův svět, kde se vyskytují trpaslíci, hobiti, elfové, čarodějové a skřeti. V rámci těchto larpů se rovněž mnohdy využívá i konstruovaných jazyků, hráči se tudíž často učí z paměti celé fráze, jež někdy doplňují o novou slovní zásobu. Wahlgren hovoří i o tom, že existují fanoušci, kteří mohou získat tzv. oficiální status a jmenuje například Davida Sala, který rozvíjí Tolkienovy konstruované jazyky pro potřeby filmů.⁴⁰ Na jazycích nového seriálu *Pán prstenů: Prsteny moci* na motivy příběhů J. R. R. Tolkiena, který pro streamovací platformu *Prime Video* připravil J. D. Payne a Patrick McKay, se tentokrát podílel Carl

37 WAHLGREN, Yens. *Stopařův průvodce po galaxii jazyků: fantastická lingvistika od Tolkiena po Klingony*, s. 218.

38 Srov. tamtéž, s. 216–221.

39 Tamtéž, s. 222.

40 Srov. tamtéž, s. 216–245.

Hostetter, Tolkienův učenec, jenž patří mezi klíčové postavy *Elfského jazykového společenstva*.⁴¹

1.3 Strategie tvorby jazyků

Douglas Ball ve své studii hovoří o čtyřech přístupech, které konlangeri při tvoření jazyků používají a často je tak během své práce vzájemně kombinují.

Jeden z přístupů, jenž do jisté míry používají všichni, je používání vlastní intuice nebo osobní preference ohledně struktury jazyka. Vzhledem k tomu, že každý konlanger má zkušenost alespoň s jedním jazykem, může se proto na předchozí souhrn znalostí spolehnout, i když Douglas Ball hovoří i o tom, že využívání vlastní intuice může být do jisté míry sebeomezující. Přílišné spoléhání se na známé struktury jazyka je v komunitě konlangerů označováno jako tzv. relex (zkratka pro relexifikaci), což znamená obnovení rodného jazyka konlangera za použití jiných slov. Tento jev pak Douglas Ball přirovnává k přepisování již dříve napsané hudby.⁴²

Jako druhý přístup jmenuje používání struktur, které jsou modelovány podle jednoho nebo více již existujících jazyků, což je do určité míry podobné s přístupem prvním. Opět zde hovoří o tom, že tuto strategii jistým způsobem používá každý konlanger a taktéž zmiňuje fakt, že tento přístup je zřejmě nejvíce ceněn těmi, kteří se snaží o vytvoření realistických jazyků.⁴³

Odlíšným postupem je pak používání struktur, které se zdají nebo o kterých je známo, že jsou snadno naučitelné. Zde se tedy konlangeri nespolehají na vlastní intuici a preference, ale snaží se do zkonstruovaných jazyků zahrnout struktury, jež by umožnily studentům snadněji se daný jazyk naučit. Tento argument pak používají při snaze „prodat“ svůj jazyk širší společnosti, a proto je tato strategie upřednostňována těmi, kteří se snaží vytvořit některý z auxlangů, tedy mezinárodní pomocný jazyk.⁴⁴

Jako poslední strategii jmenuje Douglas Ball používání struktury diktované již existující teorií jazyka, respektive pojetí toho, jak jazyk obecně funguje při jejich tvorbě, což je také do určité míry společný přístup mezi všemi konlangery, poněvadž každý konlang určitým způsobem ztělesňuje konkrétní teoretické názory na fungování jazyka, proto se okrajově

41 Srov. „Carl F. Hostetter“. In: *tolkiengateway.net* [online].

42 Srov. BALL, Douglas. *Constructed languages*, s. 143–157.

43 Srov. tamtéž, s. 143–157.

44 Srov. tamtéž, s. 143–157.

neliší ani od první strategie, neboť i tento přístup se spoléhá na vlastní intuici tvůrce v tom, jak jazyky fungují. Nejčastěji tuto strategii využívají ti, kteří se snaží vytvořit nějaký engelang, a proto se již ze své podstaty zabývají základními myšlenkami o fungování jazyka. Zároveň tato strategie může být přínosná i pro konlangery, kteří se snaží o vytvoření parafiktivního jazyka, protože mají vyvolat nějaké představy o jazyce obecně nebo o mluvčích těchto jazyků.⁴⁵

45 Srov. BALL, Douglas. *Constructed languages*, s. 143–157.

2. Životopis J. R. R. Tolkiena

Jeden z největších spisovatelů minulého i současného století, John Ronald Reuel Tolkien, se narodil 3. ledna roku 1892 v Bloemfonteinu v Jihoafrické republice, kde jeho otec Arthur Reuel Tolkien pracoval jako ředitel tamní banky. O dva roky později se narodil jeho mladší bratr Arthur Reuel. V té době se však začal Ronaldův zdravotní stav zhoršovat, a proto se spolu se svou matkou Mabel Tolkienovou (rozenou Suffieldovou) a mladším bratrem roku 1885 odstěhoval do Velké Británie, kde bylo lepší zdravotnictví a přívětivější klimatické podmínky. Jeho otec prozatím kvůli práci zůstal v jihoafrickém Bloemfonteinu. Ten samý rok onemocněl revmatickou horečkou a 15. února 1886 v Jihoafrické republice zemřel.⁴⁶

Již ve svých čtyřech letech, zejména díky výuce své matky, uměl Tolkien číst a brzy dokonce i plynule psát. Během jeho mládí se však rodina často stěhovala. Z těch několika míst se z hlediska jeho pozdější tvorby nabízí zmínit Sarehole, v němž se vyskytovalo mnoho výstředních postav, které se v jeho díle měly objevit. Jednou z takových postav je například Samuel Gamgee proslulý vynálezem tzv. Gamgeeho buničiny neboli vaty.⁴⁷ Osudnou se pak pro rodinu stala oratoř birminghamského kostela, kde Ronaldova matka potkala otce Francise Xaviera Morgana, který se pro rodinu stal velmi důležitou osobou. Díky stěhování se rovněž seznámil s velštinou, jíž poprvé zahlédl na uhelných vagónech na železnici, nedaleko které bydleli.⁴⁸

V průběhu studia na Gymnáziu krále Edwarda se díky učiteli Georgi Brewertonovi seznámil se středověkem a prací středověkého autora Geoffreyho Chaucera. I to byl jeden z důvodů, proč se rozhodl pro studium střední angličtiny, jíž se ve středověku v Anglii mluvilo. Tehdy se obrátil i k velké staroanglické básni *Beowulf* a vedle dalších jazyků se začal zajímat o starou norštinu a nacházel i německé knihy o filologii. V té době se rovněž seznámil se svými blízkými přáteli Geoffreym Smithem, Robertem Gilsonem a Christopherem Wisemanem, společně s kterými založili diskusní klub *Č. K. B. S.* (*Čajový klub, Barrovianská společnost*)⁴⁹. Robert Gilson měl na své žáky veliký vliv a povzbuzoval je k podrobnému studiu lingvistiky, a tak se Tolkien rozhodl pro studium

46 Srov. COREN, Michael. *Život pána prstenů: J.R.R. Tolkien*. Praha: Baronet nebo srov. CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien: životopis*.

47 Sam Gamgee je v originálním díle *Pána prstenů* jméno Sama Křepelky. Srov. tamtéž.

48 Srov. CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien: životopis*, s. 31.

49 V originále *T. C. B. S.* (*Tea Club, Barrovian Society*). Srov. „T. C. B. S.“ In. *tolkiengateway.net* [online].

filologie během nějž hledal společné prvky všech jazyků. Brzy k tajnému dorozumívání mezi svými přáteli začal používat vlastní jazyky a písma.⁵⁰

V roce 1904 zemřela Tolkienova matka a opatrovníkem bratrů Tolkienových se stal otec Francis Xavier Morgan. Zhruba v té době se Ronald seznámil s jeho budoucí ženou Edith Brattovou. Od Tolkiena se samozřejmě očekávalo studium na prestižní univerzitě v Oxfordu, kam se dostal až na druhý pokus. Získal místo na Exeterské koleji, opět založil diskusní klub a prošel i základním vojenským výcvikem. Studoval klasickou filologii, avšak mnohem více ho fascinovaly severské jazyky. Seznámil se zde i s profesorem komparativní filologie Josephem Wrightem, jenž ho podporoval v jeho dlouhodobějším zájmu o velštinu. Po získání nejlepší známky z komparativní filologie přešel na doporučení profesorů na anglistiku, a mohl se tak více věnovat jeho zájmům, kam se řadila například záliba v malování a kreslení, ale také kaligrafie.⁵¹

Během prázdninového pobytu v Nottinghamshiru napsal báseň s názvem *Éalá Éarendel Engla Beorhtast* („Cesta Earandela, Večernice“⁵²), která se stala podstatnou pro jeho budoucí dílo zejména z hlediska použití mytologických témat. Za první světové války působil jako podporučík střelců a ke konci roku 1915 onemocněl tzv. zákopovou horečkou. Jeho pobyt v nemocnici využil k dalšímu tvoření básní a povídek. Vrátil se i k původním veršům o Earendelovi a začal jejich námět zpracovávat do rozsáhlejšího příběhu. V tomto období měl též svatbu s Edith Brattovou a narodilo se jim první dítě, John Francis Reuel.⁵³

Po studiích začal pracovat jako pomocný lexikograf na první edici *Oxfordského slovníku angličtiny* a ve volném čase psal a předčítal své výtvary přátelům, mezi nimiž byli i oxfordští studenti. V roce 1920 získal místo učitele na univerzitě v Leedsu, kde se spolu s E. V. Gordonem připojil k profesorskému sboru katedry anglistiky a začali pracovat na dvou projektech: *Glosáři střední angličtiny* a na vydání středoanglické básně *Sir Gawain a Zelený rytíř*. Oba muži později založili *Klub Vikingů*⁵⁴ specializovaný

50 Srov. „J.R.R. Tolkien“. In: *tolkien.cz* [online].

51 Srov. tamtéž.

52 V originále *The Voyage of Éarendel the Evening Star*.

53 Srov. CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien: životopis*, s. 62–69. nebo srov. „Éalá Éarendel Engla Beorhtast“. In: *tolkiengateway.net* [online].

54 V originále *Viking Club*.

na germanistiku a skandinávská studia, kde předkládali svá díla. V tom samém roce se manželům Tolkienovým narodil další syn, Michael Hilary Reuel.⁵⁵

V roce 1923 při ozdravném pobytu na bratrově farmě pracoval na *Knize ztracených příběhů*, kterou dnes známe jako *Silmarillion*. O rok později Edith porodila třetího syna Christophera Reuela a v roce 1929 se narodila dcera Priscilla Mary Reuel.⁵⁶

Tolkien dostal místo profesora anglosaštiny na Oxfordu, kde se seznámil s C. S. Lewisem, autorem příběhů o Narnii. Avšak než se spolu seznámili, založil klub *Kolbitar* (islandský název pro tzv. „uhlohryzy“), v němž se probírala témata, kterými se profesori na Oxfordu zabývali. Během těchto setkání Tolkien zkoušel účinek jeho příběhů na posluchače.⁵⁷ Tento klub později proslul jako *klub Inklingů*.⁵⁸

Mezi lety 1930 až 1935 začal psát *Hobita*. Nikdy si ale nebyl jistý, kdy přesně to bylo. Kniha vyšla 21. září 1937 a učinila velký dojem. Po úspěchu *Hobita* se najednou čtenáři začali ptát po další knize a nakladatelé na pokračování nechtěli dlouho čekat. Kromě různých příběhů pro děti, poslal Tolkien do redakce i *Silmarillion*, knihu, která pro něj tolik znamenala a nepřestal na ní pracovat do konce života. V redakci se ale *Silmarillion* takového nadšení nedočkal. Nejznámější dílo, *Pána prstenů*, psal Tolkien s různými přestávkami zhruba 12 let a již od prvního vydání se v něm kritici pokoušeli nalézt různé symboly. Veškeré interpretace však Tolkien vždy vyvrátil. Kniha byla natolik populární, že se za první měsíc prodalo celkem 3 500 výtisků a brzy se dočkala i překladů do většiny světových jazyků. O jeho díle se začaly psát knihy, na univerzitách byly pořádány přednášky a přijela ho navštívit dokonce televizní společnost.⁵⁹

Příběh *Pána prstenů* začal psát na popud nakladatele jako pouhé pokračování k *Hobitovi*. Pro Tolkiena ale znamenal *Pán prstenů* spíše pokračování *Silmarillionu*, protože v obou dílech hrála důležitou roli samotná mytologie, historie a elfské jazyky. Tolkien byl velký perfekcionista, proto do sebe musely veškeré jednotlivosti z jeho vymyšleného světa perfektně zapadat. Značně mu s tím pomohl i jeho syn Christopher, který mu nakreslil propracovanou mapu, v níž se příběh odehrával a které se Tolkien držel. Kromě mapy

55 Srov. CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien: životopis*. nebo srov. COREN, Michael. *Život pána prstenů: J.R.R. Tolkien*.

56 Srov. tamtéž.

57 Srov. tamtéž.

58 V originále *The Inklings*.

59 Srov. tamtéž.

si také zapisoval složité tabulky s událostmi a daty v příběhu, hodinami a dalšími věcmi. To všechno domohlo k tomu, aby čtenáři brali jeho příběh za skutečný.⁶⁰

Tolkien s psaním *Silmarillionu* nikdy nepřestal a dál na něm pracoval, jelikož doufal, že mu knihu, na které pracoval tolik let, konečně někdo vydá. Za jeho života se tak ale bohužel nestalo. Kromě toho psal i různé eseje, skládal poezii a rozvíjel své konstruované jazyky, jež používal při tvoření jmen a dalších pojmenování, ale i při skládání elfských básní a písní.⁶¹

V listopadu roku 1971 dostala Edith zánět žlučníku a zemřela. Na náhrobku Edith se objevilo i jméno „Lúthien“, což byla jedna z ústředních postav *Silmarillionu*, nejkrásnější žena krácející po Středozemi, jejíž předlohou byla právě Edith. O rok později se i u něj začaly projevovat první známky jeho zhoršujícího se zdraví a rovněž si uvědomil, že *Silmarillion* sám nikdy nevydá, a proto tento úkol přenechal nejmladšímu synovi Christopherovi, který se později proslavil jako editor otcových posmrtně vydaných děl.⁶²

Za jeho dílo a zásluhy se mu dostalo několikerého uznání včetně Řádu britského impéria, který dostal v roce 1972 v Buckinghamském paláci od královny Alžběty II. Prestižní univerzity mu nabízely, aby na nich přednášel, od oxfordské univerzity získal čestný doktorát z literatury a taktéž mu byly uděleny další čestné doktoráty na univerzitách od Irska po Belgii a mimo jiné získal i několik literárních cen.⁶³

V důsledku plicní infekce a krvácejícímu žaludečnímu vředu, jež mu lékaři diagnostikovali, v ranních hodinách v neděli 2. září 1973 umírá. Tolkien se dodnes řadí mezi nejoblíbenější a nejuznávanější spisovatele v historii po celém světě. K Edithině jméně na mramorové desce tak přibylo i jeho jméno a pod ním „Beren“, jméno Lúthieniny lásky ze *Silmarillionu*.⁶⁴

60 Srov. CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien: životopis*. nebo srov. COREN, Michael. *Život pána prstenů: J.R.R. Tolkien*.

61 Srov. tamtéž.

62 Srov. tamtéž.

63 Srov. tamtéž.

64 Srov. tamtéž.

3. Tolkienův svět jazyků

Díky Tolkienově lásce k jazykům, jež představují základ jeho děl, můžeme číst tak mimořádná díla jako je *Hobit, Pán prstenů*, ale i posmrtně vydaný *Silmarillion* a další příběhy. S vydáním *Pána prstenů* v červenci roku 1964 jsme se dočkali odhalení srdce vypravěče, jehož jazyky, které zde poprvé plně vyjádřil, byly do té doby v podstatě soukromou záležitostí.⁶⁵ „Myšlenka měla původ v jeho zálibě pro vynalézání jazyků. Přišel na to, že chce-li takové vynálezy dovést k určité míře komplexnosti, musí pro jazyky stvořit ‚dějiny‘, v nichž by se mohly vyvíjet.“⁶⁶ Sám Tolkien v dopise pro společnost *Houghton Mifflin Co.*, píše následovně: „Vynález jazyků je základem. Příběhy byly stvořeny spíše proto, aby poskytly svět jazykům než naopak. Pro mě je na prvním místě jméno a poté následuje příběh. Měl jsem raději psát ‚elfsky‘. Ale samozřejmě, že takové dílo, jako je *Pán prstenů*, bylo upraveno a zůstalo v něm jen tolik ‚jazyka‘, kolik jsem si myslel, že čtenář stráví. (A nyní zjišťuji, že mnozí by si přáli více). Ale v knize je zahrnuto nebo mytologicky vyjádřeno velké množství jazykových záležitostí. Každopádně je to pro mě z velké části esej o ‚lingvistické estetice‘, jak někdy říkám lidem, kteří se mě ptají ‚o čem to všechno vlastně je?‘“⁶⁷ V této kapitole bych proto ráda nastínila skutečnou historii toho, jak Tolkienovy konstruované jazyky vznikaly, ale zároveň i tu fiktivní, jíž popisuje ve svých příbězích.

Stejně jako si většina dětí v raném věku vymýšlí vlastní jazyky, ani u Tolkiena tomu nebylo jinak. První tajný smyšlený jazyk, s nímž Tolkienova dokonalá mysl přišla, byl označován jako zvířecina,⁶⁸ neboť byl složen převážně ze zvířecích jmen. Tento vymyšlený jazyk začal používat se svými sestřenicemi Mary a Marjorie Incledon. Později pak se svou mladší sestřenicí Mary zkonstruovali další jazyk, který pojmenovali jako Nevbosh⁶⁹ („nový nesmysl“). Tyto dětské konlangy však nebyly nijak zvlášť propracované a skládaly se prakticky jen z pár vymyšlených pojmů.⁷⁰

Naffarština, další z jeho raných vynalezených jazyků, byla silně ovlivněná španělštinou, a to především díky sbírce španělských knih, jež měl v pokoji jeho opatrovník

65 Srov. WAHLGREN, Yens. *Stopařův průvodce po galaxii jazyků: fantastická literatura od Tolkiena po Klingony*, s. 184. nebo srov. STANTON, Michael N. *Hobiti, elfové a čarodějové: objevování divů ve světě Tolkienova Pána prstenů*, s. 181. nebo srov. HOSTETTER, Carl F. *Elvish as She Is Spoke*, s. 1 [online].

66 CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien: životopis*, s. 85.

67 CARPENTER, Humphrey. *The Letters of J. R. R. Tolkien*, s. 219–220.

68 V originále *Animalic language*.

69 Někdy označována jako *New nonsense*.

70 Srov. CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien: životopis* nebo srov. „Mary Incledon“. In *tolkiengateway.net* [online].

otec Francis Xavier Morgan. Španělština však byla pro naffarštinu pouhým modelem, jelikož si Tolkien vymyslel vlastní fonologii a gramatiku. Mimo jiné v té době vymýšlel i nová gótská slova, aby „vyplnil mezery v omezené slovní zásobě, jež se dochovala“⁷¹, a díky tomu tak přispěl k budování historického germánského jazyka, který již dávno zanikl.

Během svých studií na Oxfordu objevil finštinu, nikdy se však finsky nenaučil natolik, aby byl schopen přečíst *Kalevalu* v originále. Tou dobou začal tvořit jazyk, jež se v pozdější době proslavil jako quenijština. Kolem roku 1915 pak tento konlang rozvinul natolik, aby byl schopen v něm psát první básně. Určil, že tímto jazykem budou mluvit elfové, jež viděla postava Earendela z jeho básně během své cesty. O několik let později se rozhodl, že svým konstruovaným jazykům stvoří dějiny, a díky tomu vznikl *Silmarillion*, v němž se mimo jiné quenijština neboli „latina“ Vznešených elfů také objevila.⁷²

A protože Tolkien chtěl, aby jeho konstruované jazyky působily skutečně, vytvořil po vzoru skutečných dějin přirozených jazyků společný prazáklad i pro jeho elfské jazyky, jenž později dostal název praeldarština. Z tohoto prazákladu vznikl další elfský jazyk, sindarština. Ta byla tentokrát inspirována velštinou, kterou tolik miloval od svých dětských let. Mimo tyto dva eldarské jazyky vymyslel i další, které rovněž vycházely ze společného prazákladu. Ty však nerozvinul do takové složitosti jako již zmiňovanou sindarštinu a quenijštinu, z nichž byla zkonstruována většina názvosloví v jeho příbězích. Jména měla často obě varianty – quenijskou i sindarskou – avšak nejčastěji byla jako konečná podoba vybírána slova sindarského původu, za což může do jisté míry i fakt, že quenijština byla jako jazyk postupně vytlačována z běžného užívání ve Středozemi. Nomenklatura byla v dílech nejpronikavějším prvkem jeho konstruovaných jazyků. V příbězích se totiž setkáváme zejména s eldarskými názvy osob, věcí a míst. Další a tentokrát mnohem menší třída příkladů eldarských jazyků v příbězích se nachází v několika málo hymnech, poezii, kouzlech, při skládání přísahy a podobně, tudíž většinou ve formě poetického ražení či jinak výrazně formálního charakteru. Pro příběh je příznačné to, že se v něm nenachází téměř nic z toho, co by vzdáleně představovalo něco jako „konverzační elfštinu“.⁷³

71 CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien: životopis*, s. 40.

72 Srov. tamtéž, s. 58–59.

73 Srov. tamtéž. nebo srov. HOSTETTER, Carl F. *Elvish as She Is Spoke*, s. 2 [online].

Carl F. Hostetter, jeden z Tolkienových učenců a předních osobností elfského lingvistického společenstva, se ve své studii s názvem *Elvish as She Is Spoke* zabývá otázkou, proč Tolkien své vynalezené jazyky tak málo užíval ve formě dialogu, když koneckonců sám řekl, že by svou knihu napsal nejraději celou v elfštině. Poukazuje na to, že na tuto otázku nám do jisté míry již sám odpověděl, když v jednom ze svých dopisů napsal, že by se stěží dalo očekávat, že jeho pasáže ve zcela cizím jazyce bude někdo číst, proto některé jazykové prvky z jeho příběhů vymazal. Dále však Carl F. Hostetter konstatuje, že soudě dle dochovaných Tolkienových rukopisů a strojopisů neexistuje žádný důkaz o tom, že by z knih mazal podstatné množství jeho konstruovaných jazyků. Taktéž se zmiňuje o tom, že na základě těchto materiálů naopak zjišťujeme, že do příběhů bylo v průběhu editování vloženo mnohem více elfských slov, než tam bylo původně.⁷⁴

Jedním z Hostetterových vysvětlení, proč Tolkien do svého díla nezařazoval více dialogů, je i fakt, že sám neovládal ani jeden ze svých konstruovaných jazyků natolik dobře, aby v něm mohl dialogy psát. Stejně tak poukazuje na to, že jeho záměrem nebylo nikdy opravit nebo dokončit jakýkoliv jazyk, ba dokonce ani jej učinit použitelnými pro libovolnou aplikaci v „běžné“ komunikaci.⁷⁵ V jednom ze svých dopisů adresovaným Mr. Rangovi Tolkien píše toto: „Je třeba zdůraznit, že tento proces byl a je soukromou záležitostí, abych si udělal radost tím, že jsem vyjádřil svou osobní jazykovou ‚estetiku‘ nebo vkus a jeho kolísání. Z velké části to předcházelo skládání legend a ‚historií‘, v nichž mohly být tyto jazyky ‚realizovány‘; a převážná část nomenklatury je vytvořena z těchto již existujících jazyků, a pokud výsledná jména mají analyzované významy (jak je obvyklé), jsou relevantní pouze pro fikci, s níž jsou integrovány.“⁷⁶ Elfské jazyky tak existují pouze proto, že uspokojují a vyjadřují Tolkienovu vlastní lingvistickou estetiku, na rozdíl od jiných konstruovaných jazyků, která po staletí vznikaly.⁷⁷

A stejně tak, jako se Tolkien snažil, aby jeho jazyky vycházely po vzoru skutečných jazyků z nějakého prajazyka, lze u jeho konstruovaných jazyků pozorovat další rys společný všem přirozeným jazykům, a tím je postupný vývoj a proměny v průběhu času, stejně jako zkracování a vypůjčování slov nebo přebírání jazyka či části jazyka jiným národem.⁷⁸ Na tento fakt opět poukazuje Carl F. Hostetter, jenž uvádí další

74 Srov. HOSTETTER, Carl F. *Elvish as She Is Spoke*, s. 2–3 [online].

75 Srov. tamtéž, s. 3.

76 CARPENTER, Humphrey. *The Letters of J. R. R. Tolkien*, s. 380.

77 Srov. HOSTETTER, Carl F. *Elvish as She Is Spoke*, s. 4 [online].

78 Srov. CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien: životopis*, s. 181–182.

z Tolkienových cílů, jímž bylo vyjadřovat nejen jeho estetické preference, ale také změny estetiky v průběhu času. Dokončení jeho jazyků tak nikdy nebylo cílem. Spisy, které tu po sobě Tolkien zanechal, jsou tak určitým způsobem chronologickým sledem jednotlivých změn a etap celoživotního vynalézání jeho konstruovaných jazyků.⁷⁹

Carl F. Hostetter rovněž uvádí, že i přesto, že jsou Tolkienovy jazyky vynálezem, jenž se neustále proměňuje, existuje jeden stálý aspekt jeho díla. Tím aspektem je preferovaná forma historické gramatiky. Ta obvykle začíná stručným esejem, jenž popisuje místo a čas konkrétního jazyka v jeho rodokmenu dalších příbuzných jazyků a téměř vždy začíná předložením historické fonologie jazyka – tedy úplným a podrobným popisem systému zvukových změn, k nimž v průběhu času došlo. Dále následuje morfologie, jež podrobně popisuje formální třídy používané k vyjádření pádů, čísel, časů a dalších gramatických kategorií a funkcí. I morfologie často poukazuje na historické změny fonologického systému, které vysvětlují změny, ke kterým dochází uvnitř slov. Co se týče morfologie, nejčastěji se zprvu mluví o substantivech, následně o adjektivech, numerech a tak dále. Verba však bývají obvykle probírána až na konci tvarosloví nebo blízko něj. Nakonec se může, ale nemusí hovořit o syntaxi.⁸⁰

Do Tolkienových jazyků se rovněž promítají politické osudy a zrcadlí se v nich vzdělanost a společenské postavení jedinců. Stejně tak se v nich odráží zásadní historické události, jak například migrace bytostí, díky níž se elfové rozdělují do několika skupin.⁸¹

Elfové byli v Tolkienových příbězích od počátků a sám je zamýšlel jako jakousi „vyšší formu lidí“, oproti kterým se vyznačují zásadním rysem, jímž je nesmrtelnost. Sám Tolkien elfy v dopise adresovaném Naomi Mitchison popisuje takto: „Jsou reprezentováni jako rasa vzhledově podobná lidem v dřívějších dobách stejného postavení. Nebudu zde rozebírat jejich odlišnost od lidí! Ale předpokládám, že Quendi⁸² jsou ve skutečnosti v těchto dějinách velmi málo podobní elfům a vílám Evropy; a kdybych byl nucen to racionalizovat, měl bych říct, že reprezentují lidi s výrazně

79 Srov. HOSTETTER, Carl F. *Elvish as She Is Spoke*, s. 5 [online].

80 Srov. tamtéž s. 6–7.

81 Srov. CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien: životopis*, s. 181–182.

82 Jiný název pro elfy – bylo to jméno, které dali elfové svému vlastnímu druhu. *Qendë* znamená „mluvčí“ nebo „ti, kteří mluví hlasy“, protože když se probudili ze spánku, nepotkali jinou bytost, jež by mluvila. Srov. „Quendi“. In: *tolkiengateway.net* [online].

vylepšenými estetickými a tvůrčími schopnostmi, větší krásou, delším životem a ušlechtilostí (...)⁸³

Vzhledem k tomu, že elfové oplývají touto jedinečnou vlastností, byli vždy svědky a přímými účastníky veškerých událostí, jež se v průběhu věků udály, a stali se tak určitým typem žijící legendy. Nesmrtelnost jim zároveň přináší odlišný pohled na svět včetně odlišného vnímání času, jenž se jeví současně rychle i pomalu. Díky tomu nejsou nikdy staří ani nikdy mladí, těžko si tak představit elfa v dětském či důchodovém věku,⁸⁴ i když tento fakt nám v současnosti vyvrací jeden z nejnovějších počinů, který na základě Tolkienova díla vznikl, a tím je seriál *Pán prstenů: Prsteny moci* na streamovací platformě *Prime video*, kde se hned v pilotním díle setkáváme s postavou Galadriel, jež je zde zobrazena jako malá elfská dívka v dětském věku.

Elfové si svou nesmrtelnost bohužel uvědomují a je pro ně těžké sledovat veškeré proměny světa, který tak milují, a proto kvůli zachování krásy Středozemě vznikly ze smutku elfů i Prsteny moci. Původně bylo vytvořeno mnoho menších prstenů a devatenáct Velkých prstenů, později dvacet, protože vznikl Jeden prsten (Vládnoucí prsten), jenž ukul temný pán Sauron v Hoře osudu. A právě tímto Jedním prstenem bylo svázáno všech zbylých devatenáct, proto ve chvíli, kdy Vládnoucí prsten zanikne, pomine i moc ostatních. Tři prsteny, jež byly nejmocnější a vlastnili je elfové, byly před Sauronem skryty. Stvořil je elf Celebrimbor a nejmocnější z nich, prsten Vilya (Prsten vzduchu), se nacházel v Roklinec, kde vládl Elrond. Další, prsten Ninya (Prsten vody), byl ukryt v Lothlórienu, kde ho nosila elfka Galadriel,⁸⁵ která „si nejvíc uvědomuje, že žije ve vyhnanství; neúnavně však pracuje proti Sauronovu zlu. Úspěch pro ni bude znamenat, že musí odejít ze země, kvůli jejímuž zachování se tak dlouho namáhala. Její úspěch bude ovšem znamenat, že ji Valar přijmou a její vyhnanství skončí.“⁸⁶ Poslední, třetí prsten, zvaný Nayra (Prsten ohně nebo Červený prsten), byl dán Círdanovi, jenž ho později dal Gandalfovi. Gandalf byl jedním z pěti Istarý (čarodějů), jež poslali Valar do Středozemě.

83 CARPENTER, Humphrey. *The Letters of J. R. R. Tolkien*, s. 176.

84 srov. STANTON, Michael N. *Hobiti, elfové a čarodějové: objevování divů ve světě Tolkienova Pána prstenů*, s. 131–132.

85 srov. tamtéž, s. 131–132. nebo srov. „Three Rings“. In: *tolkiengateway.net* [online]. nebo srov. „Celebrimbor“. In: *tolkiengateway.net* [online]. nebo srov. „Rings of Power“. In: *tolkiengateway.net* [online].

86 STANTON, Michael N. *Hobiti, elfové a čarodějové: objevování divů ve světě Tolkienova Pána prstenů*, s. 129–130.

Původně byl oděn v šedém a byl druhým v Řádu čarodějů, ovšem po svém pádu v Morii se vrátil do Středozemě jako hlava Řádu v bílém rouchu.⁸⁷

Všemocným stvořitelem Ardy, fantasy světa J. R. R. Tolkiena, je nejvyšší bůh Eru, což v quenijštině znamená „Jediný“, jindy nazývaný také jako Ilúvatar (někdy Eru Ilúvatar nebo otec všech) se nejprve postaral o stvoření Ainur. Aby Ainur lépe porozuměl, stvořil myšlenku ve formě hudby, kterou poslouchal a pomalu je učil zpívat ve vzájemné harmonii. Říkalo se tomu Hudba Ainur, díky níž byl stvořen vesmír Eä, kam později Ainur vstoupili a podle hudby utvářeli svět, který poté Ilúvatar pomocí Nehynoucího plamene učinil skutečným. I přesto, že Ainur se na stvoření světa přímo podíleli, některé záležitosti šly mimo ně, například stvoření lidí a elfů, kteří jsou přímými dětmi Ilúvatara, a z toho důvodu jsou nazýváni Ilúvatarovy děti (Eruhíni). Někteří z Ainur do světa přímo vstoupili, byli to bohové Valar a božští služebníci Maiar.⁸⁸

Valar byly síly (duchové Ainur) Ardy, které ji formovaly. Žili západně od Středozemě ve Valinoru na kontinentě Aman (Země neumírajících), dohromady jich bylo čtrnáct – sedm Valar a sedm Valier (valarských královen). Neměli však fyzické tělo, proto mohli zůstat neviditelní, nebo na sebe mnohdy brali podobu lidí, elfů a dalších bytostí. Maiar byli rovněž duchové Ainur, kteří sestoupili do vesmíru Eä, aby jej pomohli utvářet. Bylo jich mnoho a každý z nich byl spojen s konkrétními Vala. Byli sice stejného řádu, ovšem méně mocní a pouze někteří z nich na sebe vzali zhmotněnou podobu. Nejmoudřejší z nich byl Ólorin, později známý jako Gandalf,⁸⁹ který sám říká: „Mám mnoho jmen v mnoha zemích (...) Mithrandir mezi elfy, Tharkûn mezi trpaslíky, Ólorin jsem byl ve svém mládí na Západu, který je zapomenut, na Jihu Incánus, na Severu Gandalf, na Východ nechodím.“⁹⁰

A protože byli elfové prvními bytostmi, které Ilúvatar stvořil a kteří jako první obývali Středozemi, jsou mnohdy nazýváni jako Prvorození, Starší děti, Starší plemeno, Starší rod a podobně. Později se z jeho myšlenky narodili lidé, jindy nazývaní jako Druhorození, Mladší plemeno a tak dále. Dohromady se pak mluví o Dvou rodech.⁹¹

87 Srov. „Three Rings“. In: *tolkiengateway.net* [online]. nebo srov. „Gandalf“. In: *tolkiengateway.net* [online].

88 Srov. „Ilúvatar“. In: *tolkiengateway.net* [online]. nebo srov. „Eä“. In: *tolkiengateway.net* [online].

89 Srov. „Aman“. In: *tolkiengateway.net* [online]. nebo srov. „Valar“. In: *tolkiengateway.net* [online]. nebo srov. „Maiar“. In: *tolkiengateway.net* [online].

90 TOLKIEN, J.R.R. *Pán prstenů: Dvě věže*, s. 301.

91 Srov. STANTON, Michael N. *Hobiti, elfové a čarodějové: objevování divů ve světě Tolkienova Pána prstenů*, s. 126–127.

Elfové mluvili od počátku jedním jazykem, ale v průběhu času se jejich jazyk rozdělil na několik dialektů, potom i na samostatné jazyky, což zapříčinily historické zvraty, jež rozdělily elfy na několik skupin. Za nějaký čas, po který elfové obývali Středozemi, dostali od Valar výzvu, aby pluli na západ do Valinoru. Ti, co výzvu uposlechli a přeplavili se přes moře na Západ, se začali nazývat Eldar – hvězdný lid, známí také jako Vznešení elfové. Ostatní, tedy ti, co zůstali, se nazývali Avari – Neochotní neboli Menší elfové. Pro odlišení Eldar od Avari se jednotlivé družiny elfů rozhodly přijmout nová jména: Vanyar – Sliční, Noldor – Hloubaví a Lindar – Pěvci. Tyto družiny pak postupně putovaly na západ.⁹²

Poté, co menší družiny Sličných a Hloubavých elfů, tedy Vanyar a Noldor, dorazily do Valinoru jako první, se z eldarštiny vyvinula quenijština – vznešená elfština, která dále existovala v hovorové podobě (tarquesta) a knižnější podobě (parmaquesta), jíž se mluvilo zejména během obřadů. Zároveň touto vznešenou elfštinou začali hovořit i Valar a Maiar. Vzhledem k tomu, že klan Vanyar žil nejbliže Valar, přijal do své varianty quenijštiny i některá slova z valarštiny.⁹³

Lindar jsou rovněž známí pod jménem Teleri – Poslední, protože jejich družina byla největší a zároveň nejpomalejší. Z toho důvodu si vytvořili i značně odlišný dialekt. Skupina Teleri se později ještě dále dělila, a to na Nandor – Ti, kdo se obracejí zpět, protože se při překračování Mlžných hor obrátili nazpět a rozhodli se dál na Západ nepokračovat.⁹⁴ Někteří z klanu Teleri však nakonec do Země neumírajících dorazili, avšak ještě jedna skupina se zastavila v oblasti zvané Beleriand a moře nikdy nepřekročila. Dnes jsou známí pod jménem Sindar neboli Šedí elfové, odtud pak elfský jazyk sindarština, i když oni sami ho tak ze začátku nenazývali. Zprvu hovořili o tzv. edhellen neboli elfštině, poněvadž se sami nazývali jako Eledhrim – elfové. Sindarskými elfy byli nazýváni až díky klanu Noldor, který se vzbouřil proti Valar a po nějakém čase se rozhodl vrátit zpět do Středozemě. Valar je pak z toho důvodu nazývali Vyhnanci. V jejich variantě quenijštiny se díky tomu začaly objevovat i různé výpůjčky ze sindarštiny. Později byli Noldor nuceni mluvit sindarštinou, neboť quenijština byla

92 Srov. STANTON, Michael N. *Hobiti, elfové a čarodějové: objevování divů ve světě Tolkienova Pána prstenů*, s. 128–129. nebo srov. WAHLGREN, Yens. *Stopařův průvodce po galaxii jazyků: fantastická literatura od Tolkiena po Klingony*, s. 187–188.

93 srov. WAHLGREN, Yens. *Stopařův průvodce po galaxii jazyků: fantastická literatura od Tolkiena po Klingony*, s. 188.

94 Srov. tamtéž, s. 187–188. nebo STANTON, Michael N. *Hobiti, elfové a čarodějové: objevování divů ve světě Tolkienova Pána prstenů*, s. 128–129.

králem sindarských elfů Thingolem zakázána, jelikož se dozvěděl, že někteří Noldor během vzpoury zabíjeli i elfy z jeho klanu. Proto se quenijština stala jakousi elfskou latinou, jež byla používána pouze při obřadech nebo jako vznešený jazyk písní a básní. I přes všechny události, které se ve Valinoru udály, dostali Vyhnanci možnost znovu odplout na Západ. Někteří této možnosti využili, jiní nikoliv, a zůstali tak ve Středozemi.⁹⁵

Ti z klanu Teleri, co se do Valinoru nakonec dostali, používali vlastní jazyk, tzv. telerijštinu, jež existovala vedle quenijštiny, avšak jsou i tací, kteří ji považují za pouhý quenijšský dialekt, kterých bylo nespočet.⁹⁶

I jazyk lidí byl v několika případech do jisté míry poznamenán těmi elfskými, i přesto, že elfové ovládali tzv. Obecnou řeč. Jednou z takových skupin, jež byla silně ovlivněná sindarštinou, byla skupina lidí, kteří měli co dočinění s Númenorem a Západem, tedy elfy. Zde žili především Númenorejci, muži ze Západní říše (Dúnadani), jejichž rodným jazykem byla tzv. adúnajština. Sindarštinu se však v určité době učili jako „druhý jazyk“ (něco jako my angličtinu nebo němčinu), a někteří vzdělanější znali rovněž quenijštinu, kterou hluboce ctili. Elfské jazyky pak byly vyučovány a předávány z generaci na generaci a ti, kteří po pádu království na konci Druhého věku své lingvistické znalosti uchovali, obohatili Obecnou řeč, jíž používali převážně, o některá elfská slova. Vedle skutečné elfštiny pak v Gondoru existovala tato varianta doplněná o mnohé výpůjčky z elfských jazyků. Další skupinou jsou lidé, kteří se usídlili v nynějším Rohanu. Ti si sice zachovali vlastní jazyk, avšak jako spojenci Gondoru rovněž mluvili zušlechtěnou variantou Obecné řeči. A v neposlední řadě se do skupiny lidí řadí i jazykové populace, jež byly odjakživa poměrně izolované, takže se k nim zušlechtěná varianta Obecné řeči nedostala.⁹⁷

I přesto, že prvorození a druhození Eruhíni patří mezi nejvýznamnější jazykové skupiny ve Středozemi, v Tolkienově příbězích je zastoupeno i několik dalších. Ty sice nejsou hlavním předmětem této práce, nicméně i o nich se alespoň okrově zmíním. Stanton si rovněž všímá mravní kvality jazyků, kterou považuje za jeden z poznávacích znaků jazyků Středozemě. Hovoří zde o rozdělení jazyků na krásné jazyky, kam se podle

95 Srov. WAHLGREN, Yens. *Stopařův průvodce po galaxii jazyků: fantastická literatura od Tolkiena po Klingony*, s. 128–190. nebo srov. STANTON, Michael N. *Hobiti, elfové a čarodějové: objevování divů ve světě Tolkienova Pána prstenů*, s. 128–129.

96 Srov. tamtéž.

97 Srov. tamtéž, s. 184–185.

Tolkiena řadí především elfské jazyky, a ošklivé jazyky, jež slouží k zobrazení vlastnosti zla. Takže jeho jazyky odrážejí povahové vlastnosti osob, které jimi mluví.⁹⁸

Jak jsem již zmiňovala, v příbězích se kromě elfských jazyků objevuje i Obecná řeč neboli západština, která funguje jako lingua franca pro všechny mluvící národy. Některé národy však byly od jiných národů izolovány, a tak mluvily vlastními jazyky. Západština jim ale nebyla cizí, používaly ji tudíž jako svůj druhý jazyk, pomocí nějž se dorozumívaly s ostatními, když už k nějakému kontaktu s jinými lidmi nebo plemeny muselo dojít. Obecnou řečí mluvili rovněž hobiti, kteří ji však používali svým specifickým způsobem. Často byla jejich varianta západštiny nedbalá a volná. Jejich užívání Obecné řeči by se tak dalo přirovnat k užívání obecné češtiny na našem území. Učenější z nich pak znali formální znění Obecné řeči a někteří z nich, například Bilbo a Frodo, znali dokonce i některé z elfských jazyků.⁹⁹

Entštinou, pomalým a zvučným jazykem s tendencí k hromadění a opakování, mluvili enti, Pastýři stromů, kteří touhu mluvit připisovali přátelství s Eldar v pradávných časech. Tímto jazykem však hovořili pouze mezi sebou, avšak ve studiu jazyků byli velice obratní, a tak kromě svého jazyka uměli též jazyky eldarské nebo Obecnou řeč.¹⁰⁰

Skřeti pocházeli ze spárů Mordoru a Železného pasu, původně však ze Severu. Stejně jako hobiti, ani oni neměli svůj vlastní jazyk, takže si různé jazyky určitým způsobem přizpůsobovali vlastním potřebám. Mezi skřety vznikala spousta nářečí, a tak se mnohdy stávalo, že různé kmeny skřetů si vzájemně nerozuměly. To vedlo k tomu, že se i skřeti naučili v průběhu Třetího věku používat Obecnou řeč, ovšem v jakési pokleslé podobě.¹⁰¹

Dalo by se říct, že Černá řeč je jakýmsi mezinárodním pomocným mezi Tolkienovými jazyky, neboť ji vynalezl Sauron s cílem sjednotit řeč pro všechny své služebníky. Toto přání se však nevyplnilo, poněvadž po prvním svržení Saurona Černou řeč zapomněli všichni kromě nazgûlů.¹⁰² Tento jazyk je jeden z těch, který má svou podobou odrážet mravní povahu zla, což je zřejmé v používání a seskupování neobvyklých hlásek vedle sebe. Stanton Černou řeč popisuje následovně: „Je dráždivě zlá. Slova znějí ,výhruzně,

98 Srov. STANTON, Michael N. *Hobiti, elfové a čarodějové: objevování divů ve světě Tolkienova Pána prstenů*, s. 189.

99 Srov. TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Návrat krále*, s. 465–473.

100 Srov. tamtéž, s. 465–473.

101 Srov. tamtéž, s. 465–473.

102 Srov. WAHLGREN, Yens. *Stopařův průvodce po galaxii jazyků: fantastická literatura od Tolkiena po Klingony*, s. 236.

mocně a tvrdě‘ (...) Černá řeč v uších dobré bytosti bolí. (...) Má být chápán jako svrchovaně ošklivý jazyk a jeho ošklivost je prostě ekvivalentem jeho zlé podstaty. Drsná výhrůžka je v samotném jeho tónu a slyšet jej, naznačuje Gandalf, znamená svým způsobem pochopit, jak strašná bude Středozem pod nadvládou toho, kdo jím promluvil jako první.¹⁰³ Nejznámějším příkladem černé řeči je nápis na Jednom prstenu, který zní následovně:

*Ash nazg durbatulûk // Ash nazg gimbatul // Ash nazg thrakatulûk // Agh burzum-ishi krimpatul.*¹⁰⁴

Bytostí v příbězích J. R. R. Tolkiena se vyskytuje mnoho, dalšími z nich jsou například skalní obři, kteří pochytili některá slova z jazyka skřetů. Existovalo však zvláštní plemeno, jež se v Černé řeči nazývalo „olog-hai“. Toto plemeno vyšlechtil sám temný pán Sauron, který jej rovněž naučil i jeho jazyku.¹⁰⁵

A v neposlední řadě je nasnadě zmínit rasu trpaslíků. Ti ve Třetím věku používali jazyk lidí, mezi nimiž bydleli. Mezi lidmi a trpaslíky totiž v té době existovalo přátelství a po zániku svých sídlišť často cestovali kvůli práci a obchodování. Před léty mezi sebou však užívali khuzdulštiny, která se v průběhu let proměňovala jen pomálu. O vznik khuzdulštiny, stejně jako o stvoření trpaslíků, se postaral Aulë, kovář a mistr všech řemesel z božského rodu Valar. Jazyk trpaslíků Tolkien ve svých příbězích téměř nerozpracoval, postaral se o to později až David Salo pro potřeby filmů, jako tomu bylo i v případě dalších Tolkienových jazyků. Verze Davida Sala je označována jako novokhuzdulština.¹⁰⁶

3.1 Rekonstrukce Tolkienových jazyků

Carl F. Hostetter ve své studii *Elvish as She Is Spoke* upozorňuje na zásadní skutečnost, a tou je absence plynulých mluvčích Tolkienových jazyků. Není proto ani možné se kterýkoliv z jeho jazyků naučit, protože nelze poměřit správnost gramatiky a idiomů s „rodilým mluvčím“. Stejně tak neexistují ani nahrávky jazyků, proto je fonetická stránka

103 STANTON, Michael N. *Hobiti, elfové a čarodějové: objevování divů ve světě Tolkienova Pána prstenů*, s. 188–189.

104 Překlad: „Jeden prsten vládne všem // Jeden jim všem káže // Jeden všechny přivede // Do temnoty sváže.“ WAHLGREN, Yens. *Stopařův průvodce po galaxii jazyků: fantastická literatura od Tolkiena po Klingony*, s. 236.

105 Srov. TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Návrat krále*, s. 465–473.

106 Srov. tamtéž, s. 465–473. nebo srov. WAHLGREN, Yens. *Stopařův průvodce po galaxii jazyků: fantastická literatura od Tolkiena po Klingony*, s. 195–196.

pouhou domněnkou. Navzdory těmto faktům se přesto objevil zájem naučit se mluvit elfsky.¹⁰⁷

V souvislosti s tímto úsilím je vhodné zmínit dva hlavní zastánce, jimiž jsou Nor Helge Fauskanger, jenž se zajímá především o quenijštinu na vlastní internetové stránce *Ardalambion*; a David Salo, který propaguje svou verzi sindarštiny, rovněž prostřednictvím webu *Ardalambion*, ve filmech Petera Jacksona a ve své knize *A Gateway to Sindarin*. Ve stejné studii Carl F. Hostetter dále popisuje subjektivní názor na jejich počiny, ale i na počiny ostatních, jež se o něco podobného pokusili. Mnohdy se rovněž zmiňuje o tom, že tyto pokusy nevycházejí z Tolkienových myšlenek a shledává je nedostatečnými.¹⁰⁸ Zde můžeme jen spekulovat, jestli jsou pokusy ostatních opravdu nedostatečnými, nebo zda jde o propagaci správnosti Hostetterovy vlastní verze eldarských jazyků.

Fenomén lingvistické rekonstrukce se opírá o pozorovatelný jev, jímž je historická příbuznost dvou jazyků, díky níž lze často systematicky předvídat způsoby výstavby jednoho z jazyků. Tímto způsobem lze dokonce dojít k nalezení podoby, kterou mohlo mít nějaké slovo v jednom jazyce, na základě ověřené formy, jež na sebe bere v příbuzném jazyce. Avšak Carl F. Hostetter poukazuje na to, že v jednom jazyce může existovat více než jedna rekonstruovaná forma slova a více než jeden možný vývoj této formy v druhém jazyce. Z toho důvodu lze o charakteru tzv. neo-elfských jazyků hovořit z hlediska pravděpodobnosti, protože nelze s jistotou říct, jak by taková podoba slov mohla vypadat. Nové verze Tolkienových jazyků z rukou jiných autorů lze pouze srovnávat s tím, co o Tolkienových jazycích víme.¹⁰⁹

Nejznámějšími rekonstruovanými variantami jsou ty od Davida Sala, jenž je tvořil pro veleúspěšné filmy Petera Jacksona, a proto jsou tak známé po celém světě. Kromě novokhuzdulštiny, kterou jsem již zmiňovala výše, vytvořil i repliky Černé řeči a skřetích dialogů, které navíc musel vymýšlet v několika skřetích dialogích. Jeho nejznámějším počinem je zřejmě rozšíření sindarštiny, které je mnohdy označováno jako neo-sindarština.¹¹⁰

107 Srov. HOSTETTER, Carl F. *Elvish as She Is Spoke*, s. 10 [online].

108 Srov. tamtéž, s. 10.

109 Srov. tamtéž, s. 13–19 [online].

110 Srov. WAHLGREN, Yens. *Stopařův průvodce po galaxii jazyků: fantastická literatura od Tolkiena po Klingony*, s. 195–196.

3.2 Studium Tolkienových jazyků

I přesto, že se Tolkien jednotlivým jazykům věnuje přímo v dodatcích svých děl, činí tak pouze okrajově. Například díky jeho historickému náčrtu se tak dovídáme o tom, že jeho elfské jazyky jsou navzájem příbuzné, nebo vymezuje fonetické charakteristiky eldarských jazyků, díky nimž je možné je od sebe odlišit. Co se týče fonologického vývoje, o tom z dodatků nevíme téměř nic. Sám Tolkien v průběhu času prováděl změny v některých jeho elfských dialozích, jež se v *Pánovi prstenů* objevují. V revidovaném vydání z roku 1965 tak můžeme nalézt jiné verze dialogů než v těch předchozích. Další náznaky z proměnlivosti Tolkienových jazyků se objevily až se začátkem posmrtných publikací o Tolkienovi, proto například již zmiňovaný fonologický vývoj můžeme rekonstruovat na základě jeho spisů, jež do jeho vydaných knih nebyly zahrnuty.¹¹¹ Jak jsem ale již zmiňovala, neexistují žádné nahrávky, které by dokládaly skutečnou fonetickou podobu jednotlivých hlásek.

V šedesátých letech 20. století přichází exploze popularity, již bylo dosaženo s vydáním levné brožované verze *Pána prstenů* v USA. V té době se díky tomu začalo tvořit několik skupin a společností Tolkienových fanoušků, jež publikovaly studie ohledně jeho lingvistiky. Taktéž začalo vycházet několik časopisů a knih na toto téma. Co se týče studia Tolkienových jazyků, zlom nastal v osmdesátých letech 20. století, zhruba v roce 1987, patnáct let po Tolkienově smrti, s publikací *The Lost Road and Other Writings*. O jeho jazycích jsme se tak mohli více dozvědět i díky postupnému vydávání sedmnácti knih, které byly založené na materiálech a rukopisech s tematikou Středozemě a o které se postaral Tolkienův nejmladší syn Christopher. Tyto knihy vycházely mezi léty 1977–2018. I přesto ale zůstala část materiálů a rukopisů Christopherova otce nezpracována, a tak se rozhodl, že tyto listiny poskytne společnosti *The Elvish Linguistic Fellowship*. Významní lingvisté a členové této skupiny je podrobili zkoumání a jednotlivé studie publikovali v periodických *Vinyar Tengwar* („Novinová písmo“) a *Parma Eldalamberon* („Kniha o elfských jazycích“).¹¹²

Dalším důležitým mezníkem je listopad 1990, kdy tolkienovská lingvistika zavítala i do světa tehdy začínajícího internetu. Editor Julian Bradfield¹¹³ spustil *TolkLang*, první

111 Srov. HOSTETTER, Carl F. *Tolkienian Linguistics: The First Fifty Years*, s. 2–10 [online].

112 srov. WAHLGREN, Yens. *Stopařův průvodce po galaxii jazyků: fantastická literatura od Tolkiena po Klingony*, s. 184–197.

113 Rovněž spoluzakladatel *Cambridge Tolkien Society* (známá rovněž pod názvem *Minas Tirith Smial*), jež pořádá týdenní setkání a dvakrát ročně vydává časopis *Anor*. Srov. „Julian C. Bradfield“.

e-mailový seznam věnovaný diskuzi o Tolkienových konstruovaných jazycích. *TolkLang* směřoval k diskuzím o konkrétních otázkách fonologie a gramatiky a měl tendenci pokračovat v základních vědeckých praktikách tolkienovské lingvistiky, jež byly zavedeny v průběhu předchozího desetiletí. *TolkLang* tak zhruba dalších osm let fungoval jako nejaktivnější online fórum pro diskuzi a rovněž sloužil jako doplněk *Quettaru*¹¹⁴. V důsledku stále větší dostupnosti internetu se tak internetový prostor stal hlavním prostředkem, jímž se lidé připojovali k širší konlangové komunitě a nadšenců Tolkienových jazyků.¹¹⁵

V průběhu dalších let pak bylo napsáno několik studií a knih na toto téma. Významným se ale stal rok 2015, kdy proběhla první mezinárodní konference o Tolkienově konstruovaných jazycích. Konference dostala název *Omentielva*, kterou inauguroval Bill Welden a Anders Stenström.¹¹⁶ Název konference vychází z quenijského slova „omentie“ pro setkání a koná se každé dva roky pokaždé na jiném místě. Jednotlivá setkání jsou číslována pomocí quenijského pořadového čísla¹¹⁷ a sborníky z jednotlivých konferencí vychází jako *Arda Philology*.¹¹⁸

Tolkienovy jazyky nyní přitahují tisíce zájemců o jeho dílo, vyšly četné časopisy, publikace, vzniklo několik diskusních fór a o jeho jazycích se diskutuje po celém světě.

In: *tolkiengateway.net* [online]. nebo srov. „Minas Tirith (Cambridge smial)“. In: *tolkiengateway.net* [online].

114 Quettar byl časopis vydávaný lingvistickým společenstvím *The Tolkien Society* založený v roce 1980 Suzan Rule. Srov. „Queattar“. In: *tolkiengateway.net* [online].

115 Srov. HOSTETTER, Carl F. *Tolkienian Linguistics: The First Fifty Years*, s. 17 [online].

116 Srov. tamtéž, s. 28.

117 *Omentielva Minya* (1), *Omentielva Tatyá* (2), *Omentielva Nelya* (3), *Omentielva Cantea* (4), *Omentielva Lempea* (5) *Omentielva Enquea* (6), *Omentielva Otsea* (7), *Oemntielva Toltea* (8). „Omentielva“. In: *tolkiengateway.net* [online].

118 Srov. HOSTETTER, Carl F. *Tolkienian Linguistics: The First Fifty Years* [online].

4. Písmo

Jak jsem již uvedla v kapitole o Tolkienově životě, jeden z jeho zájmů byla kaligrafie. Kromě vymýšlení jazyků tak pracoval i na vymýšlení vlastního písma a vlastní abecedy. Již během svých školních let ve svém deníku používal šifrované symboly pro každé písmeno anglické abecedy, a proto ani v jeho celoživotním díle tato záliba nemůže chybět.¹¹⁹

Existuje několik způsobů, kterými je možné jeho konlangy zapisovat. Veškerá písma užívaná ve Třetím věku, v němž se odehrává děj *Pána prstenů* a *Hobita*, byla odvozena z písem eldarských.¹²⁰ Abecedy byly dvojího druhu. Tengwar neboli *tîw*, mnohdy překládána jako „písmena“, byla určena především pro psaní štětcem nebo perem. Druhým typem je *certar* neboli *cirth*, v překladu „runy“, jež byly většinou používány pro rytí a tesání nápisů.¹²¹ Ve většině případech se jedná o tzv. fonematický pravopis, který „ignoruje různost realizace téže hlásky,“¹²² takže každý symbol reprezentuje jeden charakteristický zvuk (s výjimkou případů, kdy je jeden symbol použit pro kombinaci několika zvuků). Sindarská slova by z tohoto důvodu měla být přepisována podle jejich skutečné výslovnosti – například *alph* by se mělo přepisovat jako vyslovované *alf*.¹²³

4.1 Cirth neboli Angerthas

Dearonové runy neboli *Certhas Daeron* byly prvním kompletním systémem pro zapisování sindarštiny.¹²⁴ *Daeron*, pěvec a učenec krále Thingola, patřil k Šedým elfům (*Sindar*) a byl skvělým lingvistou, jenž pod vlivem *tengwar* reorganizoval a rozšířil abecedu *cirth*, což bylo písmo určené především pro tesání do dřeva či kamene, a proto mělo hranaté tvary. Jeho abeceda byla původně používána jen pro zápis jmen nebo pamětných nápisů v *Menegrothu* (domov krále Thingola), avšak později si tento zápis oblíbili i *trpaslíci*, kteří pro Thingola pracovali a kteří tuto abecedu šířili dál, a díky tomu se s ní seznámili i lidé a další plemena, avšak všichni si vytvářeli vlastní varianty run.¹²⁵

119 Srov. CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien: životopis*.

120 Srov. TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Návrat krále*, s. 465–473.

121 Srov. tamtéž, s. 465–473.





























































122 ULÍČNÝ, Oldřich. „Český pravopis“. In: *czechency.org* [online].

123 Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 26–29.

124 Srov. tamtéž, s. 26–29.

125 Srov. TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Návrat krále*, s. 465–473. nebo srov. „*Certhas Daeron*“. In: *tolkiengateway.net* [online]. nebo srov. „*Daeron*“. In: *tolkiengateway.net* [online].

Ovšem i trpaslíci si abecedu cirth přizpůsobili a vznikla tak variace runového písma zvaná Angerthas Moria, jež byla upravena tak, aby vyhovovala khuzdulštině, jazyce trpaslíků.¹²⁶ Sindarské jméno *Angerthas* znamená v překladu něco jako „dlouhý zápis run“ a existovalo několik variant takového psaní. Kromě již zmiňovaného Angerthas Moria vznikla i rozšířená verze původního Certhas Daeron pod názvem Angerthas Daeron. Bylo tak třeba doplnit cirth o nové zvuky, jež se používaly například v quenijštině, ale i v jiných jazycích.¹²⁷

1		p	16		zh**	31		l	46		e
2		b	17		nj - z - ks**	32		lh	47		ē
3		f	18		k	33		ng - nd	48		a
4		v	19		g	34		s - h	49		ā
5		hw	20		kh	35		s - '	50		o
6		m	21		gh	36		z - ng	51		Mō
7		(mh) mb	22		ng - n	37		ng*	52		ö
8		t	23		kw	38		nd - nj	53		n*
9		d	24		gw	39		i (y)	54		h - s
10		th	25		khw	40		y*	55		ə*
11		dh	26		ghw - w	41		hy*	56		ə*
12		n - r	27		ngw	42		u	57		ps**
13		ch	28		nw	43		ū - z**	58		ts**
14		j**	29		r - j - g**	44		w			+h
15		sh	30		rh - zh - gh**	45		ü	59		&

Pozn. Pokud jsou cirth oddělené „-“, varianty vlevo jsou starší Angerthas, vpravo Angerthas Moria. Písmena označená „**“ byla používána trpaslíky z Ereboru, cirth v závorce používali pouze elfové a písmena označená „*“ pouze trpaslíci.¹²⁸

126 Srov. „Angerthas Moria“. In: *tolkiengateway.net* [online].

127 Srov. „Angerthas Daeron“. In: *tolkiengateway.net* [online].

128 Srov. NOEL, Ruth S. *The Languages of Tolkien's Middle-Earth: A Complete Guide to All Fourteen of the Languages Tolkien Invented*, s. 43–45.

Obecně platí, že cirth 1–28 představují zvuky, jež se artikulují od přední části úst k zadní. Cirth 29–33 jsou likvidy bez specifického místa artikulace. Vokály 39–45 se artikulují v horní části úst zepředu dozadu a vokály 46–52 ve spodní části úst zepředu dozadu. Zbytek cirth jsou různé symboly používané především pro vyřezávané nápisy.¹²⁹

4.2 Tengwar

K psaní štětcem nebo perem pak elfové přejali tzv. fëanorská písmena neboli tengwar (tîw), což byl systém psaní, který vynalezl Fëanor¹³⁰, nejstarší syn noldorského krále Finwëho. Fëanor se inspiroval písmem Sarati, jež vynalezl Rúmil z Valinoru. Sarati se na rozdíl od písma tengwar a cirth píše shora dolů.¹³¹ Tengwar se do Středozemě dostala spolu s noldorskými vyhnanci a začali je tak používat i Adani, Númenorejci, a dokonce i někteří trpaslíci. Původně však byla používána jen v Amanu, blažené říši. Ve Třetím věku pak bylo používání fëanorové abecedy ve Středozemi plně rozšířeno.¹³²

Fëanorská písmena byla spíše než abecedou jakousi soustavou znaků podobného tvaru a stylu, jež se daly dále upravovat a uzpůsobovat jednotlivým jazykům. „Žádné písmeno nemělo samo o sobě žádnou hodnotu, ale postupně byly mezi nimi rozeznávány jisté vztahy.“¹³³ Soustava tengwar se tak skládala z prvotních dvaceti čtyř písmen (1–24), které se dále dělily do jednotlivých sad, jimž se říká témar. Ty měly pak ještě šest dalších stupňů neboli tyeller. Kromě toho existovaly i znaky, tzv. tehtar, jež se využívaly různě. Kromě základní soustavy písmen existovala a tzv. přídavná písmena (25–36).

Stonku u písmen se říkalo telco a obloučku lúva, za normální formy stonku i obloučku se pokládala písmena 1–4, ale se stonkem i obloučkem se dalo dále pracovat. Dal se například zvednout, což je patrné u písmen 9–16, nebo zkrátit, jako u písmen 17–24. Zvednutí stonku znamenalo otevření souhlásky. Co se týče obloučku, ten byl buď

129 Srov. NOEL, Ruth S. *The Languages of Tolkien's Middle-Earth: A Complete Guide to All Fourteen of the Languages Tolkien Invented*, s. 43.

130 Kromě vynálezu fëanorského písma se rovněž postaral o vytvoření tzv. Silmarillů, což byly tři drahokamy, v nichž hořelo něco ze Světla Valinorů ze dvou stromů. Srov. „Silmarils“. In: *tolkiengateway.net* [online]. nebo srov. „Fëanor“. In: *tolkiengateway.net* [online].

131 Srov. „Sarati“. In: *tolkiengateway.net* [online]. nebo srov. „Tengwar“. In: *tolkiengateway.net* [online]. nebo srov. TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Návrat krále*, s. 452–464.

132 Srov. TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Návrat krále*, s. 452–464. nebo srov. „Základní informace o tengwar“. In: *angrenost.cz* [online].

133 Srov. TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Návrat krále*, s. 452–464.

otevřený (sada I a III), nebo zavřený (II a IV), avšak mohl být i zdvojený (písmena 5–8). Zdvojený oblouček často signalizoval dodání znělosti písmen.¹³⁴

Základní písmena				
Tyellë	I. tincotéma	II. parmatéma	III. calmatéma	IV. quessetéma
1. (1–4)	<i>tinco</i> Ɔ t	<i>parma</i> P p	<i>calma</i> C č	<i>quesse</i> Q k (c)/kw
2. (5–8)	<i>ando</i> D d	<i>umbar</i> B b	<i>anga</i> G dž/g	<i>ungwe</i> W g/gw
3. (9–12)	<i>thúle</i> H th (θ)	<i>formen</i> F f	<i>harma/aha</i> D š/ch	<i>hwesta</i> D ch/hw
4. (13–16)	<i>anto</i> M dh (ð)	<i>ampa</i> B v/mp	<i>anca</i> C ž	<i>unque</i> C gh (y)/nkw
5. (17–20)	<i>númen</i> M n	<i>malta</i> M m	<i>ngoldo</i> C ny/ň/ng	<i>nwalme</i> C ŋ/nw
6. (21–24)	<i>óre</i> R r	<i>vala</i> W w/-u	<i>anna</i> C y/j/-i	<i>wilya</i> W w
Přídavná písmena				
7. (25–28)	<i>rómen</i> R r	<i>arda</i> R rd/rh	<i>lambe</i> L l	<i>alda</i> L ld/lh
8. (29–32)	<i>silme</i> S s	<i>silme nuquerna</i> S s	<i>esse</i> S ss/z	<i>esse nuquerna</i> S ss/z
9. (33–36)	<i>hyarmen</i> H h	<i>hwesta sindarinwa</i> H hw (w)	<i>yanta</i> E -e, i/-y	<i>úre</i> U -u

Jednotlivé sady, ale i písmena, měly své názvy, které odpovídaly fonetickému použití. První sada, *tincotéma*, se používala především pro zubní neboli t-ové hlásky. Pro retné neboli p-ové hlásky, byla užívána sada druhá, *parmatéma*. Třetí sada, *calmatéma*, a čtvrtá sada, *quessetéma*, se v jednotlivých jazycích různila.¹³⁵

Při obecném užívání se 1. stupeň používal pro neznělé závěrové konsonanty (*t, p, č, k*), 2. stupeň pak představoval jejich znělou variantu (*d, b, dž, g*), což je znázorněno i pomocí zdvojeného obloučku. Jak jsem uvedla již výše, zdvižený stonek naznačuje

134 Srov. TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Návrat krále*. s. 452–464. nebo srov. „Základní informace o tengwar“. In: *angrenost.cz* [online].

135 Srov. „Obecné užití tengwar“. In: *angrenost.cz* [online].

otevření souhlásky na úžinovou, ty představuje 3. stupeň (*th, f, š, ch*) a jeho znělé varianty ve 4. stupni (*dh, v, ž, gh*). Stupeň č. 5 byl obvykle používán pro nosovky (*n, m, ng, nw*) a poslední stupeň ze základních písmen, tedy 6., se nejčastěji používal pro tzv. polosamohláskové konsonanty z každé sady, například písmeno 21 tak představovalo slabé nehrčivé *r*. Postupem času se však konsonanty 4. a 6. stupně z důvodu oslabené výslovnosti blížily, a tak mnoho hlásek z 6. stupně ztratilo svou funkci. Z těchto písmen pak byly odvozeny vokály, jež se užívaly v tzv. plném režimu psaní.¹³⁶

V obecném užití tengwar bylo používání vokálů poměrně variabilní, ovšem často byly psány mocí tehtar (forma diakritických znamének) nad písmeny. Tomuto módu se říkalo *ómatehtar*. Vokály tak nepředstavovaly samostatná písmena. V *quenijštině* se tzv. *tehta* psala nad předcházející konsonant a stejně tomu tak bylo i v ostatních jazycích, ve kterých slova často končila vokálem. Pokud slova končila na konsonant,

Ómatehtar			
⌘	a	⌘	á
/	e	//	é
.	i	..	í
⌘	o	⌘	ó
⌘	u	⌘	ú

jako tomu bylo u *sindarštiny*, kladla se až nad konsonant následující. Pokud na místě žádný konsonant nebyl, bylo užíváno tzv. krátkého nosiče, jenž vypadal zhruba jako malé *i* bez tečky. Při psaní dlouhého konsonantu se tak obvykle užívalo „dlouhého nosiče“, který měl podobu *j* bez tečky, stejně tak ale mohla fungovat i zdvojená *tehta*. Existoval však i tzv. způsob plného psaní, ve kterém byly pro vokály použity samostatná písmena. Tento mód byl užit například na nápise na Západní bráně v *Morii*. Kromě vokálů zapisovaných pomocí *tehtar* však existovala celá řada dalších pomocných znaků, které sloužily především k urychlení a ke zkrácení zápisu, jelikož vyjadřovaly například častá konsonantická spojení, použití nosovky, zdvojení a podobně.¹³⁷

136 Srov. TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Návrat krále*. Praha: Argo, s. 452–464.

137 Srov. „Základní informace o tengwar“. In: *angrenost.cz* [online]. nebo srov. „Obecné užití tengwar“. In: *angrenost.cz* [online].

5. Sindarština

5.1 Historie sindarštiny

První věk

Poté, co se Quendi (jak se sami elfové nazývali) probudili u jezera Ciuviénen, mluvili všichni jedním jazykem, který si sami stvořili. Po rozdělení elfů do několik klanů se začal i jejich jazyk větvit na různé dialekty. Odlišnosti jejich společného jazyka byly ještě patrnější při jejich cestě na Západ, kdy se od sebe jednotlivé družiny vzdalovaly, a tak se vzdalovala i jejich řeč. Skupině elfů, kteří z různých důvodů zůstali v Beleriandu, se začalo říkat Sindar neboli Šedí elfové.¹³⁸

Jazyk šedých elfů se později rozdělil do tří hlavních dialektů podle toho, jak sindarští elfové migrovali po Středozemi. Jedna skupina zůstala u břehů Velkého moře, ti mluvili tzv. falasským dialektem, jelikož tento lid byl později znám pod jménem Falathrim. Druhá žila na východě převážně v lesích Doriath ve střední části Beleriandu, a proto se jejich dialekt nazýval středobelerianský; a třetí skupina putovala na sever k jezeru Mithrim, odtud mithrimský dialekt. Rozdíly mezi dialekty však nebyly tak patrné, aby mezi sebou jednotlivé skupiny nemohly konverzovat.¹³⁹ Dalo by se to tak přirovnat k různým dialektům vyskytujících se na území České republiky.

Později byl sindarský jazyk zapsán do cirth, o jejichž vývoj se postaral učenec Daeron. Během tohoto období se sindarština příliš nevyvíjela a zůstávala po několik let víceméně stejnou. Tuto variantu ve své knize *A Gateway to Sindarin* David Salo označuje jako „starou sindarštinu“, která do jisté míry přežívala v Doriathu, kam se někteří elfové uchýlili po návratu temného nepřítele Morgotha. Jejich jazyk tak nepodléhal dalšímu vývoji a v pozdějších dobách byl považován za archaický a zdvořilý. Stejně tak se stalo i s variantou sindarštiny, jíž se mluvilo v Gondolinu.¹⁴⁰

V Prvním věku rovněž vydal král Thingol dekret, který zakazoval mluvit quenijštinou, dalším elfským jazykem, jímž mluvili zejména Noldor. Avšak sindarský jazyk v té době již začal být do jisté míry quenijštinou ovlivňován, a dokonce z ní přebíral i nějaká slova. Po příchodu Noldor se začalo užívat i fëanorských písmen tengwar. Sindarština se taktéž

138 Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 3–4.

139 Srov. tamtéž, s. 4.

140 Srov. tamtéž, s. 5–6.

začala používat jako společný jazyk pro dorozumívání s lidmi neboli Edain, kteří během každodenní komunikace mluvili i vlastními jazyky.¹⁴¹

Na konci Prvního věku většina elfských království podlehla Morgothovi nebo vlastním občanským válkám. Posledních několik let se tak stalo obdobím rychlých změn v důsledku rozpadu jazyka na několik izolovaných dialektů. Přejícný jazyk tohoto období pak David Salo označuje jako „střední sindarština“.¹⁴²

Druhý věk

V tomto věku se mnoho Noldor spolu s některými šedými elfy vrátilo zpět na Západ, a proto se sindarština rozšířila i na ostrov Tol Eressëa. Ve stejné době již sindarština nabývala podoby, kterou si udržela po další dva věky. Tuto variantu David Salo nazývá „klasickou sindarštinou“. Sindarští elfové v tomto období opět migrovali po celé Středozemi a někteří z nich přebírali jazyky silvánských elfů. Kromě západu však Noldor spolu se Sindar z Lindonu cestovali na východ. K této skupině se řadila například Galadriel, Celebron nebo Celebrimbor, kteří se usídlili v říších Lórien a Zelený les (později znám jako Temný hvozd), jež byly blízko trpasličímu sídlu Khazad-dûm.¹⁴³

Lidé, kteří se utkali ve válce s Morgothem, dostali příležitost odplout na Západ, kde založili říši Númenor. Ta byla v dlouholetém kontaktu s elfy a v některých částech tak byla sindarština používána jako jazyk běžné komunikace. V jiných částech se mluvilo tzv. adûnajštinou, i tak ale většina z nich znala a používala sindarštinu jako druhý jazyk. Zde byla s největší pravděpodobností napsána jedna z velkých památek sindarské literatury – *The Tale of the Fall of Gondolin and of the Rising of the Star*¹⁴⁴ – příběh, jenž pojednával o Eärendilovi a jeho otci Tuorovi. Taktéž zde byla díky spolupráci lidí a elfů vytvořena kompilace příběhů známá jako *Silmarillion*. Později, po konci vlády krále Tar-Atanamira Velikého, se lidé stali vůči elfům nepřátelskými a užívání sindarštiny tak pomalu začínalo upadat. Někteří věrní Númenorejci však sindarštinu používali mezi sebou. Za vlády krále Ar-Gimilôra byla sindarština zakázána úplně, nechal spálit mnoho

141 Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 6–7.

142 Srov. tamtéž, s. 7–8.

143 Srov. tamtéž, s. 8–10.

144 Překlad: *Příběh o pádu Gondolinu a o východu hvězdy*.

knih v eldarských jazycích a zakázal vstup elfů na území Númenoru. Mnoho věrných tak uteklo do Středozemě. Númenor a elfská království nakonec padla po útoku Saurona.¹⁴⁵

Třetí věk

Ve Třetím věku se elfové z Eregionu spojili se sindarskými elfy v Lórienu a postupně vytlačily jazyky silvánských elfů, jež nahradili sindarštinou. I přesto, že silvánský jazyk postupem času z Lórienu zmizel, měli obyvatelé tamní říše tak silný dialekt a přízvuk, že mnoho cizinců sindarštinu nemuselo vůbec poznat. V tomto věku se Zelenému lesu začalo říkat Temný hvozd, jelikož se na jihu lesa objevil temný pán Sauron, a tak se elfské obyvatelstvo spolu s králem Thranduilem přesunulo na sever lesa, kde užívali sindarské, ale i silvánské jazyky. Existuje mnoho teorií o tom, jaký jazyk zde byl nakonec používán, ale protože sindarští elfové z Temného hvozdů pocházejí původně z území Doriathu, bude se jejich dialekt vždy lišit od ostatních dialektů sindarštiny, která byla díky Noldor značně ovlivněna quenijštinou. Všechny elfské říše, jež v tomto věku byly součástí Středozemě, byly často malé a skryté, i přesto mezi sebou udržovaly alespoň nějaký kontakt.¹⁴⁶

Vyhnanci z Númenoru, známí jako Dúnadani ve Středozemi, položili základy dvou království – Arnoru v Eriadoru a Gondoru na jihu řeky Anduiny. Pro každodenní konverzaci zde byla používána tzv. Obecná řeč neboli západština, ale vzdělaní a vznešení lidé se učili i sindarštinu, ve které tvořili jména místní a obyvatelská. Lidé z jiných oblastí se však sindarské jazyky neučili, a tak byla znalost tohoto jazyka znakem vznešených lidí númenorejského původu. Království Arnor se po nějaké době rozpadlo a z Dúnadanů se stali tuláci, kteří byli v úzkém kontaktu s Imladris, čaroději. Gondor, druhé království, zůstalo až do konce Třetího věku. V této říši byla sindarština používána především šlechtickými rody, které povětšinou sídlily v Minas Tirith a přilehlých městských oblastech. V závěru Třetího věku sindarštinou začali mluvit i králové Rohanu.¹⁴⁷

Konec Třetího věku je spojen s pádem Saurona a plavbou Elronda a Galadriel přes moře na Západ, ale i s obnovou Arnoru a návratu lesních elfů na jih Temného hvozdů, jenž byl přejmenován na Eryn Lasgalen („Les zelených listů“). Legolas, syn krále Thranduila

145 Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 10–12.

146 Srov. tamtéž, s. 12–13.

147 Srov. tamtéž, s. 13–15.

z lesní říše, přivedl elfy do Ithilienu a vznikla tak v Gondoru kolonie sindarsky mluvících elfů, kde zůstali v království, dokud se nerozhodli odejít přes moře na Západ.¹⁴⁸

5.2 Fonetická rovina

U fonetického popisu jsem vycházela především z dodatků, které se nachází v příloze třetí knihy *Pána prstenů*, a to jak z anglického originálu, v němž je fonetická stránka popsána detailněji, tak i z českého překladu, kde je popis uzpůsoben fonetickému systému češtiny. Přesto ale sindarská výslovnost vychází z velšské fonologie, jíž se Tolkien inspiroval. U některých výslovnostních variant budu uvádět i anglické ukázky slov či slovních spojení, jež jsou uvedeny v originále, jelikož na nich lze výslovnost demonstrovat názorněji. Okrajově taktéž přihlédnu k práci *A Gateway to Sindarin* Davida Sala, který se fonetické otázce věnuje i z hlediska historického vývoje. Kvůli rozsahu a charakteru diplomové práce se ale historickým vývojem zabývat nebudu, a pokud ano, tak pouze v případech, kdy je nutné vysvětlit a objasnit nějaké změny, jež v sindarském jazyce probíhaly.

5.2.1 Souhlásky

5.2.1.1 Výslovnost souhlásek

- **C** – vyslovováno vždy jako české *k*, například sindarské slovo *celeb* (stříbro) se vyslovuje *keleb*;
- **CH** – odpovídá českému *ch* (Tolkien to přirovnává ke zvuku znějícímu ve slově *bach*, který se používá především v němčině a velštině, nikoli anglickému zvuku, kde se používá spíše česká výslovnost *č*, jako například ve slově *church*);
- **DH** – podobné znělému anglickému měkce vyslovenému *th* (*these clothes*);
- **F** – zní jako české *f*, kromě slov, kde se konsonant vyskytuje na konci, tam zní spíše jako české *v*; bažina *Nindalf* se tak vyslovuje jako *Nindalv*;
- **G** – odpovídá české výslovnosti *g* (oproti anglické výslovnosti *g* v některých slovech, kde se vyslovuje jako *dž*);
- **GW** – přirovnáváno k výslovnosti *gw* v anglickém slově *bigwig*;
- **H** – pokud stojí samo bez dalšího konsonantu okolo, zní jako české *h*;
- **I** – ačkoliv písmeno *i* běžně považujeme za vokál, v sindarštině je používáno jako konsonant. Vyslovuje se zhruba stejně jako české *j*.

148 Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 15.

- **L** – podobné české výslovnosti *l* nebo anglické výslovnosti znělého *l*; konsonant *l* byl do jisté míry palatalizován mezi vokály *e* a *i* nebo na konci po *e* a *i* (pravděpodobně jako například v anglických slovech *bell*, *fill*);
- **LH** – představuje neznělou podobu *l*; vyskytuje se především po neznělých frikativách (*f*, *th*); například jméno *Delduthling*;
- **M** – stejné jako česká nebo anglická výslovnost *m*;
- **N/NG** – představuje zvuk anglického *ng* (jako například ve slově *finger*), ale někdy představuje zvuk nosového zadopatrového *n* (*sing*);
- **NTH** – pokud je předěl slabiky mezi *n* a *th* (*n-th*), vyslovuje se zhruba stejně jako *nth* v anglickém slově *anthem*; pokud je předěl mezi *nt* a *h* (*nt-h*), výslovnost odpovídá anglickému *nth* ve slově *anthill*;
- **P** – vyslovuje se stejně jako české *p*;
- **PH** – stejný zvuk jako české *f*; používá se: a) na konci slova, například *alph* („labut“); b) kde zvuk *f* souvisí nebo je odvozen od *p*, jako v *i-Pheriannath* („půlčící“) od *perian*; c) uprostřed některých slov, kde reprezentuje dlouhé *ff* (z *pp*), jako například ve jméně *Celepharn*;
- **R** – ve všech případech reprezentuje trylkové hrčivé *r* (jako ve francouzštině);
- **RH** – neznělé *r*; objevuje se zejména po neznělých frikativách (př. *f*, *th*);
- **S** – vždy neznělé, vyslovovalo se zhruba stejně jako *s* v anglických slovech *so* nebo *geese*;
- **T** – stejné jako české *t*;
- **TH** – výslovnost podobná anglickému neznělému *th* (*thin*, *path*);
- **V** – zní stejně jako české *i* nebo anglické *v*; obvykle se nepsalo na konci slova;
- **W** – podobné zvuku anglického obouretného *w*, takže zhruba stejně jako česká výslovnosti jednoduchého *v*.¹⁴⁹

5.2.1.2 Zdvojené souhlásky

V sindarštině kromě dlouhých vokálů existovaly i dlouhé konsonanty, které se psaly dvojité. Výjimku tvoří jen *m* a *s*, ty ve všech případech představují konsonanty dlouhé. Tolkien tento jev v dodatku vysvětluje na změně *mb* v *m*, které pro účely přízvuku platilo jako dlouhý konsonant. Dvojitě *mm* se zpočátku nevyskytovalo, ovšem začalo se zapisovat v problematických případech pro účely přízvuku. To samé platí i pro *ss*, které

¹⁴⁹ Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*. nebo srov. TOLKIEN, J.R.R. *Pán prstenů: Návrat krále*, s. 447–452. nebo srov. TOLKIEN, J. R. R. *The return of the king: being the third part of The lord of the rings*, s. 1111–1117.

bylo téměř vždy hláskováno dlouze, pokud se vyskytovalo mezi samohláskami (například *besain* se vyslovovalo jako *bessain*). Často však můžeme nalézt obě varianty, tedy zápis s jednoduchým, ale i dvojitým konsonantem, například ve slově *lamad*, jež se někdy zapisuje i jako *lammad*. Občas se ale i některá další slova zjednodušují, a to zejména v případech, kdy je zdvojený konsonant na konci slova, které obsahuje více než jednu slabiku, například *Rohan* vzniklo z původního *Rochann*. Dvojitě *nn* původně vzniklo z *nd*. Varianta *nd* byla však v některých slovech zachována, a to zejména na konci přízvučných jednoslabičných slov, například *thond*; před *r*, například v *Andros*; ale i ve jménech, jež byla původem ze starších období – *Nargothrond*, *Gondolin*, *Belerand*.¹⁵⁰

5.2.1.3 Dělení souhlásek

David Salo ve své velice rozsáhlé práci *A Gateway to Sindarin* rovněž popisuje i rozdělení konsonantů podle místa tvoření na labiály (*p, b, m, f, v*), interdentály (*t, d, n, r, rh, s, lh*), palatály (*j*), veláry (*k, h, ng, ch*), labializované veláry (*gw, hw*) a glotály (*h, w*). Podle způsobu artikulace pak na okluzivy (*p, b, t, d, k, g, gw*), nazály (*m, n, ng*), vibranty (*r, rh*), frikativy (*f, v, th, dh, s, ch, h*) a aproximanty (*l, lh, j, hw, w*).¹⁵¹

Dělení souhlásek							
	Labiály	Interdentály	Alveodentály	Palatály	Veláry	Labiolizované veláry	Glotála
Okluzivy	p, b		t, d		k, g	gw	
Nazály	m		n		ng		
Vibranty			r, rh				
Frikativy	f, v	th, dh	s		ch		h
Aproximanty			l, lh	j		hw	w

5.2.2 Samohlásky

5.2.2.1 Výslovnost samohlásek

- **A** – výslovnost totožná s českým *a*;
- **AE** – výslovností blízko *i* jako v anglickém slově *high*, ale s tím rozdílem, že na konci zní spíše jako sindarské *e* než *i*. *AE* je někdy nahrazováno *AI*, a to především v nekoncových slabikách (př. *Gwaihir*);

¹⁵⁰ Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*. nebo srov. TOLKIEN, J.R.R. *Pán prstenů: Návrat krále*, s. 447–452. nebo srov. TOLKIEN, J. R. R. *The return of the king: being the third part of The lord of the rings*, s. 1111–1117.

¹⁵¹ Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 66.

- **AU/AW** – podobné jako české *au*;
- **E** – totožné se zvukem českého *e*;
- **EI** – zhruba jako české *ej*;
- **I** – vyslovuje se jako české *i*;
- **O** – totožné s výslovností českého *o*;
- **OE** – podobné *oy* v anglickém slově *toy*, ale na konci se výslovnost blíží spíše *e* než *i*;
- **U** – výslovnost jako české *u*;
- **UI** – připodobňování ke zvuku *oui* v francouzském slově *Louis*, ale vyslovována jako jedna slabika;
- **Y** – jako zvuk *u* ve francouzském *vu*.¹⁵²

V sindarském jazyce se užívají stejné vokály jako v češtině – *a, e, i, o, u, y*. Dlouhé samohlásky měly stejnou kvalitu jako krátké a ve většině případech se značily akutem (*á, é, í, ó, ú*), avšak mohou se značit i cirkumflexem, a to zejména v některých přízvukných jednoslabičných slovech a ojedinele i ve slovech, jež byla od těchto jednoslabičných odvozená, například *dûn* („západ“) a od toho *annûn* („západ slunce“) a *amrûn* („východ slunce“) od slova *rhûn* („východ“).¹⁵³

Kromě jednoduchých vokálů se v sindarštině vyskytovala i celá řada diftongů – *ae, ai, ei, oe, ui* a *au*, které bylo někdy zapisováno jako *aw*. Objevoval se i zvuk přehlasovaného *u*, pro které bylo užito *y*. Na konci slova se také často (ne vždy) psalo *ë*.¹⁵⁴

5.2.2.2 Dělení samohlásek

Při rozdělení a kategorizaci vokálů jsem se opět inspirovala dílem Davida Sala, jenž rozděluje vokály na vysoké přední (*i, y*), vysoké zadní (*u, ui*), středové přední (*e, ei*), středové zadní (*o, oe*) a nízké zadní (*a, ae, ai, au*).¹⁵⁵

¹⁵² Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*. nebo srov. TOLKIEN, J.R.R. *Pán prstenů: Návrat krále*, s. 447–452. nebo srov. TOLKIEN, J. R. R. *The return of the king: being the third part of The lord of the rings*, s. 1111–1117.

¹⁵³ Srov. tamtéž.

¹⁵⁴ Srov. tamtéž.

¹⁵⁵ Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 66.

Dělení samohlásek								
	Jednoduché vokály		Diftongy končící na -e		Diftongy končící na -i		Diftongy končící na -u	
	Přední	Zadní	Přední	Zadní	Přední	Zadní	Přední	Zadní
Vysoké	i, y	u				ui		
Středové	e	o		oe	ei			
Nízké		a		ae		ai		au

5.2.3 Přízvuk

Většina sindarských slov se vyznačuje silným důrazem na jedné slabice. U jednoslabičných slov, pokud jde o podstatná jména, přídavná jména a většinu sloves, je kladen silný důraz; u ostatních slovních druhů, jako jsou například předložky, částice nebo citoslovce, dostávají slova důraz lehčí. U většiny případů dvouslabičných slov připadá primární přízvuk na první slabiku. Pokud je slovo tříslabičné, hlavní důraz spadá na druhou nebo na třetí slabiku od konce. Když slovo obsahuje dlouhý vokál, diftong či vokál následovaný dalšími vokály, je přízvuk na předposlední slabice. Přízvuk na třetí slabiku od konce je kladen ve chvíli, kdy druhá slabika od konce obsahuje krátký vokál, jenž je následován jedním (nebo žádným) konsonantem.¹⁵⁶

Pro ilustraci uvádím několik příkladů, jež jsou uvedeny i v příloze *Pána prstenů*. Přízvukná slabika je zvýrazněna velkým tučným písmenem: *isIldur*, *Oromë*, *erEssëa*, *fĚanor*, *ancAlima*, *elentÁri*, *dĚnerhot*, *periAnnath*, *ecthElion*, *pelArgir*...¹⁵⁷

5.2.4 Dělení slabik

Co se týče přízvuku, je důležité zmínit i to, jakým způsobem sindarština dělila slabiky. Sindarská slabika se sestává z tzv. vokálního jádra (alespoň jeden vokál) a připojených konsonantů, nemusí tak být ale vždy, nejjednodušší slabika se může skládat jen z jednoho vokálu, ale i z diftongů (například *ae-wen*, *dui-nath*). Diftong nikdy není rozdělen na jednotlivé vokály (proto slovo *duin* obsahuje jednu slabiku). Může se ale objevit sestava vokálů, která se za diftong nepovažuje, potom se předěl slabiky klade mezi

¹⁵⁶ Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings* nebo srov. TOLKIEN, J.R.R. *Pán prstenů: Návrat krále*, s. 447–452 nebo srov. TOLKIEN, J. R. R. *The return of the king: being the third part of The lord of the rings*, s. 1111–1117.

¹⁵⁷ TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Návrat krále*, s. 451.

jednotlivé vokály (například *ri-an*). Když se ve slově vyskytuje pouze jeden vokál, ale několik dalších konsonantů, obsahuje pouze jednu slabiku (například *brand*).¹⁵⁸

V případech, kdy je vokál obklopen jedním konsonantem, předěl slabiky spadá před následující souhlásku, pokud se nejedná o konsonant na konci slova (například *ta-lan*). Když uprostřed slova následují konsonanty dva, dělení slabik vždy patří mezi ně (například *oth-lonn*). Pokud se uprostřed objeví konsonanty tři, je předěl buď mezi prvním a druhým konsonantem (běžnější), nebo mezi druhým a třetím. První případ nastává ve chvíli, kdy je na třetí pozici konsonant *l*, *r* nebo *w*. V těch ostatních případech nastává druhá varianta, tedy dělení slabiky mezi druhým a třetím konsonantem.¹⁵⁹

David Salo rovněž uvádí dělení slabik na lehké (krátké), jež se skládá z jednoho krátkého vokálu, který je buď osamocen, anebo je před ním jeden a více konsonantů; a těžké (dlouhé), tedy všechny ostatní slabiky obsahující dlouhý vokál, diftong nebo krátký vokál doplněný o jeden nebo více konsonantů. Kromě toho se ale mohou slabiky dělit na otevřené, končící jedním nebo žádným konsonantem, a uzavřené, u nichž po vokálu následuje více než jeden konsonant. Pokud jsou slabiky těžké, téměř vždy jsou uzavřené, kdežto otevřené mohou být lehké i těžké.¹⁶⁰

5.2.5 Mutace

5.2.5.1 Mutace souhlásek

Většina konsonantů stojících na počátku sindarských slov prochází za různých okolností pravidelnými mutacemi. Těmi okolnostmi mohou být případy, kdy slovo následuje nějaký člen či předložku, nebo když se slovo dostane do přímého objektu a přebírá tak určitou gramatickou roli. I přesto, že není dostatek důkazů pro rekonstrukci detailního mutačního systému, popisuje David Salo pět mutačních tříd – měkké mutace, nasální mutace, závěrové mutace, mutace likvid a smíšené mutace. Pokus Davida Sala o rekonstrukci těchto změn byl učiněn na základě informací o fonologickém vývoji sindarštiny. Zároveň pomocí „!“ značí změny, které jsou nejméně ověřené a jedná se

¹⁵⁸ Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 22–23.

¹⁵⁹ Srov. tamtéž, s. 22–23.

¹⁶⁰ Srov. tamtéž, s. 22–23.

o pouhý odhad. Jelikož je jeho práce při popisu sindarštiny mým primárním zdrojem, budu se i já držet tohoto značení.¹⁶¹

Měkká mutace je nejčastější typ mutace, jenž je výsledkem zvukových změn ovlivňující konsonanty následující po vokálech a předcházející dalšímu konsonantu, semivokálu či likvidě. K této mutaci s největší pravděpodobností došlo díky spojení členu nebo předložky, které byly později považovány za součást slova. Z neznělých variant konsonantů se téměř vždy stávaly varianty znělé. Některé hlásky se vypouštěly a značily se pomocí apostrofu.¹⁶²

Změny, ke kterým ve většině případech docházelo: $t > d$, $p > b$, $c > g$, $d > dh$, $b > v$, $g > 'g$, $m > v$, $gl > 'l$, $gr > 'r$, $gw > 'w$, $(n)d > n$, $(m)b > m$, $(n)g > ng$, $lh > l$, $rh > r$, $s > h$, $h > ch$, $hw > !chw$ (pro mutaci sindarského hw neexistuje žádný důkaz, ovšem odhaduje se, že fungovalo podobně jako h); konsonanty f , l , n , r a th zůstaly beze změny.¹⁶³

Nasální mutace nastávala díky ranému kontaktu substantiva s předchozím členem – *in* v plurálu, či předložkou končící na *-n* (*an*, *dan*, *min*), ale i po některých zájmenech, jako například *în*. Neznělé závěrové konsonanty se měnily na neznělé frikativy, ze znělých závěrových variant konsonantů vznikaly nasální a z některých dalších neznělých skupin se stávaly znělé.¹⁶⁴

Změny, ke kterým docházelo: $t > th$, $p > ph$, $c > ch$, $d > n$, $b > m$, $g > ng$, $dr > n-dr$, $gr > n-gr$, $gl > n-gl$, $gw > n-gw$, $br > !mr$, $bl > !ml$, $(n)d > nd$, $(m)b > mb$, $(n)g > ng$, $lh > !l$, $rh > !r$, $h > ch$, $hw > !chw$; konsonanty f , l , m , n (kromě n které předcházelo r , to se měnilo na dh), r , s a th zůstávaly beze změny.¹⁶⁵

Závěrové mutace vyplývá z blízkosti počátečního konsonantu s předchozími okluzivy (zejména t a d). Byla zaznamenána po předložkách *o*, *ed*, *ned* a v případě některých prefixů. Pro tuto třídu mutací existuje jen málo přímých důkazů. Proto se téměř ve všech případech jedná o pouhé odhady.¹⁶⁶

¹⁶¹ SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 73.

¹⁶² Srov. tamtéž s. 73.

¹⁶³ Srov. tamtéž, s. 74.

¹⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 75–77.

¹⁶⁵ Srov. tamtéž, s. 75–77.

¹⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 77–78.

Změny, ke kterým docházelo: $t > !th$, $p > !ph$, $c > !ch$, $(n)d > !nd$, $(m)b > !mb$, $(n)g > !n-g$, $lh > !l$, $rh > !r$, $h > !ch$, $hw > !chw$; konsonanty b , d , f , g , l , m , n , r , s a th zůstávaly beze změny.¹⁶⁷

Mutace likvid byla další třídou, ke které důkazy opět téměř neexistovaly. Tato mutace nastávala při kontaktu likvidy s jiným konsonantem. Objevovala se zejména v případech, kde prefix či prepozice končily na $-l$ nebo $-r$ (*ar-*, *er-*, *nel-*, *tri-*, *or*, *mor-*).¹⁶⁸

Změny, ke kterým docházelo: $t > !th$, $p > !ph$, $c > !ch$, $d > !dh$, $b > !v$, $g > !\emptyset$, $gl > !l$, $gr > !r$, $gw > !w$, $m > !v$, $(n)d > !d$, $(m)b > !b$, $(n)g > !g$, $lh > !l$, $rh > !r$, $h > !ch$, $hw > !chw$; konsonanty g , l , n , r , s a th zůstávaly bez změny.¹⁶⁹

Smíšená mutace byla kombinace měkké a nasální mutace. Objevovala se v případě členu *en* v genitivu, nebo u předložek kombinovaných se členy *in* (*erin*, *ben*, *min*).¹⁷⁰

Změny, ke kterým docházelo: $t > d$, $p > b$, $c > g$, $nd > nd$, $mb > mb$, $ng > ng$, $lh > l$, $rh > r$, $s > h$, $h > !ch$, $hw > !ch$; konsonanty b , d , f , g , l , n (n které předcházelo r se měnilo na dh), r a th zůstávaly.¹⁷¹

Kromě pěti již zmiňovaných tříd uvádí David Salo i **mediální mutaci**, která neovlivňuje počáteční konsonanty, ale konečné konsonanty následované sufixy začínající vokálem.¹⁷²

5.2.5.2 Mutace samohlásek

Kromě konsonantů se měnily i vokály, a to v důsledku vlivu jiných vokálů a semivokálů, jež se vyskytovaly v jejich bezprostřední blízkosti. Tento jev se nazývá vokalickou mutací (nebo afekcí), jinými slovy šlo o tzv. vokální harmonii. Afekce se nazývaly podle přítomnosti koncového vokálu a byly dvojího druhu – a-afekce, jejíž koncovým vokálem bylo $-a$; a i-afekce ovlivňována koncovým vokálem $-i$. Kromě těchto dvou afekcí se dalo hovořit i o tzv. dvojí afekci, která se u několik slov objevovala.¹⁷³

A-afekce se objevuje u vokálů i , u , e , o , které ve staré sindarštině předcházely afixu $-a$, jež bylo později ztracené. Tuto afekci lze sledovat především u adjektiv obsahující $-e$ a dříve končícími na $-a$ ve spojení se substantivy, verby nebo jinými adjektivy končícími

¹⁶⁷ SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 77–78.

¹⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 78–79.

¹⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 78–79.

¹⁷⁰ Srov. tamtéž, s. 79–80.

¹⁷¹ Srov. tamtéž, s. 79–80.

¹⁷² Srov. tamtéž, s. 80.

¹⁷³ Srov. tamtéž, s. 82.

na *-i*. Některá slova však po připojení sufixu svou afekci ztratila, jelikož *-a* již nebylo koncové. I přesto ale může být *a*-afekce u některých slov zachována. V případě vokálu *u* je afekce méně zřetelná, protože ještě před ní docházelo ke změně *u* na *o*, takže byla zachována jen v případech, kdy se vyskytovala před nosní hláskou či předcházejícímu *u* a *w* nebo koncovému vysokému *o* (odvozeného z *u*) v další slabice.¹⁷⁴

I-afekce byla několikerého druhu a existovala tak primární konečná afekce, primární vnitřní afekce a sekundární afekce.¹⁷⁵

Primární koncová i-afekce existovala tam, kde slabiky předcházely koncovému vokálu *-i* (což byla běžná koncovka pro plurál) nebo příponě začínající na *-i-*, například *-ie*, *-ia*.¹⁷⁶

Změny, ke kterým docházelo: *a > ai* (pokud slova končila dvěma konsonanty, kde první z nich byl *l*, stalo se z *a > ei*, například *alph > eilph*; pokud slovo končilo na *ng* nebo první ze dvou následujících konsonantů byl *r*, stalo se *a > e*, například *fang > feng*), *â > ai*, *e > i*, *ê > î*, *o > y*, *ô > ý*, *u > y*, *û > ui*, *au > oe*; vokály *i*, *î*, *y* a diftongy *ae*, *ai*, *ui* změně nepodléhají.¹⁷⁷

Primární vnitřní i-afekce se vyskytuje ve slabikách, které kdekoliv ve slově předcházejí vokálu *i* (s výjimkou koncového vokálu).¹⁷⁸

Změny, ke kterým docházelo: *a > e*, *o > e*; diftongy, dlouhé vokály, vokály *i*, *e* a *o* vyplývající z krácení *au* zůstávaly stejné.¹⁷⁹

Sekundární i-afekce se objevovala v důsledku přítomnosti vokálu, jenž byl změněn primární *i*-afekcí. Vokály, jež jsou ovlivňovány, tak zahrnují *i*, *y*, *ei* (později změněno na *ai*) a *e*. Tato afekce nemusí mít dopad pouze na jeden vokál, ale na celou řadu vokálů ve slově. Tyto určité sekvence vokálů ale musí mít společné vlastnosti (například místo výslovnosti).¹⁸⁰

¹⁷⁴ Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 82–83.

¹⁷⁵ Srov. tamtéž, s. 83.

¹⁷⁶ Srov. tamtéž, s. 83–84.

¹⁷⁷ Srov. tamtéž, s. 83–84.

¹⁷⁸ Srov. tamtéž, s. 84–87.

¹⁷⁹ Srov. tamtéž, s. 84–87.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 87–89.

Změny, ke kterým docházelo: $a > e$, $o > e$, $u > y$; stejně jako u primární vnitřní afekce zůstávaly stejné diftongy, dlouhé vokály, vokály *i*, *e* a *o* vyplývající z krácení *au*.¹⁸¹

Dvojitá afekce nastávala ve chvíli, kdy slovo končilo na skupinu vokálů *-ia*. Díky tomu pak docházelo k *i*-afekci i *a*-afekci.¹⁸²

Změny, ke kterým docházelo: vokály *a*, *e*, *i* před *-ia* > nejprve *ei* > později *ai*; vokály *o* a *u* před *-ia* > nejprve *öi* > poté *ui*; *ú* > *ui*.¹⁸³

Ablaut ukazuje na pravidelnou změnu mezi jednotlivými stupni vokálů. Objevoval se pouze v otevřených slabikách (vokály následované pouze jedním konsonantem) a může odrážet různé stupně přízvuku na kořenovém vokálu. Rozlišují se tři stupně – normální, dlouhý a silný.¹⁸⁴

Normální	Dlouhý	Silný
<i>a</i>	<i>á</i>	<i>ǎ</i>
<i>e</i>	<i>é</i>	<i>*ae</i>
<i>i</i>	<i>í</i>	<i>ai</i>
<i>o</i>	<i>ó</i>	<i>*ao</i>
<i>u</i>	<i>ú</i>	<i>au</i>

5.3 Morfologická rovina

5.3.1 Podstatná jména

Podstatná jména v sindarštině poznáme zejména podle polohy a okolních slovních druhů, zejména předložek.¹⁸⁵

5.3.1.1 Číslo

V jazyce Sindar kromě **singuláru** existoval i **plurál**, a nejběžnějším způsobem, kterým se dal plurál vyjádřit, byla mutace vokálů. Po několika změnách, ke kterým v průběhu věků ve skupinách vokálů docházelo, došlo ke spojení starosindarského množného čísla končícího na *-i*, odtud pak ve většině případech dochází k *i*-afekci v poslední slabice

¹⁸¹ Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 87–89.

¹⁸² Srov. tamtéž, s. 89.

¹⁸³ Srov. tamtéž, s. 89.

¹⁸⁴ Srov. tamtéž, s. 90.

¹⁸⁵ Srov. tamtéž, s. 94.

slova. Avšak ke změnám docházelo i ve slabikách nekoncových. V následující tabulce jsou znázorněny mutace vokálů, ke kterým při tvoření plurálu docházelo.¹⁸⁶

Původní vokál	Změna v nekoncové slabice	Změna v koncové slabice	Singulár	Plurál
a, â	e	ai	las	lais
			tâl	tail
			adan	edain
e, ê	e	i, î	sen	sin
			têw	tîw
			edhel	edhil
i, î	i	i, î	gîl	gîl
			gîlith	gîlith
o, ô	e	y, ÿ	pôd	pÿd
			onod	enyd
u	y	y	tulus	tylys
û	ú, u	ui	dûr	duir
ÿ		ÿ	mÿl	mÿl
ai		ai	taith	taith
ae	ae	ae	gwael	gwael
			aegas	aegais
au	au, ó	oe	naug	noeg
ie		i	miniel	mínîl
io		y	mirion	miryn
ui	ui	ui	luin	luin

Kromě těchto vokalických změn se dal plurál vyjadřovat i pomocí několika přípon, například přípona *-ath* je typická pro označení nějaké skupiny, takže množné číslo od *elen* („hvězda“) mohlo být *elenath* („všechny hvězdy na obloze“), ovšem existovala i forma podle pravidla, které jsem popisovala výše, tedy *elin*, jež neoznačovalo všechny hvězdy na obloze, ale pouze některé. V tom případě se mohlo jednat o **partitivní plurál**, jenž je patrný i v quenijštině. Další příponou, jež se používá pro označení nějaké rasy, je *-rim*, například *norgothrim* („rasa trpaslíků“); pokud substantivum končí na *-l*, užívá se přípony *-lim* – *edhellim* („rasa elfů“). Přípona, která se obecně používá v nepřátelském

¹⁸⁶ Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 94–95.

smyslu je *-hoth*, například *orchhoth* („hordy orků“). Pro označení lidí nebo elfů se ještě objevuje přípona *-waith*, například *Eluwaith* („lidé Elu“).¹⁸⁷

5.3.1.2 Pády

U některých substantiv, zvláště u těch, jež označují nějaké vlastnictví, můžeme určit **genitiv**. Mnohdy se tato substantiva objevují bezprostředně za dalším substantivem, jež modifikuje, například *ennyn Durin* („brány Durina“). Mnohdy může být genitiv vyjádřen i prepozicí *na*, například *mîr n(a) Ardhon* („klenot světa“).¹⁸⁸

U jednoslabičných slov se v genitivu dlouhé vokály (zejména *â, ê, ô*) zkracují, například z *bâr + erib* pak vznikne *Bar Erib* („obydlí osamělých“). Vokál *î* však zůstává dlouhý, například *mîr + in-gelydh > Mîr in-Gelydh* („klenot Noldor“). Stejně tak je u jednoslabičných slov zřetelná tendence zjednodušovat skupiny konsonantů, pokud se jich nachází více vedle sebe, například *nand + curunîr > Nan Curunîr* („čarodějovo údolí“) nebo *rast + maewrim > Ras Maewrim* („mys racků“).¹⁸⁹

David Salo si rovněž všímá několika málo případů, ve kterých sufix *-a* indikuje genitiv, přičemž ale dále uvádí, že ve většině případech se jedná o kombinaci se jménem, jež není sindarského původu, například *Bar Bëora* („dům Beora“), *Dagnir Glaurunga* („zabiják Glaurunga“), *Nothlir Haletha* („rodinná linie Haletha“). Tyto příklady jsou však ojedinělé, jelikož v sindarštině všechny koncové vokály zanikly.¹⁹⁰

Genitiv množného čísla často končí *-on* nebo *-ion*, například *Caras Galadhon* nebo *Dorthonion*, avšak tyto koncovky jsou mnohem častější u sindarských přídavných jmen.¹⁹¹

Dativ obvykle vyjadřuje příjemce a předchází mu prepozice *an*. Dá se ale rovněž poznat podle pozice ve větě, kdy následuje za přímým předmětem, který následuje po slovesu.¹⁹²

Akuzativ označuje přímé předměty sloves a většinou se nachází přímo za slovesem. Pokud jim nepředchází člen, vyznačují se lehkou mutací.¹⁹³

¹⁸⁷ Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 93–94. nebo srov. *Sindarin*. In: *tolkiengateway.net* [online]

¹⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 93–94.

¹⁸⁹ Srov. tamtéž, s. 93–94.

¹⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 93–94.

¹⁹¹ Srov. tamtéž, s. 93–94.

¹⁹² Srov. tamtéž, s. 100.

¹⁹³ Srov. tamtéž, s. 100.

Další pády jsou vyjádřeny předložkami.¹⁹⁴

5.3.1.3 Člen

V sindarštině se vyskytuje určitý člen, který má podobnou funkci jako určitý člen *the* v angličtině. Neurčitý člen neexistuje a na rozdíl od anglického *the* se sindarský určitý člen skloňuje.¹⁹⁵

Pád	Singuál	Plurál
nominativ/akuzativ	<i>i</i> + lehká mutace	<i>in</i> + nasální mutace
genitiv	<i>en</i> + smíšená mutace	<i>in</i> + nasální mutace
předložkový pád	<i>in</i> + smíšená mutace	<i>in</i> + nasální mutace

5.3.2 Přídavná jména

Sinarská přídavná jména ve většině případech následují za podstatnými, které modifikují. Pokud začíná adjektivum na konsonant, jenž je náchylný k mutacím, může k lehké mutaci dojít, například *calen* („zelená“) se změní na *parth galen* („zelený trávník“), *daer* („skvělý“) na *athrad dhaer* („skvělý brod“). Ve spojení s adjektivem se jednoslabičné výrazy mnohdy krátí a rovněž dochází i k redukci některých konsonantů, například *toll* („ostrov“) + *calen* > *Tol Galen* („zelený ostrov“) nebo *dól* („kopec“) + *baran* > *Dol Baran* („hnědý kopec“).¹⁹⁶

5.3.2.1 Číslo

Stejně jako u substantiv, i plurál u sindarských adjektiv je ovlivněn *i*-afekcí, o které jsem se již v souvislosti se substantivy zmiňovala, takže plurál od *calen* („zelená“) tak bude *calin*.¹⁹⁷

5.3.3 Zájmena

V jazyce Sindar jsou zájmena doložena pouze v malé míře. Existují osobní zájmena založená na osobách – první, druhé a třetí; a na čísle – singulár, plurál.¹⁹⁸

5.3.4 Slovesa

Sinarská slovesa se rozdělují do dvou kategorií, a to podle kmenů na *i*-kmenová slovesa a *a*-kmenová slovesa. Slovesa *i*-kmenové varianty se poznají podle koncového vokálu *i*

¹⁹⁴ Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 100.

¹⁹⁵ Srov. tamtéž, s. 149.

¹⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 101–104.

¹⁹⁷ Srov. tamtéž, s. 101–104.

¹⁹⁸ Srov. tamtéž, s. 105.

u kmene přítomného. Téměř ve všech případech se tvoří ze slovesného kořene. Koncový vokál přítomného kmene a-kmenových sloves je *a*. Na rozdíl od i-kmenových sloves mohou být a-kmenová slovesa tvořena buď ze slovesného kořene, nebo ze slovesného kořene a přípony, jež jsou odvozeny od starších **-ta*, **-ja*, **-ra*¹⁹⁹

Osobní koncovky

	Singulár		Plurál	
1. osoba	<i>-n</i>	„já“	<i>-m</i>	„my“
3. osoba	-	„on, ona, ono“	<i>-r</i>	„oni“

Většina osobních koncovek je odvozena ze zájmenných přípon, akorát koncovka *-r* ve 3. osobě plurálu je pravděpodobně odvozena ze starší běžné koncovky **-re* pro plurál, jež se vyskytuje i u quenijských substantiv a verb. David Salo neuvádí 2. osobu, jelikož v publikovaných materiálech se žádné osobní koncovky pro tuto osobu nenachází, ale dále konstatuje, že i ty by s největší pravděpodobností byly taktéž odvozeny ze zájmenných koncovek. Pokud se spolu s verbem uvádí i osobní zájmeno, lze osobní koncovku vynechat – můžeme například napsat *im chant*, ale i *echannen* („udělal jsem“).²⁰⁰

5.3.4.1 Časování

Slovesa v sindarštině se dají rovněž časovat. David Salo uvádí přítomný, budoucí i minulý čas.

Přítomný čas se používá pro děje, které právě probíhají. Zároveň se jím označuje stav, jenž je obecně platný, i když se v současnosti nemusí nutně odehrávat. Tento způsob časově nevymezeného slovesného času označuje Tolkien jako aorist, jenž je v jiných přirozených jazycích chápán spíše v rámci času minulého.²⁰¹

Je tvořen pomocí osobních koncovek, které se přidávají k přítomnému kmeni, například i-kmenové sloveso *cebi* („skočit“) a a-kmenové *naro* („řít“).²⁰²

¹⁹⁹ Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 111.

²⁰⁰ Srov. tamtéž, s. 111–112.

²⁰¹ Srov. tamtéž, s. 112–113.

²⁰² Srov. tamtéž, s. 112–113.

základní tvar	1. osoba sg.	1. osoba pl.	3. osoba sg.	3. osoba pl.
<i>cebi</i>	<i>cebin</i>	<i>cebim</i>	<i>câb</i>	<i>cebir</i>
<i>naro</i>	<i>naron</i>	<i>naram</i>	<i>nara</i>	<i>narar</i>

Některá a-kmenová slovesa ale nemusí mít žádného původce a vyznačují se tak neosobními tvary. Jedná se například o atmosférické jevy nebo abstraktní gramatické funkce. Tato slovesa se píšou bez další koncovky.²⁰³

Budoucí čas odkazuje na události, které se stanou v budoucnosti se označují budoucím časem, stejně jako události, jež naznačují současný záměr. Tvoří se přidáním prvku *-tha-* a osobní koncovky.²⁰⁴

základní tvar	1. osoba sg.	1. osoba pl.	3. osoba sg.	3. osoba pl.
<i>cebi</i>	<i>cebithon</i>	<i>cebitham</i>	<i>cebitha</i>	<i>cebithar</i>
<i>naro</i>	<i>narathon</i>	<i>naratham</i>	<i>naratha</i>	<i>narathar</i>

Minulý čas označuje události, jež se odehrávají v minulosti, ale může rovněž ukazovat na dokončenou akci. Minulý čas lze tvořit čtyřmi způsoby – nazální afixací, augmentací, ablaudem nebo pomocí přípon.

Nazální afixace je běžnou metodou pro krátká i-kmenová i a-kmenová slovesa, jejichž kořeny se skládají z konsonantu–vokálu–konsonantu (KVK). Pokud se na místě posledního konsonantu vyskytovaly okluzivy nebo nazály, minulý čas se tvořil vložením nosovky před konečný konsonant kořene – *n* před *t, d, n*; *m* před *p, b, m*; *ŋ* před *k* a *g*. V případě, kdy se na posledním místě objevil konsonant *r* nebo *l*, nosovka *n* se vkládala až za konečný konsonant. U *r* koncová přípona *n* zůstala (*-rn-*), ale u *-ln-* se později změnila na *-ll-*. I u minulého času se přidávaly osobní koncovky.²⁰⁵

základní tvar	1. osoba sg.	1. osoba pl.	3. osoba sg.	3. osoba pl.
<i>cebi</i>	<i>cemmin</i>	<i>cemmim</i>	<i>camp</i>	<i>cemmir</i>
<i>naro</i>	<i>narnen</i>	<i>narnem</i>	<i>narn</i>	<i>narnar</i>
<i>gwedhi</i>	<i>qwennin</i>	<i>gwennim</i>	<i>gwend</i>	<i>gwennir</i>
<i>teli</i>	<i>tellin</i>	<i>tellim</i>	<i>toll</i>	<i>teller</i>

²⁰³ Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 112–113.

²⁰⁴ Srov. tamtéž, s. 115.

²⁰⁵ Srov. tamtéž s. 115–117.

Dalším způsobem byla **augmentace**, jež opět probíhala u slov s kořenem KVK. Počáteční konsonant byl ovlivněn měkkou mutací. Pokud kořen začínal vokálem, byl augment buď ztracen, nebo sloučen s kořenovým vokálem, například $a + \acute{a} > \acute{a}$. Osobní koncovky se ke kmeni slovesa připojovaly pomocí vloženého vokálu *-e-*.²⁰⁶

základní tvar	1. osoba sg.	1. osoba pl.	3. osoba sg.	3. osoba pl.
<i>ceri</i>	<i>agoren</i>	<i>agorem</i>	<i>agor</i>	<i>agorer</i>

Ablaut ovlivňuje vokalickou složku, jež podléhá alternaci, a někdy dokonce i redukcí. Opět se vyskytuje pouze u kořenů KVK. Minulost vyjadřovaná ablaudem však byla velice vzácnou a pravděpodobně byla v průběhu času nahrazena jiným způsobem vyjadřování minulosti.²⁰⁷

Běžný způsob tvoření pro slovesa s *-ta* kmeny, *-ja* kmeny, *-ra* kmeny a dalšími, bylo **přidání přípony** *-nt* nebo *-nn-*. Pokud kmen na *-nn* končil, bylo možné příponu redukovat pomocí haplogogie.²⁰⁸

základní tvar	1. osoba sg.	1. osoba pl.	3. osoba sg.	3. osoba pl.
<i>renio</i>	<i>reniannen</i>	<i>reniannem</i>	<i>reniant</i>	<i>reniannen</i>

Mimo tyto přípony bylo možné připojovat i *-s* nebo *-ss*, avšak tento typ minulého času se pravděpodobně vyskytoval pouze v noldorském dialektu sindarštiny.²⁰⁹

5.3.4.2 Slovesné tvary

Sindarský **infinitiv** se vyznačuje koncovkou *-i* s vnitřní i-afekcí u i-kmenů, například *cebi*; a koncovkou *-a* u a-kmenů, například *naro*.²¹⁰

Příčestí přítomné znamená, že se modifikované slovo děje přímo účastní, například *Elbereth... o menel palandririél* („Elbereth... hledící z dálky“). Většinou jde o adjektivum odvozené od slovesa. Tvoří se pomocí přípony *-l* (původně **-la*), jež se připojuje k přítomnému kmeni. Kořeny u i-kmenových sloves, které obsahují vokál *i*

²⁰⁶ Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 117–118.

²⁰⁷ Srov. tamtéž, s. 118. nebo srov. ŠEFČÍK, Ondřej. „Ablaut“. In: *czechency.org* [online].

²⁰⁸ Srov. tamtéž, s. 118–119.

²⁰⁹ Srov. tamtéž, s. 118–119.

²¹⁰ Srov. tamtéž, s. 112.

a jejichž konsonant končí na *l*, *r* nebo *n*, mnohdy před příponu *-l* vkládají vokál *-i-*. Plurálové tvary s největší pravděpodobností neexistovaly.²¹¹

Minulé přičestí trpné odkazovalo na stav probíhající v současnosti, jenž byl důsledkem akce minulé. Tento stav mohl proběhnout buď jednou, nebo stále pokračovat. Minulé přičestí trpné se tvořilo pomocí přípony *-en* k minulému kmeni slovesa. Na rozdíl od přičestí přítomného jsou zaznamenány i případy plurálu, který byl zakončen příponou *-in* se sekundární i-afekcí ve slově, například plurál od slova *dangen* byl *dengin*. Konsonanty předcházející příponě podléhaly mediální mutaci.²¹²

Gerundium je slovesný tvar, který se běžně vyjadřuje verbalizovaným substantivem, které odkazuje na abstrakta bez jakéhokoliv odkazu na čas. Postupem času některá gerundia ztratila přímou souvislost s verby, například *suilad* („pozdrav“) vedle *suilanno* („pozdravit“). Gerundium se tvoří pomocí přípony *-ed* a a-afekcí pro i-kmenová slovesa, takže například ze slova *cebi* vznikne *cabed*; a příponou *-ad* pro a-kmenová slovesa, například *naro* > *narad*. V plurálu jsou pak použity přípony *-id* a *aid*.²¹³

základní tvar	gerundium singulár	gerundium plurál
<i>cebi</i>	<i>cabed</i>	<i>cebid</i>
<i>naro</i>	<i>narad</i>	<i>neraid</i>

5.3.4.3 Slovesné způsoby

Kromě běžného slovesného způsobu, jímž je indikativ, byly zaznamenány i případy imperativu. Vyjadřovaly se jím příkazy a přání. Imperativ byl tvořen pomocí přípony *-o*, která se připojovala k přítomnému kmeni slovesa.²¹⁴

Sloveso být²¹⁵

Čas/způsob	Sindarské slovo	Překlad
Infinitiv	<i>naw</i>	být
Přítomný čas 1os. sg.	<i>naun, non</i>	já jsem
Přítomný čas 1os. pl	<i>nam</i>	my jsme
Přítomný čas 3os. sg.	<i>naw, no</i>	on/ona/ono je

²¹¹ Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 113.

²¹² Srov. tamtéž, s. 120.

²¹³ Srov. tamtéž s. 114.

²¹⁴ Srov. tamtéž, s. 121.

²¹⁵ Srov. tamtéž, s. 121–122.

Přítomný čas 3os pl.	<i>nar</i>	oni/ony jsou
Přítomné přičestí:	<i>naul</i>	býti
Gerundium	<i>nad</i>	bytost, bytí, věc
Budoucí čas 1os. sg.	<i>nathon</i>	já budu
Budoucí čas 1os. pl.	<i>natham</i>	my budeme
Budoucí čas 3os. sg.	<i>natha</i>	on/ona/ono bude
Budoucí čas 3os. pl.	<i>nathar</i>	oni/ony/ona budou
Minulý čas 1os. sg.	<i>nónen</i>	byl/a jsem
Minulý čas 1os. pl.	<i>nónem</i>	my jsme byli/byly
Minulý čas 3os sg.	<i>naun, non</i>	on/ona/ono byl/a/o
Minulý čas 3os pl.	<i>nóner</i>	oni/ony/ona byli/byly/byla

5.3.5 Příslowce, předložky, částice a citoslovce

Kromě slovních druhů, o kterých jsem se již zmiňovala, existovaly samozřejmě i další. **Adverbia** odkazovala na vztah verba ke zbytku věty. **Prepozice** určovala vztah předmětu či události k jinému předmětu. V sindarském jazyce však bylo mnohdy těžké mezi těmito dvěma slovními druhy nacházet rozdíl. Mnoho adverbíí se během vývoje eldarských jazyků začalo používat jako prefixy pro verba. Co se týče **konjunkcí**, těch bylo známo pouze pár, stejně jako **interjekce**, jež jsou v sindarštině známé pouze čtyři – *A!*, *Alae!*, *Elo!* a *Nae!*²¹⁶

²¹⁶ Srov. SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*, s. 139–153.

6. Quenijština

6.1 Historie quenijštiny

První věk

Quenijština, nazývána také jako Vznešená elfština, byla zřejmě prvním elfským jazykem, jenž Tolkien vynalezl. V Amanu, blažené říši, žilo několik klanů elfů – Noldor, Vanyar a Teleri. Všichni tři používali mírně odlišné, avšak navzájem srozumitelné jazyky, ačkoliv telirijština je některými lingvisty považována za jiný jazyk. Lišila se společnou historií, avšak v lingvistice si byla s quenijštinou velice podobná, a tak ji mnozí považují za její dialekt. Ve srovnání s jinými eldarskými jazyky, byla quenijština archaická a zachovala si hlavní rysy původního elfského jazyka, což Tolkien sám zamýšlel.²¹⁷

Tento jazyk byl rovněž přijat i Valar, kteří do quenijštiny později přidali slova z vlastního jazyka, nicméně elfy k tvoření nových slov stále povzbuzovali. Přejatá slova jsou četnější zejména ve vanyarinském dialektu elfského klanu Vanyar, kteří měli k Valar nejbližší.²¹⁸ V *Silmarillionu* je rovněž uvedeno, že Noldor „získali veliké poznání a zručnost; ještě větší však byla jejich žízeň po dalším poznání a v mnohém brzy překonali své učitele. Měnili svou řeč, protože měli velkou lásku ke slovům, a stále se pokoušeli nalézt přiléhavější jména pro všechny věci, které znali nebo si představovali.“²¹⁹

Poté, co Rúmil Tirionský, jenž byl učencem Noldor, který jako „první vytvořil vhodné znaky k zaznamenávání řeči a zpěvu, některé k rytí do kovu nebo do kamene, jiné ke kreslení štětcem či perem,“²²⁰ se quenijština stala prvním písemně zaznamenaným jazykem.

Po vyhnanství Noldor v Prvním věku se vyvinul další dialekt, tzv. exilská nebo noldorská quenijština, jíž se mluvilo ve Středozemi. Jak jsem již několikrát zmiňovala, quenijština tam byla později zakázána. Stalo se tak na popud sindarského krále Thingola, jenž se dozvěděl, že někteří Noldor zabíjeli elfy z klanu Teleri²²¹ – „Slyšte však má slova! Už nikdy nechci slyšet jazyk těch, kteří pobili mé příbuzné v Alqualondě! A v celé mé říši se jím nesmí veřejně mluvit, dokud trvá má moc. Všichni Sindar uslyší můj příkaz, že nemají

²¹⁷ Srov. „Quenya“. In: *tolkiengateway.net* [online]. nebo srov. „Quenya“. In: Ardalambion: *folk.uib.no* [online].

²¹⁸ Srov. tamtéž.

²¹⁹ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion: mýty a legendy Středozemě*, s. 58.

²²⁰ Tamtéž, s. 61.

²²¹ Srov. „Quenya“. In: *tolkiengateway.net* [online]. nebo srov. „Quenya“. In: Ardalambion: *folk.uib.no* [online]

jazykem Noldor ani mluvit, ani na něj odpovídat. A všichni, kteří jej použijí, budou pokládáni za vrahy rodných a nekající zrádce příbuzných.“²²² V té době však Noldor sindarštinu plně ovládali, na rozdíl od Sindar, kteří se quenijský jazyk učili pomalu.²²³

Navzdory tomu, že byla quenijština zakázána, přežila temný První věk a její slovní zásoba se dále rozšiřovala o nová slova z jiných jazyků, například khuzdulštiny, jazyka trpaslíků, anebo sindarštiny. Přežila i díky tomu, že „Vznešenou řečí Západu mluvili noldorští páni mezi sebou a žila jako učený jazyk všude, kde bydlel někdo z tohoto lidu.“²²⁴

Druhý věk

Na začátku Druhého věku se někteří Noldor vrátili do Amanu, jiní zůstali ve Středozemi, a proto ve Středozemi stále existovali rodilí mluvčí quenijštiny, například Galadriel. Tomuto věku zároveň dominuje příběh o Númenoru, velké zemi na Západu, kterou lidem darovali Valar. O tomto příběhu jsem se zmiňovala již v souvislosti se sindarštinou, proto není třeba jej znovu rozvíjet. Uvedu snad jen to, že kromě sindarského jazyka se někteří učenci učili i Vznešenou elfštinu, ve které se zachovalo mnoho příběhů a písní. Kromě toho númenorští králové přijali quenijská jména, protože jazyk Noldor byl stále považován jako jeden z nejušlechtlejších jazyků světa. Tuto tradici porušil až dvacátý král v pořadí, který si dal jméno Ar-Adünakhôr v adünajštině a za jeho vlády se elfí jazyky přestaly používat.²²⁵

Třetí věk

Ve Třetím věku byla quenijština zachována jako formální jazyk, jímž se psalo, nebo kterým byly pronášeny věty při rituálech. Byla známkou vzdělanosti a vyhnanci Noldor, kteří si ji stále pamatovali, byli potěšeni, když i jiná plemena tento jazyk znala a ovládala, takže například skupina elfů ocenila Frodův pozdrav: *Elen síla lúmenn' omentielvo* („Hvězda svítí v hodině našeho setkání“).²²⁶ Králové a správci nových říší – Arnoru a Gondoru – používali po vzoru Númenoru quenijská jména. To však trvalo jen do doby Mardila, jehož nástupci taková jména přestali používat. Znovu se tak stalo až s korunovací Aragorna, který si říkal Elassar Telcontar a během korunovace pronesl

²²² TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion: mýty a legendy Středozemě*, s. 133.

²²³ Srov. „Quenya“. In: *tolkiengateway.net* [online]. nebo srov. „Quenya“. In: Ardalambion: *folk.uib.no* [online].

²²⁴ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion: mýty a legendy Středozemě*, s. 134.

²²⁵ Srov. „Quenya“. In: *tolkiengateway.net* [online]. nebo srov. „Quenya“. In: Ardalambion: *folk.uib.no* [online].

²²⁶ Srov. tamtéž.

slova, která kdysi dávno vyslovil Elendil – *Et Eärello Endoreнна utúlien. Sinome maruvan ar Hildinyar tenn‘ Ambar-metta!* („Z velkého moře přicházím do Středozeří. Zde budu bydlet já a mí dědicové do skonání světa.“)²²⁷

Čtvrtý věk

V tomto věku vypluli poslední Noldor, rodilí mluvčí quenijštiny, na Západ do Amanu a navždy opustili Středozeří. Gandalf však vyzval nového krále Aragorna, aby „zachoval to, co může být zachováno,“²²⁸ a tím pravděpodobně myslel i eldarské jazyky, jež Aragorn plně ovládal.

6.2 Fonetická rovina

Quenijšská fonetika je do jisté míry podobná té sindarské. Výslovnost se liší pouze v některých případech, proto zde uvedu jen ty, ve kterých je zvuková stránka jednotlivých hlásek odlišná. Protože Tolkien zamýšlel tento jazyk jako latinu, do jisté míry z ní i vycházel. Latina však nebyla jediným jazykem, kterým se při tvorbě quenijštiny inspiroval, dalšími inspirativní jazyky (i co se zvukové stránky týče) byla finština a řečtina.²²⁹

6.2.1 Souhlásky

- **L** – ve starších verzích quenijštiny se *l* zapisovalo jako *hl*; vyslovuje se stejně jako české *l*;
- **NG** – nosové zadopatrové *n*, jež se zprvu vyskytovalo pouze v quenijštině (později však i v sindarštině); zapisovalo se *n*;
- **QU** – tento zvuk se v quenijštině vyskytoval po vzoru latiny; vyslovoval se jako *kw*; v sindarštině se tento zvuk vůbec nevyskytoval;
- **R** – hrčivé *r*, v raných verzích quenijštiny zapisováno jako *hr*;
- **W** – konsonant, který se na rozdíl od sindarštiny v quenijštině vyskytoval i na začátku slova, avšak při přepisu se používalo i *v*;
- **Y** – označuje konsonant *j*;
- Znělé varianty **B, D, G** se vyskytují pouze ve shlučích **MB, ND/LD/RD** a **NG**.²³⁰

²²⁷ Srov. TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Návrat krále*, s. 267.

²²⁸ Tamtéž, s. 271.

²²⁹ Srov. „Quenya“. In: *tolkiengateway.net* [online].

²³⁰ Srov. TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Návrat krále*, s. 447–451. nebo srov. TOLKIEN, J. R. R. *The return of the king: being the third part of The lord of the rings*, s. 1111–1117. nebo srov. „Quenya“. In: *Ardalambion: folk.uib.no* [online].

Jedno z pravidel tvoření quenijských slabik se týká konsonantů, přesněji jde o to, že slabika by neměla začínat ani končit shlukem určitých hlásek (výjimku tvoří pouze *qu-*, *ty-*, *ny-*, *nw-* nebo *nt-*), zároveň by slovo nemělo končit jinými než dentálními konsonanty.²³¹

6.2.2 Samohlásky

Pro quenijštinu jsou známé diftongy *ui*, *ou*, *ai*, *iu*, *eu*, *au*, ostatní dvojice vokálů diftongy nepředstavují, a proto jsou dvojslabičné, což je v některých případech značeno použitím přehlásky (*ëa*, *ëo*, *oë*). Dlouhé vokály *é*, *á*, *ó* se v quenijštině objevují málokdy (pokud nejde o složená slova), běžnější jsou vokály *i* a *ú*.²³²

6.3 Morfologická rovina

6.3.1 Podstatná jména

6.3.1.1 Číslo

V quenijštině se běžně objevují čtyři čísla, singulár, duál, plurál a partitivní plurál.

Singulár quenijských substantiv nemá v nominativu žádný zvláštní konec ani tvar, jeho typickou funkcí v nominativu je vyjadřovat podmět slovesa, například *lómë* („noc“) > *Auta i lómë!* („Noc ubíhá!), *aurë* („den“) > *Aurë entuluva!* („Den znovu přijde!“).²³³

Plurál se tvoří na základě zakončení substantiv. Substantiva končící konsonantem nebo vokálem *-ë* se tvoří pomocí koncovky *-i*, přičemž koncový vokál *-ë* se vypouští, například *aran* („král“) > *arani* („králové“); *taurë* („les“) > *tauri* („lesy“). Substantiva končící vokálem (kromě vokálu *-ë*) a skupinou *-ië* se tvoří pomocí koncovky *-r*, například *ciryä* („lod“) > *ciryar* („lodě“); *tië* („cesta“) > *tieri* („cesty“).²³⁴

Duál slouží k označování dvojic a párů, zejména těch přirozených (části těla), ale dají se jím vyjadřovat i jiné dvojice patřící k sobě. Tvoří se pomocí koncovky *-t*, například *ciryä* > *ciryat* („dvojice lodí“). V případě zakončení slova na *-d* nebo *-t* se používá

²³¹ Srov. „Quenya“. In: *tolkiengateway.net* [online]. nebo srov. „Quenya“. In: Ardalambion: *folk.uib.no* [online].

²³² Srov. TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Návrat krále*. Praha: Argo, s. 447–451.

²³³ Srov. „Quenya“. In: Ardalambion: *folk.uib.no* [online].

²³⁴ Srov. „Podstatné jméno“. In: *angrenost.cz* [online]. nebo srov. „Quenya“. In: Ardalambion: *folk.uib.no* [online].

koncovka *-u*, pomocí níž lze nahradit i koncový vokál, například *alda* > *Aldu* („Dva stromy“ – označení dvou konkrétních stromů – Laurelin a Telperion).²³⁵

Partitivní plurál označuje část celku nebo větší skupiny. U slov končících vokálem se tvoří pomocí koncovkou *-li*, například *ciryá* > *ciryali* („některé lodě“); u slov končících konsonantem pak koncovkou *-eli*. V některých případech (zřejmě u slov končících na *-l*, *-r* a možná *-n*) se používá zkrácená forma (*-li*) a konsonanty asimilují na *-ll*, například *casar* („trpaslík“) > *casalli* („trpaslíci“).²³⁶

6.3.1.2 Pády

V quenijském jazyce existuje celkem deset pádů, avšak ne všechny z nich se skutečně používají. Nejsou přesně známy všechny možné tvary a není ani známo, v jakých případech se některé tvary používaly.²³⁷

Nominativ je stejně jako v češtině základním tvarem podstatného jména. Substantivum v nominativu ve větě funguje jako podmět, například *Aurë entulva* („Den znovu přijde“), nebo jako předmět, například *aran harya i rië* („Král má korunu“). V singuláru nominativ neobsahoval žádnou koncovku, v plurálu měl *-i* nebo *-r*, v duálu *-t* nebo *-u* a v partitivním plurálu *-li*.²³⁸

Akuzativ značil, stejně jako v češtině, především předmět. Jak jsem již ale zmiňovala, předmět se dal vyjadřovat i nominativem, a tak se od akuzativu po vyhnání Noldor do Středozemě opustilo, proto můžeme akuzativ nalézt především v knižní podobě quenijštiny. Pokud substantiva končila konsonantem, nebyl akuzativ od nominativu nijak odlišen. V případě zakončení na vokál se měnila kvantita a vokál se tak prodlužoval, například *ciryá* > *ciryá* („lodě“); *osto* > *ostó* („město“). Při tvoření plurálu se přidávala koncovka *-i* bez ohledu na zakončení, například *haryan ciriai* („mám lodě“). U duálu se prodlužovala koncovka *-u* na *ú* a u partitivního plurálu byla přípona *-li* prodloužena na *-lí*.²³⁹

Genitiv je tvořen pomocí koncovky *-o*, například *róma Oromëo* („Oromeho roh“). U substantiv končících na *-a* (> *ao*) se *-a* vynechává a zkracuje se na *-o*. Genitivní

²³⁵ Srov. „Podstatné jméno“. In: *angrenost.cz* [online]. nebo srov. „Quenya“. In: *Ardalambion: folk.uib.no* [online].

²³⁶ Srov. tamtéž.

²³⁷ Srov. tamtéž.

²³⁸ Srov. tamtéž.

²³⁹ Srov. tamtéž.

koncovka pro plurál je *-on*, které se připojuje k nominativu plurálu (končící na *-r* nebo *-i*), například *Quenta Silmarillion* („Příběh silmarilů“). Genitiv může stát ale i sám bez okolních členů, například *Silmarillion* („O silmarilech“) nebo *Ardalambion*²⁴⁰ („O jazycích Ardy“). Duál se tvoří pomocí koncovky *-to*, například *ciryato* („dvou lodí“). V případě partitivního plurálu je tvořen koncovkou *-on* k tvaru partitivního plurálu nominativu (*-li*) a vznikne tak koncovka *-lion*.²⁴¹

Posesiv Tolkien popisuje jako přivlastňovací nebo adjektivní genitiv, jehož funkce je podobná genitivu, ale s tím rozdílem, že vyjadřuje nějaké vlastnictví, například *róma Oroméva* („Oromeho roh“ patřící Oromemu) oproti *róma Oromëo* (roh pocházející od Oromeho). Tento pád se řídí především jazykovým citem, a tak je možné posesiv s genitivem mnohdy zaměnit. U slov končících vokálem se tvoří pomocí koncovky *-va*, u slov s konsonantem na konci koncovkou *-wa*, například *aran* > *aranwa* („králův“). Pokud koncovce předchází nějaký vokál, je mnohdy kvůli přízvuku prodlužován. V plurálu se posesiv tvoří pomocí koncovky *-iva*, například *macili mahtaríva* („meče válečníků“), v duálu pomocí koncovky *-twa* a v posesivním plurálu koncovkou *-líva*.²⁴²

Dativ se tvoří pomocí koncovky *-n*, například *I nís antanë i hínan anna* („žena dala dítěti dar“), v případě substantiva končícího konsonantem je užitá koncovka *-en*, například *Mahtar quentë i aranen menta* („bojovník sdělil králi zprávu“). V plurálu je dativ tvořen koncovkou *-in*, například *lindanë nildoin* („zpíval přátelům“), v duálu se k původní koncovce *-n* připojuje ještě *-t*, a v partitivním plurálu se užívá koncovky *-lin*.

Lokativ má funkci popisu nějakého umístění, například *nai tiruvantes i hárar mahalmassen mi Númen* („ať ji střeží ti, kteří sedí na trůnech Západu“). U slov končících vokálem se užívá koncovky *-ssë*, například *taurë* > *tauressë* („v lese“); v případě slov končících na konsonant, vkládá se vokál *-e-* a vznikne tak koncovka *-essë*, například *lor* > *loressë* („ve snu“). V plurálu je tvořen pomocí koncovky *-ssen* nebo *-issen*, v duálu koncovkou *-tsë*, například *ciryatsë* („na dvou lodích), a v partitivním plurálu koncovkami *-lissë* nebo *-lissen*.²⁴³

²⁴⁰ Známý web o Tolkienových jazycích.

²⁴¹ Srov. „Podstatné jméno“. In: *angrenost.cz* [online]. nebo srov. „Quenya“. In: *Ardalambion: folk.uib.no* [online].

²⁴² Srov. tamtéž.

²⁴³ Srov. tamtéž.

Ablativem lze vyjádřit „směr odněkud“, takže mu zhruba odpovídají prepozice *z* nebo *od*, například *Et Eärello Endoreenna utúlien* („z Moře jsem přišel do Středozeemě“). Ablativ je vyjadřován za pomoci koncovky *-llo* nebo *-ello*, v plurálu koncovkou *-llor* nebo *-llon* (v případě potřeby lze vložit *-i-*), například *osto* > *ostollor* nebo *ostollon* („z měst“). Pro duál platí koncovka *-lto* a pro partitivní plurál koncovka *-lillo* nebo *lillon*.²⁴⁴

V opačném případě při vyjadřování „směru někam“, je užito **alativu**, například *Et Eärello Endoreenna utúlien* („z Moře jsem přišel do Středozeemě“). Koncovkami pro tento pád v singuláru jsou *-nna* nebo *-enna* v závislosti na zakončení substantiva, například *ambo* > *ambonna* („na kopec“) nebo *aryon* > *aryonenna* („k dědici“). Pro plurál jsou to koncovky *-nnar* nebo *-innar*, například *aryoninnar* („k dědicům“). V duálu se užívá koncovky *-nta* a v partitivním plurálu *-linna* nebo *-linnar*, například *falmalinnar* („na vlny“).²⁴⁵

Instrumentálem se označuje nástroj nebo důvod, kterým se něco vykonává, takže se ho užívá stejně jako českého instrumentálu, například *laurië lantar lassi súrinen* („jako zlato padají listy větrem“). Tvoří se za pomoci koncovky *-nen*, v plurálu *-inen*, například *i carir quettar ómainen* („ti, kteří tvoří slova pomocí hlasů“). Koncovka pro duál je *-nten* a pro partitivní plurál *-línen*.²⁴⁶

Další pád, který Tolkien uvádí, je **respektív**, o němž se zmiňuje v jednom ze svých dopisů, a přestože tento pád Tolkien blíže nespecifikoval a neoznačuje jej žádným jménem, je znám i pod názvem záhadný pád. Koncovkou pro singulár je *-s*, pro plurál *-is*, duál *-tes* a partitivní plurál *-lis*.²⁴⁷

Casus	Singulár	Plurál	Duál	Partitivní plurál
Nominativ	-	<i>-r, -i</i>	<i>-t, -u</i>	<i>-li</i>
Akuzativ	prodloužený finální vokál	<i>-i</i>	<i>-ú</i>	<i>-lí</i>
Dativ	<i>-n</i>	<i>-in</i>	<i>-nt, -en</i>	<i>-lin</i>

²⁴⁴ Srov. „Podstatné jméno“. In: *angrenost.cz* [online]. nebo srov. „Quenya“. In: *Ardalambion: folk.uib.no* [online].

²⁴⁵ Srov. tamtéž.

²⁴⁶ Srov. tamtéž.

²⁴⁷ Srov. tamtéž.

Genitiv	-o	-on	-to	-lion
Posesiv	-va	-iva	-twa	-líva
Lokativ	-ssë	-ssen	-tsë	-lisse(n)
Allativ	-nna	-nnar	-nta	-linna(r)
Ablativ	-llo	-llon, -llor	-lto	-lillo(n)
Instrumentál	-nen	-inen	-nten	-línen
Respektiv	-s	-is	-tes	-lis

6.3.1.3 Člen

I v případě quenijštiny je užíván určitý člen *i* (*in* v případě slov začínajících vokálem) odpovídající zhruba anglickému *the*, například *i eleni* („hvězdy“), neurčitý člen neexistuje a slovo může být použito i bez členu. Pokud slovo končí vokálem, je člen zkracován pomocí apostrofu a *n*, například *utúlie 'n aurë* („den přišel“).²⁴⁸

6.3.2 Přídavná jména

Quenijská adjektiva se poznají zejména podle jejich zakončení, jelikož obvykle končí vokálem *-a* nebo *ë*, někdy konsonantem *-n*. Jsou tvořena často z adjektiv nebo verb pomocí koncovek (například *-arwa*, *-ima*, *-itë*) obsahující již zmiňované hlásky. Příklady adjektiv: *alda* („strom“) > *aldarwa* („zalesněný“), *firë* („smrt“) > *firima* („smrtný“), ale i *firin* („mrtvý“), *anga* („železo“) > *angamaitë* („železnoruký“). Pokud mohou ve větě adjektiva zastoupit substantiva, skloňují se stejně jako substantiva.²⁴⁹

Tvoření přídavných jmen – afixy²⁵⁰

Afix	Derivace	Význam	Příklad
-a	substantivum	základní koncovka	<i>alassë</i> > <i>alassëa</i>
-arwa	substantivum	„mající“	<i>alda</i> > <i>aldarwa</i>
-ë	substantivum	zřídka používaná; zejména u barev	<i>lis</i> > <i>lissë</i>
-ëa	substantivum	základní koncovka	<i>alda</i> > <i>aldëa</i>

²⁴⁸ Srov. „Podstatné jméno“. In: *angrenost.cz* [online]. nebo srov. „Quenya“. In: *Ardalambion: folk.uib.no* [online].

²⁴⁹ Srov. „Přídavné jméno“. In: *angrenost.cz* [online]. nebo srov. „Quenya“. In: *Ardalambion: folk.uib.no* [online].

²⁵⁰ Srov. tamtéž.

- <i>ima</i>	verbum	„být schopen“, „být náchylný k něčemu“ nebo „být charakteristický“	<i>fir-</i> > <i>firima</i>
- <i>in</i>	verbum	příčestí trpné	<i>fir-</i> > <i>firin</i>
- <i>inqua</i>	substantivum	„plný“	<i>alcar</i> > <i>alcarinqua</i>
- <i>lóra</i>	substantivum	„postrádající“ něco	<i>óma</i> > <i>ómalóra</i>
- <i>rin</i>	substantivum	adjektiva týkající se národů	<i>Elda</i> > <i>Eldarin</i>

6.3.2.1 Číslo

Plurál u adjektiv se tvoří pomocí změny koncovek, přičemž adjektiva se musí v čísle shodovat se substantivy. V případě zakončení na konsonant se připojuje koncovka *-i*, při zakončení vokálem dochází k těmto změnám: *-a* > *-ë* (například *halla* > *hallë*; „vysoký“), *-ë* > *-i* (*uruitë* > *uruiti*; „ohnivý“), *-ëa* > *ië* (*alassëa* > *alassie*; „šťastný“), *n* > *ni* (*firin* > *firini*; „mrtvý“). Na rozdíl od substantiv, adjektiva nerozlišují duál ani partitivní plurál, takže pokud se substantivum nachází v jednom z těchto tvarů, bude mít adjektivum vždy stejný tvar. V případě, že adjektivum zaujme ve větě místo substantiva, můžeme ze substantiva plurál vytvořit, například *firima* („smrtný“) se běžně skloňuje jako *firimë*, avšak můžeme ho skloňovat ve významu „smrtníci“ – *firimar*.²⁵¹

6.3.2.2 Stupňování

Stejně jako česká adjektiva se i ta quenijská stupňují. S největší pravděpodobností se pomocí slova *lil* před adjektivem tvoří komparativ, například *formenya* > *lil formenya* („severnější). V případě superlativu se pak zřejmě užívá předpony *an-*, například *calima* > *ancalima* („nejjasnější“).²⁵²

6.3.3 Zájmena

Z dostupných materiálů není předložen úplný systém, sám Tolkien zájmena v průběhu let opakovaně revidoval. Pronomina se většinou objevují ve formě koncovek připojených k verbům nebo substantivům, například *máryat* („její ruce“) > zájmenná koncovka *-rya* a duální koncovka *-t*. Avšak existují i krátká nezávislá zájmena, která se nepřipojují jako koncovky.²⁵³

²⁵¹ Srov. „Přídavné jméno“. In: *angrenost.cz* [online]. nebo srov. „Quenya“. In: *Ardalambion: folk.uib.no* [online].

²⁵² Srov. tamtéž.

²⁵³ Srov. „Quenya“. In: *Ardalambion: folk.uib.no* [online].

6.3.3.1 Osobní zájmena

U quenijských zájmen lze rozlišovat tři čísla – singulár (zahrnující jednu osobu), duál (zahrnující dvě osoby) a plurál (zahrnující více než dvě osoby). V následující tabulce jsou uvedeny koncovky osobních zájmen, jež se obvykle v quenijštině objevují. Co se týče duálu u 3. osoby, uvádí se v některých případech archaická a poetická forma *-stě*, později změněno na *-ttě*.²⁵⁴

Persona	Singulár	Plurál	Duál
1.	<i>-nyë (-n)</i>	<i>-lvë, lwë, lmë</i>	<i>-ngwë, mmë</i>
2.	<i>-lyë (-l), -tyë</i>	<i>-ldë</i>	<i>-stë</i>
3.	<i>-s (-së)</i>	<i>-ltë (-ntë)</i>	<i>-stë, -ttë</i>

Příklad: *lendë* („šel“) > *lenden/lendenyë* („šel/šla jsem“), *lendel/lendelyë* („šli jste“; zdvořilý singulár), *ledetyë* („šli jste“; familiární singulár), *lendes* („on/ona/ono šel/šla/šlo“), *lendelmë/lendelvë/lendelwë* („šli jsme“), *lendemmë/lendengwë* („šli/šly jsme my dva/dvě“), *lendeldë* („vy dva/dvě jste šli/šly“), *lendestë/lendeltë/lendentë* („oni/ony/ona šli/šly/šla“), *lendettë* („oni/ony dva/dvě šli/šly“).²⁵⁵

Krátká nezávislá osobní zájmena mají zhruba tuto podobu: *ni* („já“), *lye* („ty/vy“; tato forma se uvádí zejména ve formálním významu, takže by mohla odpovídat zhruba českému vykání), *tye* („ty“), *se* („on/ona/ono“), *me* („my“), *we/ve* („my“), *te* („oni/ony“; odpovídá živým tvorům), *tai* („ona“; odpovídá neživým bytostem). K těmto krátkým nezávislým zájmenům se mohou připojovat pádové koncovky.²⁵⁶

6.3.3.2 Přivlastňovací zájmena

Kromě osobních zájmen existují v quenijštině i případy zájmen přivlastňovacích, jejichž varianty uvádím v následující tabulce.²⁵⁷

Persona	Singulár	Plurál	Duál
1.	<i>-nya</i>	<i>-lva (-lwa), -lma</i>	<i>-ngwa, -mma</i>
2.	<i>-lya, -tya</i>	<i>-lda</i>	<i>-sta</i>
3.	<i>-rya</i>	<i>-lta, -ntya</i>	<i>-ttë, *-tta</i>

²⁵⁴ Srov. „Quenya“. In: Ardalambion: *folk.uib.no* [online].

²⁵⁵ Srov. tamtéž.

²⁵⁶ Srov. tamtéž.

²⁵⁷ Srov. tamtéž.

Příklad: *parma* („kniha“) > *parmanya* („moje kniha), *parmalya* („vaše kniha“; zdvořilá koncovka), *parmatya* („tvoje kniha“), *parmarya* („jeho/její/jeho kniha“), *parmalma/parmalva/parmalwa* („naše kniha“), *parmalda* („vaše kniha“, plurál), *parmalta/parmantya* („jejich kniha“) *parmamma/parmangwai* („kniha nás dvou“), *parmasta* („kniha vás dvou“), **parmatta* („kniha dvou z nich“).²⁵⁸

V případě substantiv zakončených konsonantem se mezi slovo a koncovku vkládá *-e-*, například *nat* („věc“) > *natelya* („vaše věc“).²⁵⁹

6.3.3.3 Vztažná zájmena

Existují i příklady relativ, pro které se použije *i* (stejně jako člen *i*), například *i Eru i or ilyë mahalmar ëa* („Ten, který je nade všemi trůny“). Může se použít ale i vztažné zájmeno *ya*, ke kterému se dají připojovat další pádové koncovky, například *sana wendë... yan i wilyar antar miquelis* („ta dívka... které vzduch dává sladký polibek“).²⁶⁰

6.3.4 Slovesa

Quenijská verba se běžně rozdělují do dvou skupin – *základní (primární)*, tvořená základním kořenem bez koncovky (konsonant-vokál-konsonant nebo vokál-konsonant); a *odvozená (a-kmenová)*, která tvoří větší skupinu sloves a jsou běžně zakončena vokálem *-a* (nejčastějšími příponami jsou *-ya* a *-ta*), například *tul* („přijít“, základní sloveso) > *tulya* („přivést“) nebo *tulta* („svolat“).²⁶¹

6.3.4.1 Časování

V quenijštině existuje celkem pět časů – přítomný, minulý, předpřítomný, budoucí a aorist.

Stejně jako u sindarštiny, i zde funguje **aorist** jako nejjednodušší forma vyjadřující základní skutečnosti, a z toho důvodu se dá přirovnat k prostému přítomnému času v angličtině. Příkladem může být *i carir quettar ómainen* („ti, kteří tvoří slova hlasy“). Základní koncovkou je *-ë*, například *not* („počítat“) > *notë* („počítá“), ale pokud se k verbu připojuje další koncovka, mění se *-ë* na *-i-*, například *notir* („počítají“). U odvozených verb je zachována koncovka *-a*, takže verbum zůstává stále stejné,

²⁵⁸ Srov. „Quenya“. In: Ardalambion: *folk.uib.no* [online].

²⁵⁹ Srov. tamtéž.

²⁶⁰ Srov. tamtéž.

²⁶¹ Srov. „Sloveso“. In: *angrenost.cz* [online]. nebo srov. „Quenya“. In: Ardalambion: *folk.uib.no* [online].

ale mohou se připojovat i koncovky další, například *lanta* („padat“) > *lanta* („padá“) nebo *lantar* („padají“).²⁶²

Přítomný čas zhruba odpovídá anglickému průběhovému přítomnému času, popisuje tak většinou probíhající události. K verbům v základním tvaru se připojuje koncovka *-a* a prodlužuje se kořen slova, například *tul* > *túla* („přichází“). Stejně jako u aoristu, se mohou ke koncovce *-a* připojovat i další, avšak tentokrát se koncovka nemění a zůstává stejná. To samé platí v případě verb, jež jsou odvozená, ale vzhledem k tomu, že jejich tvar je koncovkou *-a* zakončen, mění se na *-ě-*, takže vznikne koncovka *-ěa*, například *tulta* („svolat“) > *tultěa* („svolává“). Pokud je vokál před shlukem konsonantů, neprodlužuje se, jinak ale prodlužování možné je, například *ora* („nutkat“) > *óreä* („nutká“).²⁶³

Minulý čas se pozná podle toho, že je vždy zakončen samohláskou *-ě* nebo *-er* v plurálu. Vzhledem k omezujícím fonologickým pravidlům quenijštiny je třeba základní verba rozlišovat podle jejich zakončení. K verbům končící na *-r*, *-m*, *-n* se nejčastěji přidává koncovka *-ně*, například *car* („dělat“) > *carně* („dělal“), *tam* („ťukat“) > *tamně* („ťukal“), *cen* („vidět“) > *cenně* („viděl“). V případě zakončení na *-t*, *-c* se vkládá *-n-* do kořene před koncový konsonant, například *quet* („mluvit“) > *quentě* („mluvil“), *tec* („psát“) > *tencě* („psal“). Pokud slova končí na *-p* dochází ke změně výslovnosti a místo *-n-* se vloží *-m-*, vznikne tak *-mp-*, například *top* („přikrýt“) > *tompě* („přikryl“). U verb končících na *-l* se vložené *-n-* asimiluje, díky čemuž vznikne *-ll-*, například *mel* („milovat“) > *mellě* („miloval“). Pokud jde o verba odvozená, ve všech případech se připojuje koncovka *-ně*, například *tulta* („svolat“) > *tultaně* („svolal“), *harya* („vlastnit“) > *haryaně* („vlastnil“).²⁶⁴

I **předpřítomný čas** by se dal přirovnat k předpřítomnému času v angličtině, jelikož se jím označují události uskutečněné v minulosti s přesahem do přítomnosti, v níž trvají následky minulosti. Tvoří se pomocí koncovky *-iě* nebo *-ier* v plurálu, vokál v kořeni slova je navíc prodloužen a v krátké variantě vložen jako předpona, například *tul* („přijít“) > *utúliě* („přišel“), *not* („počítat“) > *onótiě* („spočítal“). V případě verb odvozených se odstraní koncové *-a*, které nahradí koncovka *-iě* a stejně jako u základních sloves, i zde je předpona tvořena vokálem v kořeni slova, kde se na rozdíl od těch základních

²⁶² Srov. „Sloveso“. In: *angrenost.cz* [online]. nebo srov. „Quenya“. In: *Ardalambion: folk.uib.no* [online].

²⁶³ Srov. tamtéž.

²⁶⁴ Srov. tamtéž.

neprodukuje (v případě, kde nenásleduje shluk vokálu, se vokál prodlužovat může), například *lanta* („padat“) > *alantië* („padal“), *tulta* („svolat“) > *utultië* („svolal“). Pokud verba končí na *-ya*, koncovka se zjednodušuje na *-ië* (místo *-yië*), například *harya* („vlastnit“) > *ahárië* („vlastnil“). U těchto verb je ale složitě odlišit, zda jde o verbum základní či odvozené, jelikož se ta odvozená po odstranění *-y-* chovají stejně jako základní.²⁶⁵

Pomocí koncovky *-uva*, v plurále *-uvar*, se tvoří **budoucí čas**, například *car* („dělat“) > *caruva* („bude dělat“). Verba končící na *-t*, *-c*, *-p* se po vzoru času minulého opět vkládá konsonant *-n-* nebo *-m-*, například *quet* („mluvit“) > *quentuva* („bude mluvit“). Pokud jsou verba odvozená, vypouští se před přidáním koncovky koncové *-a*, například *lanta* („padat“) > *lantuva* („bude padat“).²⁶⁶

6.3.4.2 Slovesné tvary

U quenijských sloves existují dvě varianty **infinitivu**, a to tzv. jednoduchý infinitiv a prodloužený infinitiv. U toho jednoduchého pro slovesa v základním tvaru platí připojování koncovky *-ë*, například *polin quetë* („umím mluvit“). U sloves odvozených se nic nemění a jednoduchý infinitiv tak zůstává totožný s kořenem. Prodloužený infinitiv je tvořen pomocí koncovky *-ta*, která se připojí k formě jednoduchého infinitivu, u níž dochází ke změně koncového *-ë* na *-i-*, například *car* („dělat“) > *carë* (jednoduchý infinitiv) > *carita* („udělat“; prodloužený infinitiv). Jednoduchý a prodloužený infinitiv se liší tím, že k prodlouženému infinitivu lze připojit další koncovky, zatímco k jednoduchému nikoliv. Významy u obou forem zůstávají stejné.²⁶⁷

Gerundium, substantivum odvozené od infinitivu, je možné utvořit koncovkou *-ita*, například *carita* (což je zároveň stejný tvar pro prodloužený infinitiv slova *car*, viz výše; anglické gerundium se totiž svým významem od infinitivu moc neliší, a proto je mnohdy překládáno jako infinitiv). Tento tvar lze ale vyjádřit i koncovkou *-ië*, například *quet* („mluvit“) > *quetië* („mluvení“). V případě sloves odvozených se vynechává koncové *-a* nebo se nahrazuje celá koncovka (zejména u verb končících na *-ya*). Koncové *-n* u tohoto tvorů značí dativ, například *Elenna nórëo alcar enyalien* („pro připomenutí slávy Země hvězdy“; základní tvar: *enyal*).²⁶⁸

²⁶⁵ Srov. „Sloveso“. In: *angrenost.cz* [online]. nebo srov. „Quenya“. In: *Ardalambion: folk.uib.no* [online].

²⁶⁶ Srov. tamtéž.

²⁶⁷ Srov. tamtéž.

²⁶⁸ Srov. tamtéž.

6.3.4.3 Způsob

Stejně jako u sindarštiny, i v quenijštině lze kromě indikativu vyjadřovat **imperativ**. Ten lze tvořit buď pomocí slovesa ve tvaru jednoduchého infinitivu a přidáním částice *á* před slovo, například *tec* („psát“) > *á tecë* („piš!“), nebo prostřednictvím koncovky *-a* bez použití částice *á*, například *teca*. Plurál základních sloves je totožný s tvarem singuláru. Co se týče sloves odvozených, lze imperativ tvořit pouze prvním způsobem pomocí částice *á*, která se v případě dlouhé slabiky (slabika s dlouhým vokálem, diftongem nebo shlukem konsonantů) krátí na *a*, například *tulta* („svolat“) > *a tulta* („svolej!“), *mapa* („uchopit“) > *á mapa* („uchop!“). V případě záporu se částice *á* (*a*) mění na *áva* (*ava*), například *áva carë* („nedělej), *ava tulta* („nesvolávej“).²⁶⁹

²⁶⁹ Srov. „Sloveso“. In: *angrenost.cz* [online]. nebo srov. „Quenya“. In: *Ardalambion: folk.uib.no* [online].

7. Lexikální rovina

Na Tolkienových jazycích lze dobře testovat Sapir-Whorfovu hypotézu²⁷⁰ lingvistického relativismu, podle níž jazyky odrážejí určité zvyklosti dané komunity, kultury, národa. Sapir-Whorfova hypotéza ovšem inspirovala řadu dalších tvůrců konstruovaných jazyků, jejichž počet postupem doby značně narůstá. Stejnou otázkou se zabývá i lingvistická antropologie, která do jisté míry se Sapir-Whorfovo hypotézou souvisí. Lingvistická antropologie zkoumá a mapuje rozdílný způsob života jednotlivých kultur, společenství a podobně. Zaměřovala se především na otázku souvislosti mezi jazykem a kulturou. Úkolem lingvistického antropologa je pak zkoumat určité společenství během každodenního života a sledovat způsob klasifikace okolního světa, jako jsou předměty, zvířata, příroda, kulturní fenomény a tak dále.²⁷¹

Jelikož byly elfové vykreslovány jako ušlechtilé, vznešené a vzdělané bytosti s láskou k přírodě a ke všemu živému, objevují se v jejich slovníku slova tomu odpovídající. Stejně tak se ve slovní zásobě odráží i zasazení příběhu do vzdálené minulosti, která je spojená se stvořením světa a jeho mytologií, včetně boje dobra se zlem. Toto všechno jsou důvody, proč nebylo třeba tvořit slova odkazující na dnešní moderní svět a proč je slovník eldarských jazyků do jisté míry omezený.

Jak sám Tolkien píše ve svém eseji *O pohádkách*: „Ve *Faerii* se kromě elfů a víl a kromě trpaslíků, čarodějnic, trollů, obrů a draků nachází i mnoho jiného: jsou to moře, slunce, měsíc, nebe a země se vším, co k ní patří: strom i pták, voda i kámen, víno i chléb, a také my, smrtelní lidé, když prožíváme očarování.“²⁷²

Sindaraské, ale i quenijská slova pojmenovávající přírodu jsou často spojená i s místními názvy, jako například *Doriath*, *Eriador*, *Gondor*, *Mordor* od slova *dôr* („země“), *Eithel Ivrin*, *Eithel Sirion*, *Barad Eithel* od slova *eithel* („studnice, pramen“), ale i a jména obyvatelská, například *Galadhrim* – „Stromový lid“ z Lothlórienu od sindarského slova *galadh* označující „strom“, nebo *Eldar* („Hvězdný lid“) označující elfy od adjektiva *elda*

²⁷⁰ „Sapir-Whorfova hypotéza (hypotéza jazykového relativismu) – formulována E. Sapirem v práci *Language* (1921), poté jeho žákem B. L. Whorgem v řadě článků publikovaných v letech 1936–1941. Vypovídá o vztahu mezi jazykem a poznávacím procesem: jazyk je společností nejen utvářen, ale sám utváří a podmiňuje způsoby, jimiž společnost pojímá realitu, materiální a sociální svět. (...) Jádrem hypotézy je tvrzení, že různí pozorovatelé týchž fyzikálních faktů nevytvoří týž obraz světa, jestliže jejich jazyková výbava není podobná nebo alespoň srovnatelná: obrazy světa se vztahují k jazykovému pozadí, jež samo, podle Whorga, náleží k jevům nevědomí.“ PETRUSEK, Miloslav. „Hypotéza Sapirova-Whorfova“. In: *enxaklopedie.soc.cas.cz* [online].

²⁷¹ Srov. POKORNÝ, Jan a Juraj HANULIAK. *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*.

²⁷² TOLKIEN, J. R. R. „O pohádkách“. In: *Pohádky*, s. 121.

odvozeného ze substantiva *êl* značící hvězdu. Stejně tak mohou slova spojená s přírodou označovat i vlastní jména, například *Eärendil*, *Eärrámë* od quenijského slova *ëar* („moře“). Někdy je možné toto vše kombinovat dohromady, například ze slova *falas* („břeh, přílivová linie“) lze utvořit místní název *Falas*, *Belfalas*, vlastní jméno *Falathar*, ale i obvytelské *Falathrim*, označení pro pobřežní elfy.

V souvislosti s přírodou je nasnadě zmínit i zvířata, například quenijské *alqua* a sindarské *alph* značící labuť, *draug* („vlk“), sindarské *roch* a quenijské *rokko* pro koně (odtud *Rohan* – „Koňská země“), *thoron* („orel“) – *Thorondor* („Král orlů“). Jiná slova v souvislosti se zvířaty se v dodatcích *Silmarillionu* neobjevují, avšak Ľubomír Novák v *Quenijském etymologickém slovníku*²⁷³ uvádí i další zvířata, především různé druhy ptáků, jako například *corko* („vrána“), *cu*, *cua* („holub, holubice“), *fion* („sokol, jestřáb“), *halantir* („ledňáček“) a podobně.

S vlastními jmény a místními názvy jsou mnohdy rovněž spojená adjektiva označující nějakou slávu, velkolepost, jedinečnost, například z adjektiva *ar(a)*, *arat* („vysoký, urozený, královský“) jsou odvozena jména králů *Aradan*, *Aredhel*, *Argonath*, *Arnor*; *beleg* („mohutný“) – *Beleg*, *Belegaer*, *Belegost*. To platí i pro barvy, například od stříbrné – *celeb* – je rovněž odvozena spousta jmen, například *Celeborn*, *Celebrant*, *Celebros*; modré – *luin* – *Ered Luin*, *Helluin*, *Luinil*, *Mindolluina*.

I přesto, že elfské jazyky mají odrážet především krásu, existují i slova ne tak libozvučná (především kvůli skladbě hlásek), která jsou spojená s negativními konotacemi, například *draug* („vlk“), *gaur* („vlkodlak“), *dûr* („temný“), odtud *Barad-dûr* (pojmenování Sauronovy Temné věže v Mordoru), *Caragdûr* (sráz, ze kterého byl svržen Eöl), *Dol Guldur* („Černokněžnický pahorek“, pevnost Saurona na jihu Temného hvozdu), *gurth* („smrt“) – název Belegova meče *Gurthang* („Železo smrti“). Někdy může docházet i k metasémii, například slovo *gûl* („čarodějnictví“) s původně kladnou konotací odvozené od kmene *ngol-* ve srovnání s quenijským *nólë* označující „dlouhé studium, poznání“, bylo později spojováno s negativním *morgul* pro „černé umění“, například *Minas Morgul* („černokněžnická věž“), původně *Minas Ithil* („věž měsíce“), ale po dobytí byla přejmenována. Sindarské značení *balrog* („démon síly“) pak pochází od sindarských slov *raug*, *rog* („démon“), v quenijštině se pak stejný démon pojmenovává *Valarauko* od slova *rauko*.

²⁷³ NOVÁK, Ľubomír. *Quenijský etymologický slovník*. In: *academia.edu* [online].

Ve slovní zásobě je do značné míry patrná i symbolika barev a přírodních živlů – světlé barvy spolu s vodou a vzduchem jsou většinou vnímány kladně, často spojovány s nějakým klidem, například slovo *lin* („tůň, jezírko“) – *Linaewen* („Jezero ptáků“), ale také kořen *lin-* pro vydávání hudebního zvuku – *Ainulinndalë* („Hudba Ainur“, díky níž byl stvořen svět), *Laurelin* („Zlatá píseň“, jeden z valinorských stromů), *Lindar* („Pěvci“, jméno klanu elfů Teleri, kteří se tak sami pojmenovali), *Lindon* (původní jméno *Ossiriandu* – „Země sedmi řek“), *lómelindi* (označení pěvců za šera). Oproti tomu tmavé a červené barvy jsou spojovány s ohněm, který má konotace spíše negativní, například *mor* („temný“) – *Mordor* (země Temného pána na východě), *Morgoth* („Černý nepřítel“, původně se jmenoval *Melkor*, avšak po krádeži silmarilů byl přejmenován), *Moria* („Černá jáma“, pozdější název pro trpasličích síně *Khazad-dûm*), *Moriqendi* („Temní elfové“), *Mormegil* („Černý meč“). Od slova *caran* („červený“) je odvozeno například jméno Fëanorova čtvrtého syna *Caranthira*, který byl nazýván Tmavým, „neměl rád Finarfínovy syny, byl z bratrů nejdrsnější a nejsnáze se popudil“.²⁷⁴

V neposlední řadě mohou být další skupinou slov pojmenování spojována s mytologií a stvoření světa, například *aina* („svatý“) a odtud *Ainur* (první bytosti, které Ilúvatar stvořil), nebo *amarth* („osud, sudba“) – *Amon Amarth* („Hora osudu“, ve které byl ukut Prsten), *Cabed Naeramarth* (název rokle *Cabed-en-Aras*, kterou dostala po skoku Nienor – „Nienor spadl závoj jeho zloby a jí se vynořily všechny vzpomínky den po dni. (...) Barandir pospíchal za ní, ale ona před ním utíkala, šílená hrůzou a bolestí, na samý kraj *Cabed-en-Arasu*, vrhla se dolů a zmizela v divoké vodě. Barandir přišel, podíval se dolů a s hrůzou se odvrátil; a třebaže již netoužil po životě, nedokázal hledat smrt v burácející vodě. Od té doby se už žádný člověk nepodíval na *Cabed-en-Aras*, nechodila tam zvířata ani ptáci a nerostly tam ani stromy; a dostal jméno *Cabed Naeramarth*, Skok strašné sudby“²⁷⁵), *cuivië* („probuzení“) a odtud název jezera *Cuiviénen*, kde byli probuzeni první elfové. V neposlední řadě zmíním ještě *fëa* („duch“), od kterého pochází jména jako *Fëanor* (největší z Noldor a vůdce jejich vzpoury; vynalezl fëanorské písmo a silmarily) nebo „Páni duchů“ *Fëanturi* (označení Valar Námo a Irmo).

²⁷⁴ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion: mýty a legendy Středozeří*, s. 115.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 231.

Závěr

V úvodní části teoretické práce jsem se zabývala otázkou konstruovaných jazyků, které jsem rozdělila do několika skupin podle jejich centrálního účelu. Na této klasifikaci jsem se pokusila vysvětlit, z jakého důvodu by se neměly zaměňovat jednotlivé pojmy jako fiktivní jazyk, umělý jazyk, modelový jazyk, pomocný jazyk a podobně, a proč se z takových důvodů nabízí používat neutrální výraz konstruovaný jazyk. Ve stejné části jsem se s přihlédnutím k tezím Jiřího Jelínka zaměřila na to, jakým způsobem se s úlohou konstruovaných jazyků vyrovnávají autoři fantasy a sci-fi literatury, ve které jsou dnes konstruované jazyky již běžnou součástí. Kromě klasifikace konlangů podle jejich centrálního účelu jsem uvedla i jiné rozlišení, a to dělení jazyků podle zdroje slovní zásoby na apriorní a aposteriorní.

Rovněž jsem nastínila i stručnou historii konstruování jazyků, avšak mým cílem nebylo zmapovat veškeré dosud utvořené jazyky, nýbrž zmínit ty nejvýznamnější, které po staletí vznikaly, a zároveň poukázat na fakt, že vytváření jazyků není moderní záležitostí, ani výhradní záležitostí fantasy a sci-fi žánru, nýbrž je to aktivita, která má své kořeny již od dob antiky.

Taktéž bylo důležité zmínit funkce, které konstruované jazyky v dílech běžně zastupují, jako například bližší charakteristika fiktivní kultury, naznačení bohatosti fikčního světa, využívání jazyka jako metafory a v neposlední řadě třeba i posílení lyrické složky. V rámci těchto funkcí se pak nabízelo poukázat na fenomén tzv. larpů, rolových her, během nichž jednotliví účastníci konstruované jazyky hojně využívají například k pojmenování, pozdravům. Bylo taktéž nasnadě zmínit fenomén fanfikce, díky níž vznikají tzv. Fan-scholars („fanoušci-badatelé“), kteří konstruované jazyky dále rozvíjejí. Do této skupiny se dají zařadit například členové *The Elvish Linguistic Fellowship* – David Salo, Carl F. Hostetter nebo Helge Fauskanger, z jejichž studií jsem při psaní této práce vycházela.

V rámci utváření konstruovaných jazyků jsem se zaměřila také na strategie, které tvůrci během tvoření používají. Zde jsem se inspirovala prací Douglasa Balla, který hovoří o čtyřech strategiích – používání vlastní intuice nebo osobní preference ohledně struktury jazyka, používání struktur, které jsou modelovány podle jednoho nebo více již existujících jazyků, používání snadno naučitelných struktur nebo používání struktury diktované již existující teorií jazyka. Jednotlivé přístupy jsou si svým způsobem velice

podobné a mnohdy dochází k tomu, že autoři tyto strategie vzájemně kombinují. Málokdy se pak stane, že by při tvorbě byl užit pouze jeden přístup.

Po úvodu do problematiky konstruovaných jazyků si na životopisné pasáži J. R. R. Tolkiena všímám především stěžejních okamžiků, které měly zásadní vliv na jeho pozdější tvorbu. Rovněž jsem se pokusila o představení jeho konstruovaných jazyků z poněkud širší perspektivy, takže jsem kromě jeho nejvýznamnějších jazyků (sindarština a quenijština) zmínila i jazyky ostatní, například Černou řeč nebo khuzdulštinu, které byly rozvíjeny spíše jinými autory než samotným Tolkienem. Rozšířit tyto jazyky bylo nutné zejména pro potřeby filmů Petera Jacksona a nové dialogy si tak vzal na starost již zmiňovaný David Salo. Kromě fiktivní historie, jež je popisovaná v Tolkienových příbězích, jsem se pokusila i o zmapování té skutečné, tedy proč a jak jeho jazyky vznikaly.

V praktické části jsem pak podrobila analýze dva konkrétní jazyky – sindarštinu a quenijštinu, kterými v jeho příbězích hovoří bytosti elfů. Všimla jsem si především jejich fonetické stránky, která je ale do jisté míry diskutabilní, protože i přesto, že Tolkien sám ve svých dodatcích zmiňuje výslovnost jednotlivých hlásek, neexistují žádné nahrávky dokládající správnou výslovnost. Ke správné výslovnosti se tak můžeme pouze přiblížit. Taktéž jsem poukázala na problém, jímž je absence rodilých mluvčích. Sám Tolkien jazyky nikdy neovládal natolik dobře, aby v nich mohl tvořit například dialogy. Jeho jazyky však nikdy netvořil proto, aby se daly použít v běžné konverzaci, ale konstruoval je hlavně pro vlastní vyjádření estetických potřeb.

U morfologické stránky si všímám zejména podstatných jmen, přídavných jmen, zájmen a sloves, okrajově zmiňuji i předložky a další slovní druhy, jež jsou však z dostupných zdrojů málo doložené, a tudíž opět velice diskutabilní, stejně jako gramatické kategorie jednotlivých slovních druhů. Syntax jsem záměrně vynechala, protože počet úplných sindarských i quenijských vět je velmi malý. I přesto však lze odvodit určitá pravidla a zobecnění, která by pro konkrétní jazyk platila.

V závěrečné kapitole jsem se zaměřila na lexikální stránku obou jazyků. Této stránce byla dosud věnována malá pozornost, a tak jsem se pokusila jednotlivá slova kategorizovat podle tematických okruhů, jako je příroda, mytologie, slova s negativní konotací a tak podobně. U této kategorizace jsem vycházela především ze soupisu eldarských slov,

jež se nachází v příloze *Silmarillionu*, ale také z *Quenijského etymologického slovníku* Lubomíra Nováka.

Jak jsem zmiňovala již v průběhu práce, počet konstruovaných jazyků v posledních desetiletích neustále stoupá a jejich význam v popkultuře je velmi důležitý. Je to dáno zvláště díky velké oblibě filmů a seriálů, které s tímto fenoménem v současné době pracují daleko více než literatura. Konstruovaný jazyk tak není důležitý jen z hlediska mezinárodní komunikace nebo utváření komplexnosti fikčních světů ve fantasy a sci-fi žánrech, ale je důležitý i z hlediska různých subkultur (např. cosplay), které s tímto fenoménem dále pracují. Z toho důvodu se domnívám, že toto téma zasluhuje mezi lingvisty a lingvistkami daleko více pozornosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BALL, Douglas. „Constructed languages“ in Rodney H. Jones (ed.), *The Routledge Handbook of Language and Creativity*. London: New York: Routledge, 2015. ISBN 978-0-415-83973-0.
- CARPENTER, Humphrey. *J. R. R. Tolkien: životopis*. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0409-0.
- CARPENTER, Humphrey. *Letters of J. R. R. Tolkien*. London: Firebird Distributing, 1999. ISBN 9780261102651.
- COREN, Michael. *Život pána prstenů: J. R. R. Tolkien*. Přeložil Radvan MARKUS. Praha: Baronet, 2002. ISBN 8072144596.
- JELÍNEK, Jiří. „Fiktivní jazyky ve fantastice“ in DĚDINOVÁ, Tereza (ed.), *Na rozhraní světů: fantastická literatura v mezioborovém zkoumání*. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8441-4.
- NOEL, Ruth S. *The Languages of Tolkien's Middle-Earth: A complete guide to all fourteen of the languages Tolkien invented*. Boston: Houghton Mifflin, 1980. ISBN 978-0-395-29130-6.
- POKORNÝ, Jan a HANULIAK, Juraj. *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2843-8.
- SALO, David. *A Gateway to Sindarin: A Grammar of an Elvish Language from J.R.R. Tolkien's Lord of the Rings*. University of Utah Press, 2007. ISBN 978-0-87480-912-1.
- STANTON, Michael N. *Hobiti, elfové a čarodějové: objevování divů ve světě Tolkienova Pána prstenů*. Přeložila Stanislava POŠUSTOVÁ-MENŠÍKOVÁ. Praha: Mladá fronta, 2003. Svět J.R.R. Tolkiena. ISBN 80-204-1032-5.
- TOLKIEN, J. R. R. *Pohádky*. Přeložili Andrej PASTOREK a Jan ČERMÁK. Praha: Winston Smith, 1992. ISBN 80-85643-05-7.
- TOLKIEN, J. R. R. *The return of the king: being the third part of The lord of the rings*. London: Harper Collins Publishers, 2005. ISBN 9780007203567.
- TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Dvě věže*. Ilustrované vyd. 2., přeložila Stanislava POŠUSTOVÁ-MENŠÍKOVÁ. Praha: Argo, 2006. ISBN 8072038303.

TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů: Návrat krále*. Ilustrované vyd. 2., přeložila Stanislava POŠUSTOVÁ-MENŠÍKOVÁ. Praha: Argo, 2007. ISBN 9788072038329.

TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion: mýty a legendy Středozemě*. Vyd. 3., přeložila Stanislava POŠUSTOVÁ-MENŠÍKOVÁ. Praha: Argo, 2008. ISBN 9788025700433.

WAHLGREN, Yens. *Stopařův průvodce po galaxii jazyků: fantastická lingvistika od Tolkiena po Klingony*. Přeložila Olga BAŽANTOVÁ. Praha: Paseka, 2019. ISBN 9788074329654.

INTERNETOVÉ ZDROJE

„About Conlanging and Conlang.org.“ In: *conlang.org* [online]. 25. listopadu 2022 [cit. 2022-11-25]. Dostupné z: <https://conlang.org/>.

„Aman“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 3. listopadu 2022 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/Aman>.

„Angerthas Daeron“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 8. listopadu 2022 [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: https://tolkiengateway.net/wiki/Angerthas_Daeron.

„Angerthas Moria“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 8. listopadu 2022 [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: https://tolkiengateway.net/wiki/Angerthas_Moria.

„Carl F. Hostetter“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 5. listopadu 2022 [cit. 2022-11-05]. Dostupné z: https://tolkiengateway.net/wiki/Carl_F_Hostetter.

„Celebrimbor“. In: *tolkiengateway.net* [online] 3. listopadu 2022 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/Celebrimbor>.

„Certhas Daeron“. In: *tolkiengateway.net* [online] 8. listopadu 2022 [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: https://tolkiengateway.net/wiki/Certhas_Daeron.

„Daeron“. In: *tolkiengateway.net* [online] 8. listopadu 2022 [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/Daeron>.

„Eä“. In: *tolkiengateway.net* [online] 3. listopadu 2022 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/E%C3%A4>.

„Éalá Éarendel Engla Beorgtast“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 29. října 2022 [cit. 2022-10-29]. Dostupné z: https://tolkiengateway.net/wiki/%C3%89a1%C3%A1_%C3%89arendel_Engla_Beorhtast.

„Fëanor“. In: *tolkiengateway.net* [online] 8. listopadu 2022 [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/F%C3%ABanor>.

„Gandalf“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 3. listopadu 2022 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/Gandalf>.

HOSTETTER, Carl F. *Elvish as She Is Spoke*. In: *academia.edu* [online]. 10. listopadu 2022 [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: https://www.academia.edu/10361849/_Elvish_as_She_Is_Spoke_.

HOSTETTER, Carl F. *Tolkienian Linguistic: The First Fifty Years*. In: *academia.edu* [online]. 2007, 10. listopadu 2022 [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: https://www.academia.edu/5084766/Tolkienian_Linguistics_The_First_Fifty_Years.

„Ilúvatar“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 3. listopadu 2022 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/Il%C3%BAvatar>.

„J. R. R. Tolkien“. In: *tolkien.cz* [online]. 29. října 2022 [cit. 2022-10-29]. Dostupné z: http://tolkien.cz/?page_id=522.

„Julian C. Bradfield“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 6. listopadu 2022 [cit. 2022-11-06]. Dostupné z: https://tolkiengateway.net/wiki/Julian_C._Bradfield.

„Maiar“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 3. listopadu 2022 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/Maiar>.

„Mary Incledon“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 29. října 2022 [cit. 2022-10-29]. Dostupné z: https://tolkiengateway.net/wiki/Mary_Incledon.

„Minas Tirith (Cambridge smial)“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 6. listopadu 2022 [cit. 2022-11-06]. Dostupné z: [https://tolkiengateway.net/wiki/Minas_Tirith_\(Cambridge_smial\)](https://tolkiengateway.net/wiki/Minas_Tirith_(Cambridge_smial)).

NOVÁK, Ľubomír. *Quenijský etymologický slovník*. In: *academia.edu* [online]. 18. listopadu 2022 [cit. 2022-11-18]. Dostupné z: https://www.academia.edu/6279631/Quenijsk%C3%BD_etymologick%C3%BD_slovn%C3%ADk.

„Obecné užití tengwar“. In: *angrenost.cz* [online]. 8. listopadu 2022 [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: <http://www.angrenost.cz/clanek.php?akce=clanek&id=213>.

„Omentielva“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 6. listopadu 2022 [cit. 2022-11-06]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/Omentielva>.

PETRUSEK, Miloslav. „Hypotéza Sapirova-Whorfova“. In: *encyklopedie.soc.cas.cz* [online]. 28. listopadu 2022 [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hypot%C3%A9za_Sapirova-Whorfova.

„Podstatné jméno“. In: *angrenost.cz* [online]. 20. listopadu 2022 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <http://www.angrenost.cz/clanek.php?akce=clanek&id=105>.

„Přídavné jméno“. In: *angrenost.cz* [online]. 20. listopadu 2022 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <http://www.angrenost.cz/clanek.php?akce=clanek&id=107>.

„Rings of Power“. In: *tolkiengateway.net* [online] 3. listopadu 2022 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: https://tolkiengateway.net/wiki/Rings_of_Power.

„Sarati“. In: *tolkiengateway.net* [online] 8. listopadu 2022 [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/Sarati>.

„Silmarils“. In: *tolkiengateway.net* [online] 8. listopadu 2022 [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/Silmarils>.

„Sindarin“. In: *tolkiengateway.net* [online] 15. listopadu [cit. 2022-11-15]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/Sindarin>.

„Sloveso“. In: *tolkiengateway.net* [online] 20. listopadu 2022 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <http://www.angrenost.cz/clanek.php?akce=clanek&id=103>.

ŠEFČÍK, Ondřej. „Ablaut“. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana (eds.), *czechency.org* [online]. 2. listopadu 2022 [cit. 2022-11-02]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ABLAUT>.

„T. C. B. S.“ In: *tolkiengateway.net* [online]. 28. listopadu 2022 [cit. 2022-11-28]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/T.C.B.S>.

„Tengwar“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 8. listopadu 2022 [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/Tengwar>.

„Three Rings“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 3. listopadu 2022 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: https://tolkiengateway.net/wiki/Three_Rings.

ULIČNÝ, Oldřich. „Český pravopis“. In: KARLÍK, Petr, NEKULA, Marek, PLESKALOVÁ, Jana (eds.), *czechency.org* [online]. 27. října 2022 [cit. 2022-10-27]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ČESKÝ%20PRAVOPIS>.

„Valar“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 3. listopadu 2022 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/Valar>.

„Quendi“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 3. listopadu 2022 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/Quendi>.

„Quenya“. In: *tolkiengateway.net* [online]. 20. listopadu 2022 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://tolkiengateway.net/wiki/Quenya>.

„Quenya – the Ancient Tongue“. In: *Ardalambion: folk.uib.no* [online]. 20. listopadu 2022 [cit. 2022-11-20]. Dostupné z: <https://folk.uib.no/hnohf/quenya.htm>.

„Základní informace o tengwar“. In: *angrenost.cz* [online]. 8. listopadu 2022 [cit. 2022-11-08]. Dostupné z: <http://www.angrenost.cz/clanek.php?akce=clanek&id=193>.